

ACADEMIA ROMÂNĂ

“SOLIDARITATEA”
REVANȘA POLONEZĂ

INSTITUTUL NATIONAL
PENTRU STUDIUL TOTALITARISMULUI

INSTITUTUL NAȚIONAL PENTRU STUDIUL
TOTALITARISMULUI

COLECȚIA DEZBATERI

**„SOLIDARITATEA”
REVAȘA POLONEZĂ**

INSTITUTUL NAȚIONAL PENTRU STUDIUL TOTALITARISMULUI

Calea 13 Septembrie nr. 13, Etaj 1, aripa de est, București 050711
în CASA OAMENILOR DE ȘTIINȚĂ A ACADEMIEI ROMÂNE

Telefon: 021-318 2450

E-mail: secretariat@totalitarism.ro, inst.academia@gmail.com

Site: www.totalitarism.ro

„SOLIDARITATEA” REVAŢA POLONEZĂ

Ediție îngrijită de Felician Duică
Cuvânt-înainte de Radu Ciuceanu

Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului
București
2024

Transcrierea înregistrării: Felician Duică
Redactor: Alexandru-Murad Mironov
Machetare computerizată: Mihaela Maria Gavrilescu
Coperta 1: Demonstrație cu prilejul aniversării „Solidarității”,
Varșovia, 31 august 1996, *The Road to Independence. „Solidarnosc”,
1980-2005*, Varșovia, 2005.

Prezenta ediție are la bază volumul apărut în 2007 în
format print.

© INSTITUTUL NAȚIONAL PENTRU STUDIUL
TOTALITARISMULUI, 2024

Reproducerea integrală sau parțială a textului fără
acordul I.N.S.T. este interzisă și se pedepsește conform legii.
Distribuirea în străinătate fără acordul I.N.S.T. este interzisă.

Carte online
ISBN 978-606-9053-36-2

CUVÂNT ÎNAINTE

A intrat în tradiția Institutului nostru, a Academiei Române, aniversarea unor momente-simbol din istoria Europei contemporane. Alături de marea Revoluție maghiară din 1956, de „primăvara” libertății poporului cehoslovac din 1968, se înscrie în glorie și respect pentru noi, cei din România, miracolul petrecut în țara vecină, Polonia, de care suntem legați printr-o geografie și istorie comună, din evul mediu îndepărtat până în clipele tragice ale agresiunilor vecinilor noștri din 1939 și 1940.

Avem prilejul acum, în aceste ceasuri de mărturisiri, evocări și dezbateri să decodăm oameni și fapte, care au rămas pentru istoricii români provocări și zone puțin înțelese.

Avem ocazia fericită să avem oaspeți de peste granițe, cărora le mulțumim pentru prezență și participare, precum și tuturor celor interesați la acest ceas aniversar.

Radu Ciuceanu

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Menționăm faptul că o parte din materialul prezentat în lucrarea de față îl reprezintă transcrierea înregistrărilor audio efectuate în timpul simpozionului. Din cauza unor probleme tehnice, anumite fragmente nu au fost redade. Fragmentele lipsă au fost marcate în text, dar nu afectează integritatea comunicărilor științifice și luărilor de cuvânt.

Acolo unde acest lucru a fost posibil, a fost preferată varianta publicată a comunicărilor prezentate în cadrul simpozionului, materiale apărute în revistele „Arhivele Totalitarismului” și „Dosarele Istoriei”, pentru ca cititorul să poată beneficia de aparatul critic adecvat.

Au fost redade atât discursurile pronunțate la deschiderea lucrărilor conferinței, precum și intervențiile, discuțiile etc. generate de comunicările prezentate. Acest lucru a fost marcat în text, ținându-se cont de succesiunea acestora. Unii dintre participanți au preferat să-și revadă și completeze contribuțiile.

Am considerat util adăugarea unei cronologii a succesiunii evenimentiale a acelor ani, precum și scurte biografii ale unor lideri importanți ai sindicatului polonez. Aceste materiale sunt semnate de dr. Ion Constantin, cercetător științific III în cadrul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului.

Alexandru-Murad Mironov

CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ „SOLIDARITATEA” – 25 DE ANI. ISTORIE ȘI ACTUALITATE CRONICĂ

Felician Duică

Sub patronajul Academiei Române, în găzduirea de Fundației Europene Titulescu, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului a organizat, în perioada 12-13 octombrie 2005, Conferința internațională „*Solidaritatea*” – 25 de ani. *Istorie și actualitate*. Scopul declarat al acestei manifestări științifice a fost acela de a reuni personalități ale vieții academice românești, istorici, actuali și foști diplomați români și polonezi, jurnaliști, dar și studenți, în încercarea provocatoare de a readuce în actualitate câteva momente decisive al istoriei Poloniei contemporane: înființarea sindicatului liber “Solidaritatea” și schimbările politice de amploare pe care le-a declanșat această mișcare grevistă, începând cu vara anului 1980, atât pe teritoriul polonez, cât și în blocul țărilor socialiste din Europa Centrală și de Răsărit.

Manifestarea științifică s-a bucurat de prezența și sprijinul Excelenței sale Jacek Paliszewski, ambasadorul Republicii Polone în România, distinșilor prof. dr. Jerzy Holzer, fost director al Institutului de Studii Politice al Academiei Poloneze de Științe, și a prof. dr. Andrzej Friszke, de la aceeași instituție (ambii trăitori „pe viu” ai evenimentelor de la Gdansk și Varșovia din anii ’80), precum și a lui Roland Chojnacki, director al Institutului

Polonez din București, și a lui Jaroslaw Godun, consilier în cadrul aceluiași institut. Istoriografia românească a fost reprezentată de reputații academicieni Florin Constantiniu, specialist de necontestat al problemelor istoriei contemporane atât românești cât și universale, prof. dr. h.c. mult. Vladimir Iliescu, profesor la Universitățile din Aachen și Craiova, cunoscător, în cele mai mici, dar importante, detalii ale culturii și civilizației central și sud-est europene, dr. Vasile Buga, angajat activ în domeniul relațiilor externe ale României, înainte și după 1989, dr. Ion Constantin, fost atașat cultural al Ambasadei României la Varșovia în perioada 1996-2000, Gheorghe Năstăsescu, diplomat de carieră, prezent în mai multe țări în calitate de ambasador. Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului a fost reprezentat de prof. dr. Radu Ciuceanu, director, și de către conf. univ. dr. Octavian Roske, secretar științific. Dr. George G. Potra, directorul Fundației Europene Titulescu, a făcut oficiile de gazdă.

Cuvântul de deschidere al simpozionului a aparținut academicianului Gheorghe Vlăduțescu, vicepreședinte al Academiei Române, care a arătat că, în urmă cu 25 ani, se întâmplau două mari evenimente: alegerea papei în persoana unui cardinal polonez și crearea “Solidarității”, sindicatul liber polonez, dovadă a puterii oamenilor, atunci când își unesc forțele și le pun sub semnul unei mari generozități. Potrivit academicianului Gh. Vlăduțescu, “Solidaritatea” a fost semnalul începutului sfârșitului regimului comunist polonez.

În alocuțiunea rostită, Excelența sa Jacek Paliszewski, ambasadorul Republicii Polone la București, a arătat că aniversarea celor 25 ani de la înființarea sindicatului “Solidaritatea” a prilejuit participarea unei

delegații românești la aproape toate manifestările care au avut loc în Polonia, în acest an. La rândul său, o delegație poloneză, condusă de reprezentantul diplomatic al Varșoviei la București, a participat la mai multe acțiuni cu caracter aniversar la Brașov, cu ocazia rememorării revoltei din 15 noiembrie 1987, și la Arad, la împlinirea a 16 ani de la Revoluția din 1989. Distinsul diplomat a considerat că simpozionul științific organizat de I.N.S.T. și Fundația Titulescu demonstrează, încă o dată, importanța acestor evenimente pentru România.

În continuarea expunerilor, prof. dr. Radu Ciuceanu, directorul I.N.S.T., a făcut o scurtă incursiune în istoria contemporană a celor două popoare, român și polonez, reliefând elementele comune care le-au unit în această zonă a Europei (cu referiri directe la planurile mareșalului Jozef Pilsudski privind o alianță de la Marea Neagră la Marea Baltică, în anii '20). În perioada regimului communist, în Polonia a existat o forță independentă – Biserica, având un puternic sprijin popular, și care nu a putut fi distrusă. Mai mult, atunci când muncitorii și intelectualii și-au dat mâna și a luat ființă sindicatul liber al “Solidarității”, în spatele acestora a fost Biserica Catolică. Nu același lucru s-a întâmplat, din păcate, cu Biserica Ortodoxă Română.

Prof. dr. Jerzy Holzer a punctat faptul că drumul Europei este trasat de marile state, dar uneori și micile state pot produce modificări esențiale. Exemplu este decada anilor '80, când, datorită dezvoltării “Solidarității” și luptei sale sale, au avut loc mari prefaceri în blocul socialist. Distinsul istoric polonez a ținut să precizeze faptul că nu tot din ceea ce au dorit acum 25 ani fondatorii sindicatului s-a împlinit.

În continuarea luărilor de cuvânt, academicianul Florin Constantiniu, în stilul său propriu, consacrat, acaparând auditoriul cu interesante trimiteri la diferite surse, uneori inedite, a făcut o scurtă incursiune în istoria celor două state, român și polonez, reliefând punctele de convergență ale acestor popoare în domeniul diplomatic, dar și momentele grele prin care au trecut de-a lungul vremii (ocupații, rapturi teritoriale, războaie). Legat de anul profundelor modificări politice din Polonia, 1980, acad. Florin Constantiniu a adus la cunoștința celor prezenți câteva momente petrecute de domnia sa la lucrările Comisiei mixte de istorie româno-polone, ale cărei lucrări au avut loc în toamna aceluși an. Cu acea ocazie, a aflat că aproape toți membrii Institutului de Istorie al Academiei se înscrieseră în sindicatul nou-creat. Totodată, vorbitorul a accentuat faptul că elanul și bravura tipic poloneze provin din caracterul nobil al acestui popor și a încheiat cu o remarcă a marelui istoric român, Nicolae Iorga, conform căruia, deși sunt diferite, una slavă și cealaltă latină, cele două națiuni „pot clădi o colaborare trainică”.

Dr. George G. Potra, director al Fundației Europene Titulescu și amfitrion al acestei conferințe, s-a referit, în dubla sa calitate de sociolog și istoric, la faptul că “Solidaritatea” de acum 25 ani a reprezentat o revoluție politică, socială și morală și s-a înscris în rândul revoluțiilor secolului XX. În cuvântul său, printre altele, G.G. Potra a adus în prim plan personalitatea lui Nicolae Titulescu, cunoscut ca un prieten apropiat al Poloniei, dar mai ales un adversar al oricărui regim totalitar. La sfârșitul alocuțiunii sale, directorul Fundației a ținut să transmită faptul că „ne simțim nu doar solidari, dar ne simțim și orgolioși pentru că

putem să participăm la această construcție a unei relații mai ample între cele două popoare”.

A doua zi, simpozionul a continuat cu susținerea unor valoroase comunicări științifice.

Istoriograf al “Solidarității”, prof. dr. Jerzy Holzer a prezentat un referat despre “Solidaritatea” și marile schimbări din Europa, la sfârșitul secolului al XX-lea. Au fost reliefate principalele cauze și mijloace care au produs distrugerea sistemului comunist, precum și elementele care au condus la apariția sindicatului, o mișcare de protest cu caracter moral împotriva falsificărilor propagandei comuniste. În viața socială, mai important este ceea ce s-a spus cu voce tare decât ceea ce s-a spus la ureche ori în șoaptă, în locuința personală, sau zvonurile transmise de cetățenii terorizați (dacă noțiunea de „cetățean” avea sens în context), arata distinsul profesor. Făcând o incursiune în istoria “Solidarității”, vorbitorul conchidea următoarele: fără victoria din 1989 nu ar fi fost posibile nici dărâmarea zidului Berlinului, nici revoluția cehoslovacă de catifea, nici schimbările din Bulgaria și nici răsturnarea sângeroasă a regimului din România.

Comunicarea dr.doc. Andrzej Friszke s-a concentrat pe istoricul apariției și dezvoltării sindicatului „Solidarității”. Au fost punctate în special formele incipiente, acele comitete de apărare ale muncitorilor, intenția lor de a rupe monopolul statului asupra informației, organizării și deciziilor. A fost prezentată și starea de urgență, după instaurarea legii marțiale, condiții în care “Solidaritatea” pierdea din elan, dar nu total, legăturile care apăruseră în societate fiind foarte puternice, ele continuând conspirația în ilegalitate (reviste, posturi de radio ilegale). Așadar, printr-o atitudine dâră, non-violentă, sindicatul liber reușea să

revină treptat, după 1986, la suprafață”, puterea făcând anumite compromisuri („Masa rotundă”). Astfel, s-a ajuns ca alegerile parlamentare limitate din 1989 să fie câștigate de opoziție. Cum arăta prof. dr. Vladimir Iliescu, Gorbaciov i-a permis generalului Wojciech Jaruzelski să fie generos, în mod tacit sau chiar spus răspicat – nu se știe încă acest lucru, poate memoriile (postume) ale generalului o vor arăta – deoarece este surprinzător, de exemplu, că au putut exista mici „tipografii”, ce răspândeau în tiraje destul de mari o întreagă literatură subversivă, în tot timpul acela. Comunicarea dr.doc. Andrzej Friszke a constituit o bază de analiză a “Solidarității”.

Sesiunea de comunicări i-a prilejuit lui Nicolae Mares, diplomat de carieră care a activat în Polonia, să prezinte un referat despre papa Ioan Paul al II-lea și “Solidaritate”. Reținem ideea că deasupra forțelor muncitorești și intelectuale poloneze s-a aflat puterea spirituală a episcopului Romei. Totodată, vorbitorul a subliniat faptul că Mihail Gorbaciov a recunoscut că fără acest pontif de origine poloneză nu s-ar fi produs modificările din Europa de Răsărit. Ca un deziderat cu valoare internațională, care merită gravat în memoria omenirii, papa a spus că solidaritatea înseamnă colaborarea fiecăruia cu fiecare și nu lupta fiecăruia cu fiecare.

Pentru a completa atmosfera acelei perioade, fostul ministru al Apărării Naționale, general (r) Constantin Olteanu, a pus în lumină momentele de tensiune care au existat în interiorul Pactului de la Varșovia. Astfel, a fost prezentată poziția României, de neintervenție în treburile interne ale Poloniei, în decembrie 1981, așa cum dorea Moscova. Generalul (r) Olteanu remarca, totuși, că la

nivelul conducerii statului român a existat o politică ondulatorie de apreciere, dar și de condamnare, a evenimentelor din Polonia. Dacă, la început, “Solidaritatea” era identificată ca o organizație care dorea să se distanțeze de Moscova, mai târziu a fost percepută ca o unealtă a imperialismului capitalist în distrugerea socialismului.

În continuare, comunicarea susținută de academician Florin Constantiniu a avut rolul de a face o introspecție în politica americană față de statele blocului comunist, cu o privire specială asupra Moscovei. Așadar, doctrina promovată de Zbigniew Brzezinski, consilierul pentru probleme de securitate al președintelui american Jimmy Carter, se baza pe încurajarea diferențelor intersocialiste, căci pentru S.U.A. era mai important să sprijine formele care contestă din interior regimul socialist, adică dizidențele. În această ecuație, poziția lui Nicolae Ceaușescu nu mai prezenta interes pentru americani. Florin Constantiniu a rememorat o vizită la Varșovia și apoi la șantierele navale de la Gdansk a comisiei istorice mixte româno-polone, în toamna anului 1980, prilej cu care delegația română a cunoscut adevărata stare de lucruri din Polonia. Astfel, după cum erau informați, existau patru guverne (centre de putere) ale Poloniei: unul al comuniștilor polonezi, unul al Ambasadei U.R.S.S. (prosovieticii), unul al “Solidarității” și un guvern al Bisericii catolice, între cele două din urmă fiind o strânsă colaborare. Istoricul constata că se intrase într-o nouă fază în procesul istoric mondial.

O binevenită tratare a subiectului privind echilibrul european contemporan, pe plan diplomatic, a venit din partea fostului ambasador Gheorghe Năstăsescu. Acesta a prezentat rolul jucat de Polonia în asigurarea acestui

echilibru, în special în Europa centrală, datorită poziției sale geopolitice și geostrategice. Restabilirea acestuia nu a fost posibilă nici la Berlin, în 1953, nici în Ungaria, în 1956, nici la Praga, în 1968, ci doar în momentul în care mișcarea “Solidaritatea” a declanșat un proces finalizat cu prăbușirea sistemului politic ce afecta clar echilibrul european.

Pentru a ne introduce cât mai mult în atmosfera anilor de glorie ai “Solidarității”, prof. dr. Vladimir Iliescu a punctat un fapt mai puțin cunoscut, și anume ajutoarele materiale trimise din partea germanilor, de multe ori direct la familiile poloneze necunoscute lor. Surprinzător este faptul – în sprijinul „blândeții” generalului, amintite mai sus – că s-a permis firmelor germane să transporte cu camioanele lor pachetele direct la domiciliul cetățenilor polonezi și nu prin intermediul poștei. Pachetele conțineau cantități mari (cinci sau zece kg) de cafea boabe – indispensabilă pentru toți intelectualii și colaboratorii „Solidarității”, precum și lămâi, portocale, ciocolată și mici covoare, ce puteau fi vândute și transformate în bani lichizi.

Totodată, el a rememorat o întâlnire cu Bronislaw Geremek, în 1985, la Varșovia. Cu acel prilej, viitorul om politic polonez își exprima îngrijorarea că forța “Solidarității” diminuea, iar generalul Wojciech Jaruzelski ataca Biserica. Reacția interlocutorului roman a fost că „generalul îi răsfață”, comparativ cu ce se întâmpla în România.

Făcând un arc peste timp, dr. Dana Honciuc, cercetătoare principal la I.N.S.T., a prezentat auditoriului un amplă comunicare științifică, tratând relațiile româno-polone în timpul guvernării legionare. În acea perioadă, relațiile diplomatice cu guvernul polonez în exil au fost

menținute. S-a încercat influențarea conducerii britanice pentru a lua în calcul o eventuală ieșire a României din Axă și alăturarea sa Aliaiților. Comunicarea dr. Danei Honciuc a abordat și problema refugiaților polonezi pe teritoriul românesc, după invadarea Poloniei.

În completarea unei imagini asupra a ceea ce a însemnat și înseamnă comunitatea poloneză din România s-a încadrat și comunicarea lui dr. Daniel Hrenciuc, cercetător la Centrul de Istorie și civilizație europeană Iași. Acesta a făcut o analiză sintetică a acestei etnii în Bucovina (istoric, cultură, tradiții), atât înainte cât și după instaurarea regimului comunist în țara noastră. Problema repatrierii refugiaților polonezi a fost amplu tratată în acest referat, prezentându-se și un studiu de caz: Maria Lesiecka, cetățean roman de etnie poloneză din Bucovina. Aceasta a ajutat serviciile de spionaj aliate în al doilea război mondial, pentru ca mai târziu să sufere teroarea lagărelor comuniste. A fost decorată de serviciile de informații polonez și român pentru curajul și devotamentul de care a dat dovadă în război.

În mod similar, drd. Alina Ilinca, cercetătoare la C.N.S.A.S., a adus în atenția auditoriului cazul lui Iulius Filip, arestat în decembrie 1981 și condamnat de către Tribunalul Militar Cluj-Napoca, în februarie 1982, la opt ani închisoare pentru comiterea infracțiunii de „propagandă împotriva orânduirii socialiste”. Iulius Filip a fost urmărit și persecutat de Securitate după ce, la începutul anului 1981, a trimis o serie de scrisorii autorităților comuniste, în care reclama abuzurile regimului. Deși urmărit informative de poliția politică, trecut în rezervă „pentru fapte incompatibile cu calitatea de maestru militar”, „pus în discuția biroului organizației de bază, demascat public și exclus din partid”, clujeanul

a găsit forța de a trimite o scrisoare lui Lech Walesa, în care își exprima acordul cu programul „Solidarității” și dorința de a deveni membru al sindicatului, cea mai puternică mișcare anticomunistă din acea vreme. La 27 septembrie 1981, scrisoarea a fost citită și tradusă de un participant la congresul „Solidarității” de la Gdansk, sala izbucnind în aplauze și în strigăte de „România, România”. Pentru acest fapt a fost pedepsit disciplinar în repetate rânduri, timp de mai bine de un an, din cei cinci ani și patru luni de detenție executați efectiv, fiind ținut în regim restrictiv. La presiunile organizațiilor internaționale a fost eliberat în 1987, iar în 1988 a emigrat în S.U.A. De menționat că, pe parcursul prezentării, pe lângă expunerea evenimentelor, s-a realizat și o analiză a modului de acțiune al Securității și al justiției comuniste în acest caz.

Un aport esențial pentru cunoașterea relațiilor româno-polone din perioada anilor '80 l-a adus dr. Ion Constantin, atașat cultural al Ambasadei României în Polonia, între anii 1996-2000. A fost prezentat faptul că, după 1985, relațiile dintre cele două state au cunoscut o perioadă de răcire. După câștigarea alegerilor, în iunie 1989, de către „Solidaritate” (toate locurile din Senat și 40% din cele din Seim), gen. W. Jaruzelski a cerut, în luna august, trei propuneri pentru premierul unui guvern al „Solidarității”. Din cei trei consilieri ai lui Lech Walesa, propuși de acesta – Bronislaw Geremek, Jacek Kuron și Tadeusz Mazowiecki, generalul l-a ales pe ultimul, deoarece se bucura de sprijinul bisericii, era înrudit cu familia Sobieski și mai era și polonez neaoș, și, astfel, acesta a devenit primul premier necomunist într-un stat din lagărul socialist. Conducerea de la București,

printr-o scrisoare trimisă tuturor țărilor comuniste, reproșa schimbările din Polonia, considerate drept o lovitură serioasă adusă Tratatului de la Varșovia și un sprijin puternic pentru NATO. Aserțiunile lui Nicolae Ceaușescu au fost respinse punct cu punct de conducerea poloneză. Toamna anului 1989 a găsit România izolată, chiar și față de țările lagărului estic. După Revoluția din 1989, relațiile româno-poloneze au cunoscut o perioadă de expectativă, cu efecte negative.

În completarea celor afirmate mai sus, dr. Vasile Buga, istoric cu îndelungată experiență diplomatică și un fin cunoscător al realităților est-europene, a adăugat faptul că, în anii '80, relațiile româno-poloneze pe line de partid și de stat au continuat, P.C.R. fiind interesat să cunoască evoluția și starea de spirit din Polonia din surse directe. Cu timpul, îngrijorarea provocată de pierderea rolului conducător al Partidului Muncitoresc Unit Polonez s-a accentuat. Dr. Vasile Buga a relatat surpriza care l-a cuprins în timpul unei vizite în Polonia, în perioada de ascensiune a “Solidarității”, în fața grevelor ce se desfășurau în capitala poloneză (dar și seriozitatea celor care participau la ele).

O prezență aparte la simpozion a reprezentat-o cea a șefului Catedrei de Limbi și literatură slave a Universității din București, prof. dr. Constantin Geambașu, însoțit de un grup de studenți de la specializarea Limba și literatura polonă. Prof. dr. Ctin Geambașu a cunoscut bine mediul universitar polonez (a fost lector la Cracovia și Varșovia), schimburile culturale și educaționale între cele două state, român și polonez. El a făcut precizarea că, după 1980, din punct de vedere cultural, relațiile au fost foarte slabe, nici un student nu a mai participat la cursurile de vară organizate de

universitățile din Polonia. Distinsul cadru didactic a oferit și o explicație: autoritățile române se temeau că prin aceste cursuri studenții și profesorii români ar fi putut intra în contact cu elemente ale “Solidarității”.

În cuvântul de încheiere, prof. dr. Radu Ciuceanu, director al I.N.S.T., a readus în memorie faptul că, încă din 1939, românii și-au unit destinul cu cel al polonezilor, când, în ciuda protestelor germane, statul român a găzduit peste 150 000 refugiați polonezi. Prof. dr. Radu Ciuceanu a mai menționat faptul că, dacă Polonia anilor ’50-’60 a cunoscut o oarecare deschidere către Occident, în România a avut loc un nou val de represiune, cu peste 80 000 arestați. În același timp, directorul I.N.S.T. a arătat că succesele greviștilor de la “Solidaritatea” erau și succesele românilor, care auzeau de acestea, le trăiau în secret și știau că va veni vremea când vor avea suficiente forțe să urmeze exemplul polonez.

Traducerea directă din/în limba poloneză a fost asigurată cu multă competență de către dnele Antonina Șchiopu și Anca Stroescu, traducători.

„SOLIDARITATEA” – 25 DE ANI. ISTORIE ȘI ACTUALITATE

Conferință internațională organizată de Institutul Național
Pentru Studiul Totalitarismului și Fundația Europeană
„Nicolae Titulescu”

– București, 12-13 octombrie 2005 –

12 octombrie 2005

Deschiderea conferinței:

Acad. Gheorghe Vlăduțescu, vicepreședinte al
Academiei Române

Excelența Sa, Dl Jacek Paliszewski, ambasadorul
Republicii Polone la București

Prof. dr. Radu Ciuceanu, directorul Institutului
Național pentru Studiul Totalitarismului

Prof. dr. Jerzy Holzer, fost director al Institutului
de Studii Politice, Academia Polonă de Științe

Acad. Florin Constantiniu, membru al Consiliului
Științific al Institutului Național pentru Studiul
Totalitarismului

Dr. George G. Potra, Directorul Fundației
Europene „Nicolae Titulescu”

13 octombrie 2005

Masă rotundă dedicată aniversării a 25 de ani de la înființarea Sindicatului Liber „Solidaritatea”

Moderator: **prof. dr., dr. h.c. mult. Vladimir Iliescu**, Universitatea din Aachen și Universitatea din Craiova

Participanți: **prof. dr. Jerzy Holzer**, fost director al Institutului de Studii Politice al Academiei Polone de Științe; **prof. dr. Andrzej Friszke**, Institutul de Studii Politice, Academia Polonă de Științe; **acad. Florin Constantiniu**; **general (r) dr. Constantin Olteanu**, fost ministru al Apărării Naționale (1980-1985); **ministru-consilier dr. Nicolae Mareș**; **ambasador Gheorghe Năstăsescu**; **dr. Vasile Buga**, cercetător; **prof. dr. Constantin Geambașu**, șeful Catedrei de Limbi și literaturi slave, Facultatea de Limbi și literaturi străine, Universitatea din București.

Sesiunea de comunicări *Relațiile româno-polone în secolul al XX-lea*

Dr. Dana Honciuc, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului – *Relații româno-polone în perioada Statului Național-Legionar*

Dr. Daniel Hrenciuc, Centrul de istorie și civilizație europeană, Iași, Academia Română – *Polonezii din Bucovina în perioada regimului comunist*

Alina Ilinca, Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității – *Un român se alătură Solidarității: cazul Iulius Filip*

Dr. Ion Constantin, Biblioteca Metropolitană București – *Aspecte privind relațiile româno-polone în perioada anilor '80.*

Cuvântul acad. Gheorghe Vlăduțescu, Vicepreședinte al Academiei Române

În urmă cu 25 ani, s-au întâmplat două mari evenimente: devenea papă un cardinal polonez, care, imediat după alegerea sa, a pronunțat niște cuvinte istorice, poate atunci nu prea limpezi sau oricum nepercepute în întreaga gravitate și însemnătate a lor: *Non abiate paura!* Nu vă temeți! Acest îndemn, venit din gura papei, de sus, ca un ecou, a avut următorul rezultat: oamenii au înțeles să nu se teamă și au creat „Solidaritatea”.

Cele două evenimente cred că pot fi legate, și „Solidaritatea” era un răspuns cum nu se poate mai firesc la acest îndemn, singurul răspuns, pentru că izbânda este legată de solidaritate.

Trebuia să fie o strângere a rândurilor aceluia care zăceau în suferință. Trebuia să se facă în așa fel încât, cu mijloacele omenești, să fie eliminat răul din Polonia, din sistemul comunist, din Europa și din lumea întreagă.

„Solidaritatea” poloneză a fost încă o dovadă a puterii oamenilor, atunci când se unesc și se pun sub un semn al unei mari generozități. „Solidaritatea” a dat semnalul începutului sfârșitului. Datorăm cu toții incalculabil de mult acestor gesturi eroice, pentru că „Solidaritatea” a fost de un eroism cum rareori în istoria mai recentă s-a petrecut.

La împlinirea unui sfert de veac, cred că se cuvine nu numai să ne aducem aminte cu recunoștință de

eforturile și sacrificiile luptătorilor, dar trebuie să ținem seama de acest exemplu: istoria nu este simplul trecut, ne întoarcem la istorie pentru a putea fi mai adevărați și mai buni și a trăi sub semnul frumosului.

Acest memento este spre a ne relansa sub semnul unui eveniment de extraordinară importanță europeană și nu numai.

Readucerea aminte, reactualizarea legământului, pentru că „Solidaritatea” este eternă, de suflet, ne obligă pe fiecare și mulțumim delegației poloneze pentru participare.

Cuvântul Excelenței sale, dl Jacek Palizewski, Ambasadorul Republicii Polone la București

În august 1980, muncitorii polonezi au făcut grevă pentru a atrage atenția asupra sistemului fondat pe dominația politică instituită de partidul comunist, sistem care le afecta demnitatea și le desconsidera viața.

Succesul „Solidarității” a devenit un impuls al schimbărilor care au cuprins întregul bloc sovietic și și-au găsit reflectarea în evenimente petrecute în aproape toate colțurile lumii.

Milioane de polonezi au sărbătorit de curând împlinirea a 25 ani de la înființarea primului sindicat liber din statele comuniste europene – „Solidaritatea”. La șantierul naval din orașul Gdansk, din nordul Poloniei, au venit reprezentanți a 30 guverne și alți invitați de seamă, printre care președintele Comisiei Europene, Jose Manuel Durao Barroso, și președintele Germaniei, Horst Koehler, pentru a omagia începutul mișcării care a dus la prăbușirea comunismului.

De asemenea, la un sfert de secol de la debutul mișcărilor de protest de la Gdansk, eurodeputații polonezi au propus marcarea zilei de 31 august ca *Ziua Europeană a Solidarității și libertății*. Propunerea urmează a fi dezbătută de către Parlamentul European, în următoarele săptămâni. „Această zi a marcat începutul unui proces care a dus la căderea comunismului și a reunificării Europei”, a declarat deputatul Janusz Lewandowski. „Mesajul «Solidarității» rămâne valabil și astăzi: că marile schimbări din istorie sunt posibile fără recurgerea la violență și terorism”, a adăugat Lewandowski.

La rândul său, Jose Manuel Durao Barroso, președintele Comisiei Europene, a declarat că spiritul

„Solidarității” – care a fost forța conducătoare în revolta non-violentă din anii '80 – este necesar în Uniunea Europeană de astăzi. „Spiritul solidarității, care a ars atât de strălucitor la Gdansk, acum 25 ani, rămâne viu. Este unul dintre cele mai mari cadouri făcute de Polonia Europei”, a spus înaltul demnitar european. „Nu există libertate adevărată fără solidaritate. Nu poate exista nici Uniunea Europeană fără solidaritate”, a mai precizat acesta.

Remarc faptul îmbucurător că celebrarea sfertului de veac a avut un larg ecou și în România, iar o delegație românească a participat, în Polonia, la toate manifestațiile prilejuite de aceste evenimente.

Sunt impresionat că Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului a avut inițiativa acestei conferințe internaționale și țin să mulțumesc în mod deosebit domnilor Radu Ciuceanu, directorul Institutului, și prof. dr. Vladimir Iliescu, care, în urmă cu un an, a avut această inițiativă.

Țin să adaug că reprezentanții Ambasadei Poloniei au participat, în acest an, la Brașov, la manifestațiile prilejuite de rememorarea revoltei anticomuniste din acest oraș, din noiembrie 1987, precum și la Arad, la comemorarea Revoluției din 1989.

Sesiunea științifică de azi vrea să demonstreze, încă o dată, importanța deosebită a acestor evenimente.

Mulțumesc domnului George Potra, directorul Fundației Europene „Nicolae Titulescu”, pentru amabilitatea de a găzdui această întâlnire dedicată istoriei poloneze, fiind al doilea eveniment de acest gen, organizat aici și la care particip, în ultimele două săptămâni, primul fiind lansarea a două volume privind relațiile româno-polone.

Urez succes în desfășurarea lucrărilor.

Cuvântul prof. dr. Radu Ciuceanu, directorul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului

Apariția unui sindicat liber, cu adevărat liber, în interiorul imperiului sovietic, care își prelungea bornele dominației până în frontierele Oderului, cuprinzând și spațiul polonez, a reprezentat un eveniment fără precedent nu doar pentru Polonia, un satelit al Moscovei, guvernat de un sistem unipartid, ci și pentru întregul bloc al țărilor din estul și sud-estul Europei.

Importanța sa a avut o influență covârșitoare la răspândirea, intensificarea și canalizarea mesajelor și idealurilor anticomuniste din întreaga Europă, contribuind major la ceea ce va constitui, la sfârșitul anilor '80, marea resurrecție a popoarelor foste satelite ale U.R.S.S., cunoscută sub numele de „Toamna Națiunilor” („*Jesien' Ludow*”).

A fost și rămâne obligația noastră, ca institut al Academiei Române, a cărui geneză se leagă de acesul și libertatea cercetării, să fim prezenți în a mărturisi emoția solidară a imensei majorități a poporului român, față de un act de afirmare, de curaj și risc, pe care dumneavoastră, polonezii, ați înțeles să-l săvârșiți și la a cărui temelie ați pus, cum era și de așteptat, pentru a fi siguri că nu va fi niciodată demolat, numeroase jertfe ale celor mai buni dintre voi.

Îmi face cinste să amintesc situația nou creată în Polonia, după apariția sindicatului „Solidarității”, atunci când s-a prefigurat, și-n urmă s-a constituit, o opoziție

organizată și răspândită în masele milioanei de polonezi, dornici să schimbe un regim străin de aspirațiile sale, impus de o putere străină, mereu ostilă poporului polonez.

Adevăratul monument al „Solidarității” poate să a fost clădit și a durat tot atât de peren în inimile noastre, ale românilor, fiindcă el reprezenta nu doar o simplă speranță, ci realizarea acesteia la nivel național și statal. Fără îndoială, în perspectivă istorică, „Solidaritatea” și-a depășit propria sa statură.

Nu putem trece sub tăcere aceeași forță spirituală a Poloniei dintotdeauna: biserica, distingându-se alegerea lui Karol Wojtyła, episcop de Cracovia, ulterior prelat pontif al Bisericii Universale, sub numele de papa Ioan Paul al II-lea – o alegere singulară, a unui episcop care slujea deopotrivă pe Dumnezeu, dar și culorile naționale ale Poloniei.

S-a afirmat deseori că, în Polonia, „Solidaritatea” a fost cauza principală a prăbușirii comunismului, iar, prin criza economică de la sfârșitul anilor 1980, ce amenința națiunea cu un faliment total, guvernarea comunistă a fost obligată să încheie un acord cu sindicatele libere.

În fond, nu știm să ne pronunțăm când s-a produs pentru prima oară miracolul adevărat: odată cu alegerea la curia papală a lui Karol Wojtyła ca papă sau prin apariția primului sindicat liber în imperiul despot al Răsăritului.

Acesta, spunem noi, că a fost primul pas către libertate, a dumneavoastră, dar și a noastră, a românilor, iar atunci când Nicolae Ceaușescu s-a manifestat îngrijorat de evoluția politică din Polonia, întrucât ar fi însemnat un exemplu *de visu* pentru români, bucuria majorității acestui popor a fost lângă poporul polonez,

legându-se nemijlocit de speranța mărturisită sub diferite forme că modelul „Solidarității” ar putea fi preluat și de către români.

Din păcate, rădăcinile răului în țara noastră erau prea adânci și prea întinse pentru a fi stârpite ușor și repede, iar libertatea ne-am obținut-o, ca și dumneavoastră, cu prețul sângelui.

Pentru acel moment, de acum 25 ani, când națiunea polonă a fost admirabil reprezentată prin unitatea între muncitori și intelectuali, care i-a adus, în timp, la izbândă, v-am invitat aici!

Cuvântul prof. dr. Jerzy Holzer, Institutul de Științe Politice, Academia Polonă de Științe

Drumul, în Europa, este trasat de marile țări europene. Este suficient să ne uităm la ceea ce se întâmplă în cele mai mari state, Franța și Germania. Uneori și statele mai mici pot să-și spună cuvântul, care surprinde marile țări. România și Polonia, chiar dacă sunt de dimensiuni medii, fac parte dintre acestea.

În ultimele două-trei sute de ani, Polonia a trasat, în anumite momente istorice, drumul european.

Decada anilor '80 – când s-a dezvoltat „Solidaritatea”, de exemplu – s-a terminat cu căderea sistemului comunist și ieșirea de sub imperiul sovietic. Vorbim de marile prefaceri ale Europei și contribuția Poloniei, care a dat un impuls acestor prefaceri, a susținut permanent aceste aspirații europene și, drept rezultat al acestor aspirații, a determinat celelalte state să urmeze exemplul pentru alte acțiuni care au schimbat fața Europei.

Merită sărbătorit, în principal, dar să amintim că suntem conștienți de faptul că nu totul din partea „Solidarității” a reușit să meargă mai departe, să aibă un final; în timpul celor 25 ani nu am avut împlinirile scontate.

Cuvântul acad. Florin Constantiniu, membru al Consiliului Științific al Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului

În 1921, anul încheierii alianței româno-polone, Nicolae Iorga a publicat volumul *Polonais et Roumains*, o sinteză a istoriei relațiilor româno-polone în domeniile politic, economic și cultural.

N. Iorga își exprima satisfacția că, la sfârșitul Primului Război Mondial, Polonia reapăruse pe harta Europei, iar România își desăvârșise unitatea națională. Istoricul român sublinia faptul că, prin existența lor cele două state urmau să constituie o garanție de securitate într-un spațiu foarte tensionat, ca urmare a politicii ruse, indiferent de regimul din această țară.

Dacă scrutăm istoria celor două țări, se constată că situarea lor geopolitică a creat o serie de primejdii: Polonia, aflată între masa germană și cea rusă, a cunoscut împărțirile din anii 1772, 1793, 1795, în urma cărora statul polonez a dispărut; România, situată în vecinătatea Imperiilor otoman, habsburgic și rus, a avut de suferit numeroase ocupații militare și amputări teritoriale.

Puțini știu că, în 1772, la originea primei împărțiri a Poloniei au stat Moldova și Țara Românească: în 1768, izbucnise războiul ruso-turc; cele două state românești au fost ocupate de armata rusă; Ecaterina a II-a urmărea să anexeze Moldova și Țara Românească. Viena a avertizat Petersburgul că, dacă va avea loc această anexiune, Austria va declara război Rusiei. Prusia, aliată cu Rusia, trebuia să o ajute pe cea din urmă, dar Frederic al II-lea, care nu dorea

să fie implicat într-un război austro-rus, a propus celor două curți imperiale prima împărțire a Poloniei.

Iată un exemplu al comunității de destin, a polonezilor și românilor, modelată de situarea geopolitică.

Pentru a face un salt în istorie, să arătăm că, în Protocolul adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, Polonia figurează în articolul 2, în ceea ce privește împărțirea ei între Germania și U.R.S.S. (a patra împărțire a Poloniei!), iar România, în articolul 3, unde se face referire la consimțământul Germaniei pentru anexarea Basarabiei de către U.R.S.S.

După cel de-al doilea război mondial, ocuparea celor două state de către Armata Roșie și consimțământul marilor democrații occidentale, Marea Britanie și S.U.A., ca U.R.S.S. să dețină o sferă de influență în Europa de Est, au făcut ca România și Polonia – precum și alte state est-europene – să ajungă sub dominația sovietică.

În 1956, polonezii au surprins pe cei care făceau parte din sfera sovietică de hegemonie și nu numai pe ei, prin curajul lor: începând cu mișcarea din Poznan, și terminând cu revenirea lui W. Gomulka la conducerea partidului (nimeni nu bănuia, atunci, metamorfoza pe care acesta avea să cunoască), ei au făcut dovada, alături de maghiari, că Moscova poate fi sfidată și, în unele privințe, constrânsă la concesii.

În anul 1980, alegerea cardinalului Carol Wojtyla ca papa Ioan Paul al II-lea, precum și mișcarea grevistă condusă de “Solidaritatea”, au făcut ca Polonia să se afle în centrul atenției mondiale. La București, a avut loc Congresul Internațional de Științe Istorice. La sfârșitul acestuia, ca o recunoaștere a rolului pe care Polonia îl juca pe arena internațională, profesorul polonez

Alexander Gieysztor a fost ales președinte al Comitetului Internațional al Istoricilor.

În toamna anului 1980, am participat la Comisia mixtă de istorie româno-polonă. Tadeusz Jedruszczak, președintele părții polone a Comisiei, ne-a invitat să facem o excursie la Gdansk, la Șantierele „Lenin”, unde se născuse “Solidaritatea”, pentru a ne convinge, prin discuții cu muncitorii, că “Solidaritatea” nu avea nimic antisocialist. De altfel, aproape toți membrii Institutului de Istorie al Academiei se înscrieseră în “Solidaritatea”. Acel elan de bravură, tipic polonez, era vrednic de cea mai mare admirație. Ca istoric, consider că această conduită eroică pe care polonezii o adoptă în momentele grele ale istoriei lor (cum ar fi anul 1939) – pe care noi nu am avut-o în 1940! – se explică prin caracterul aristocratic al poporului polonez, altfel spus, prin ponderea mare a nobilimii în ansamblul societății în Evul Mediu; deși mulți dintre nobili aveau o poziție economică precară, conduita lor de onoare, de cavaleri, s-a imprimat întregii societăți poloneze. În istoria Poloniei, găsim aceste țâșniri de bravură, de eroism, care înobilează trecutul poporului polonez.

Azi, avem posibilitatea să înțelegem ce rol extraordinar a jucat crearea „Solidarității” în dezagregarea imperiului sovietic, în 1989. N. Iorga spunea că, dincolo de diferențele de rasă, există și un element comun între polonezi și români: spiritul latinității (datorat, în Polonia, catalogismului și culturii de limbă latină), pe care se poate clădi o colaborare foarte trainică, a cărei expresie este – cred – și această întâlnire organizată de institutul condus de domnul Radu Ciuceanu.

Cuvântul dr. George G. Potra, director executiv al Fundației Europene Titulescu

E dificil să te adresezi unei audiențe selecte, mai ales într-un moment în care se discută o problemă de mare interes, de mare complexitate, de mare gravitate.

Doresc să precizez dintru început în fața Domniilor Voastre că nimic nu este întâmplător în asocierea Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului cu Fundația Europeană Titulescu, în patronarea unei asemenea acțiuni.

Ca istoriograf, constat multe convergențe între istoria României și istoria Poloniei, între ideatica și ideografia titulesciană și ideatica și ideografia celor care au făcut „Solidaritatea”.

În toate istoriografiile și în toate cronologiile importante ale secolului al XX-lea, „solidaritatea” figurează indiferent de limbile în care acestea au fost concepute. Ca socio-istoric, îmi permit să relev, fără a fi un specialist în problemă, că toate sintezele fundamentale consacrate veacului al XX-lea apreciază „Solidaritatea” din urmă cu 25 de ani drept o revoluție politică, socială și morală. Ea face parte din marile revoluții ale veacului al XX-lea.

Unde se întâlnește fenomenul polonez cu gândirea românească?

Am căutat să stabilesc coincidențe.

Domnul Florin Constantiniu îl cita pe savantul Nicolae Iorga. O să-l citez și eu pe „patronul” acestei case, pe Nicolae Titulescu, care spunea, în urmă cu aproape 60 de

ani, nu, mai mult, cu aproape 70 de ani în urmă, când afirma într-un discurs ținut în Camera Comunelor, la Londra: „Lumea este cuprinsă de o mare criză morală – din care pot rezulta fie o *nouă filosofie de viață*, produs al secolului al XX-lea, fie o *catastrofă*.”

Această nouă filosofie poate fi fondată consolidând foloasele morale câștigate în urma suferințelor Marelui Război și adăugând tot ce am învățat din lecțiile războiului.

Democrația, pe care am crezut-o sigură, este amenințată de doctrina statelor totalitare.“

Îndrăznesc să cred că, dacă cei care au generat, au susținut și au împins spre revoluție „Solidaritatea”, ar fi citit și aceste rânduri, ar fi constatat că, peste graniță, peste timp, sunt coincidențe care decurg dintr-o percepție similară a exigențelor istorice sau din aprecieri identice sau consensuale privind substanța unor procese și evenimente.

Dați-mi voie să cultiv doar pentru o clipă paradoxul și să spun că Titulescu este contemporan cu „Solidaritatea”.

De ce ? Am să mă justific imediat.

Doamnelor și domnilor,

Am pus pe computere o mare parte a cuvântărilor, discursurilor și telegramelor lui Titulescu și am constatat că termenul *solidaritate* este foarte frecvent în gândirea și opera sa politico-diplomatică. Sigur că este vorba de transgresii diferite. Unele sublinieri se raportează la spațiul intern, altele la spațiul extern. Dar în ambele cazuri au ceva comun. Este vorba de solidaritatea umană, de solidaritatea în numele unor exigențe ale supraviețuirii, care înseamnă securitate socială și securitate externă, pace socială și pace internațională, de solidaritatea în numele unor valori morale.

În timp și dincolo de timp, există puternice coincidențe în spațiul românesc și în spațiul polonez. O antologie care să adune ceva din similitudinea gândirii umaniste a marilor spirite din cele două țări ale noastre ne-ar fi de real folos, consacrand validitatea și continuitatea filonului nostru, aspirațiile și opțiunile noastre comune pentru libertate și democrație, fiind note dominante ale devenirii celor două națiuni pe parcurs de secole.

Doamnelor și domnilor,

Titulescu a fost unul dintre cei mai mari dușmani ai regimurilor totalitare, declarat inamic public în anii '30 în multe țări ale Europei, oricum, în totalitatea regimurilor totalitare, dar și în capitalele unor regimuri prototalitare, profasciste.

Am afirmat – și nu-mi propun să dezvolt aici o demonstrație – că Titulescu n-a făcut nici o diferență între totalitarisme. A fost în egală măsură împotriva fascismului, împotriva nazismului, împotriva bolșevismului, împotriva organizațiilor de extremă dreaptă din interiorul României, dar și din celelalte țări europene și extraeuropene.

Vă voi citi doar patru rânduri dintr-o butadă rostită de Titulescu în Camera Comunelor. Spunea Titulescu: „Cineva m-a întrebat cândva: «Care este diferența dintre comunism și hitlerism sau fascism?» I-am răspuns: «Presupune că ai trei vaci. Comunismul ți le ia și nu vei mai auzi niciodată despre aceste vaci. Hitlerismul și fascismul ți le vor lăsa, cu următoarele condiții: vei păstra aceste vaci, dar nu vei mai avea niciodată dreptul să le mulgi. În plus, vei plăti toată hrana și întreținerea acestor vaci»“.

Dincolo de butadă, se impune constatarea că Titulescu s-a situat categoric împotriva totalitarismului, așezând pe aceeași linie fascismul, nazismul și bolșevismul.

Stimat auditoriu,

Discutând despre „Solidaritate”, nu putem pierde din vedere câteva elemente, care țin, la scară istorică, de relațiile între națiunile noastre, forțele politice și personalitățile democratice din cele două țări și nu în ultimă instanță de atitudinea patronului acestei case față de aspirația și destinul nostru comun.

Spunea Titulescu: „Când Polonia era atacată încontinuu de Germania, totdeauna am apărât-o cu putere la Geneva. Stresemann [ministrul de Externe al Germaniei] obișnuia să-mi spună: «Imediat ce auziți numele Poloniei, săriți automat și luați cuvântul în apărarea ei.» Timp de mai mulți ani, spune Titulescu, m-am considerat un mare prieten al Poloniei și Polonia m-a considerat ca atare.“

Relațiile politico-diplomatice româno-polone nu s-au desfășurat sub același semn pozitiv până la sfârșitul carierei lui Titulescu sau sfârșitul existenței lui Beck. Înțeleg, însă, să mă refer în acest cadru doar la direcțiile, momentele și personalitățile faste ale acestor relații, pentru altitudinea și complexitatea lor. Cei care aparțin mediului politico-diplomatic, vor înțelege când voi aminti cu precădere numeroasele contacte avute de Titulescu sub auspiciile Genevei sau în alte capitale, cu Paderewski, cu Piłsudski, cu Ridz-Szmigly, cu Móscicki, cu conducătorii Ministerului de Externe de la Varșovia, precum Zaleski, cu șefii de misiuni diplomatice precum contele Skirmunt, ambasador la Londra, și contele Sczzyński, ministru la București.

Îmi place să subliniez că Titulescu a fost alături de una dintre cele mai mari poloneze ale tuturor timpurilor, Maria Sklodovska-Curie, membră a Comisiei de Cooperare Intelectuală Internațională, alături de Einstein, alături de

Painlevé, Valery ș.a.m.d. La intrarea lui Titulescu în acest UNESCO de altădată, Maria Sklodovska-Curie l-a salutat printr-unul din cele mai frumoase elogii.

Doamnelor și domnilor,

Oaspeții noștri, chiar și puțini români, știu că între 1922 și 1926, primele luni ale lui 1927, în această clădire, în Casa Titulescu, de pe Șoseaua Kiseleff, a funcționat Legația Poloniei de la București, proprietarul ei aflându-se în misiune la Londra, ca șef al oficiului diplomatic.

Mă rezum la cele spuse, subliniind că suntem fericiți că, la București, în această clipă, în acest an, înregistrăm atâtea momente de încălzire a relațiilor româno-poloneze – și nu e nimic formal în chestiunea asta – și că putem contribui prin gesturi de profundă semnificație. Ne simțim solidari și suntem chiar orgolioși că putem participa la această construcție a unei relații mai ample, mai profunde, mai trainice.

Mă simt onorat să vă salut încă o dată și să vă adresez mulțumiri tuturor pentru participare, în mod special conducerii Academiei Române, distinșilor noștri oaspeți, corpului diplomatic, la această conferință internațională de prestigiu, în care am certitudinea că se va manifesta deplina solidaritate cu ideile generoase care supraviețuiesc, circulă, trăiesc și se impun în epoca noastră, în Europa Unită, idei cărora cele două națiuni ale noastre le consolidează noi fundamente și le asigură noi camere de rezonanță, precum facem astăzi în Casa Titulescu.

„SOLIDARITATEA” POLONEZĂ ȘI MAREA PREFACERE EUROPEANĂ DE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI XX*

Jerzy Holzer

Asupra fenomenului „Solidaritatea” se cade să ne aplecăm nu numai pentru că apariția, evoluția și victoria acesteia au avut o însemnătate uriașă pentru istoria Poloniei contemporane, însă arareori s-a întâmplat când în destinul Europei, evenimentele petrecute în Polonia să fi jalonat traseul transformărilor întregului continent. În acest cadru se disting două problematici complexe, și anume:

a) cauzele crizei care au survenit în consecință și care au determinat prăbușirea sistemelor comuniste europene;

b) subiectele și acțiunile care înfăptuiesc însăși căderea sistemelor.

În ceea ce privește primul aspect, care în principiu nu face obiectul prezentului articol, putem enumera câteva cauze fundamentale. În general, atenția cea mai mare se axează pe **ineficiența economică și tehnologică a sistemelor comuniste**, care, fără nici o îndoială, a avut o mare însemnătate. Însă un rol la fel de mare a jucat și

---

* Articol publicat în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 48-49, anul al XIII-lea (nr. 3-4/2005), p. 129-143. Traducerea textului aparține Antoninei Șchiopu.

compromiterea morală a acestor sisteme, acțiune care și-a găsit expresia în însăși terminologia oficială, prin distincția modelului ideal al socialismului de socialismul real, ale căror lipsuri ar trebui abordate și înțelese ca pe o necesitate istorică. La rândul său, ineficiența, ca și compromiterea reală au condus la slăbirea sentimentului rațiunilor proprii în aparatul puterii și, în consecință, la creșterea demoralizării înăuntrul său, a egoismului, a corupției și ruperea eficienței administrative.

Cauzele menționate ale crizei s-au manifestat în toate țările blocului comunist, deși cu intensitate variată, deosebiri fiind determinate în primul rând de tradițiile culturale ale vieții politice, mai ales de nivelul de angajare a societății civile, nivel făurit în istorie, sau de disciplina colectivă, subordonată statului, de relația cu regimul juridic, de locul ocupat de religie în viața obștei. O anumită însemnătate a avut diversitatea manifestată de la o țară la alta a blocului în modul de exercitare a puterii, în special la nivelul represiunii. În cele din urmă represiunile din Polonia au fost relativ mai slabe decât în deceniile anterioare. A fost un anumit preț plătit prin semnarea așa-numitului „*Al treilea coș*” al înțelegerilor de la Helsinki, referitoare la drepturile omului și drepturile cetățenești. În schimb, Occidentul a deschis mai larg accesul la tehnologii și credite și în plus a frânat cursa înarmărilor în care blocul comunist nu mai menținea pasul cu Statele Unite.

Principala temă a acestui referat este cea de a doua problematică. Transformările europene cele mai mari și mai profunde de după cel de-al doilea au apărut în ultimii douăzeci de ani ai secolului al XX-lea și la începutul celui de al XXI-lea.

S-ar cădea să începem cu o afirmație mai banală. „Solidaritatea” a apărut în Polonia și nu putea să apară în nici o altă țară a blocului comunist. Numai Polonia era locul crizelor de masă, renovatoare ale sistemului, repetate în patru rânduri, deși limitate în obiectivele lor, în 1956, 1968, 1970 și 1976. Trei dintre acestea s-au încheiat cu câte un succes parțial și cu pași îndărăt făcuți de către autoritățile comuniste.

Sistemul comunist s-a bazat pe o puternică îndoctrinare ideologică și pe organizarea eficientă a aparatului puterii și a societății rămase sub controlul său. Ideologia comunistă s-a folosit de câteva motive. Primul și cel mai important era o minunată concepție asupra viitorului (fiecăruia după nevoi). Al doilea motiv – ideea egalității, a unei societăți egalitare (desființarea privilegiilor de clasă). Al treilea – atribuirea rolului conducător clasei muncitoare (dictatura proletariatului).

Premisele apariției „Solidarității”

„Solidaritatea” a apărut în momentul în care această ideologie în Polonia se dovedise ireală. Economia poloneză nu era în stare să-și depășească rămânerea în urmă și înșiși guvernării ideologi încetaseră să mai facă referire la perspectiva luminoasă a Eldorado-ului comunist. Distanța dintre nivelul vieții din Polonia și țările democratice ale Europei devenea în mod drastic din ce în ce mai mare. Funcționarii legați de sistemul aparatului comunist al puterii pretindeau diferite privilegii, căzând pradă tot mai frecvent și mai puternic demoralizării, corupției, unei vieți ușoare și îndestulate. Muncitorii, după experiențele sângeroase din anii 1956 și

1970, ca și după represiunile brutale din anul 1976, puteau trata ideea dictaturii proletariatului doar cu teamă, dacă nu chiar cu indignare. „Solidaritatea” a fost, așadar, o mișcare de protest moral împotriva minciunii ideologiei comuniste. S-a pronunțat deseori cu voce tare, ceea ce puteau observa și locuitorii celorlalte țări ale blocului, dar care nu erau încă în stare de a se manifesta activ și deschis. Putem să ne punem întrebarea, dacă această compromitere ideologică comunistă a fost în Polonia într-adevăr mai departe dusă decât, de exemplu, în Ungaria ori în Cehoslovacia. **În viața socială, mai important este ceea ce s-a spus cu voce tare decât ceea ce s-a spus la ureche ori în șoptă în locuința personală ori ce șușotesc cetățenii înspăimântați** (câtă vreme noțiunea de „cetățean” are sens în acest context). **Regele este gol pușcă, când acest lucru se spune.** Asta înseamnă că nu este doar un adevăr înflorit.

Începând cu anul 1956, aparatul puterii, în toate țările comuniste, și-a pierdut treptat din eficiența proprie dobândită în timp. Totuși, continua să fie capabil să organizeze și să controleze întreaga viață socială sau aproape toată. Polonia era din acest punct de vedere o excepție. O sferă foarte largă a societății scăpa de sub acest control comunist. Biserica catolică, în pofida unui evantai variat de represiuni și supravegheri, în Polonia și-a păstrat independența față de aparatul puterii. Totodată, o bună parte a populației era legată de religia catolică și respecta primatul spiritual al Bisericii. După alegerea cardinalului Wojtyła ca papa Ioan Paul al II-lea, în anul 1978, în anul următor, în timpul primului său pelerinaj în Polonia, aparatul comunist al puterii a trebuit să se împace cu prezența a mai multe milioane de oameni adunate la slujbele organizate de Biserică.

Atunci s-a clătinat eficiența aparatului puterii comuniste de organizare a maselor, dar pe de altă parte a crescut abilitatea de a acționa a opoziției. Acest lucru rezultă din experiențele avute după primele proteste de masă, nu numai poloneze, ci și din experiențele preluate din celelalte țări ale blocului comunist.

Trei concluzii au avut, în acest context, cea mai mare însemnătate.

Prima concluzie a fost că un protest nu poate avea caracterul unor demonstrații violente ori cu atacuri asupra comitetelor de partid și instituțiilor statului, întrucât forța fizică se află de partea aparatului puterii și la nevoie se ajută cu tancurile sovietice. Această concluzie s-a tras din experiențele poloneze din anii 1956, 1970 și 1976, dar și din experiențele germane, vezi anul 1953 sau maghiare din anul 1956. Jacek Kuron, unul dintre liderii opoziției și al doilea consilier al lui Lech Walesa, a sintetizat toate acestea într-o singură formulă: „În loc să dăm foc comitetelor comuniste, mai bine ne creăm propriile comitete.”

A doua concluzie a fost necesitatea organizării independente, la vedere, deși nelegală, nutrind sentimentul speranței în liberalizarea partidului comunist din interior. Această concluzie a rezultat și din experiențele istorice. La Moscova partidul era tratat ca fiind garantul ordinii interne a „socialismului real” al fiecăreia din țările blocului, partid care se subordona intereselor sovietice în politica internațională. Fie partidul își respecta acele cerințe și atunci concesiile, pregătirea pentru reforme reprezentau doar un episod, cum s-a întâmplat în Polonia în anii 1956 și 1970, fie determinau depășirea unei anumite zone de frontieră de

către puterea protectoare și atunci se ajungea la intervenția directă, cum s-a întâmplat în 1956 în Ungaria și în 1968 în Cehoslovacia.

A treia concluzie se referă la conjugarea acțiunii opoziției din mediul intelectualității cu a muncitorilor, precum și cu cea a societății tradiționale poloneze. Această concluzie a fost trasă în principal din experiențele poloneze dobândite în anii 1968 și 1970. În primul caz, acțiunile intelectualilor și ale studenților s-au încheiat cu un eșec și cu aspre represii. În cel de al doilea caz, s-a ajuns într-adevăr la un succes de moment al muncitorilor, dar aceștia nu au reușit să-și formuleze obiectivele acțiunii și nici să dea acțiunii forme de organizare mai durabile.

O altă experiență consta în disputele mediilor de diferite ideologii duse cu puterea comunistă, cel mai adesea purtate separat de aceste grupări, și acestea critice față de sistemul aflat la putere. Neconcordanța a dus la divizarea societății. De o parte, se afla latura independenților din perioada imediat postbelică formată din mediul catolic, Biserica și laici, care au disputat cu puterea comunistă dreptul la autonomie, în anii stalinismului sau mai târziu, în tradițiile statului polonez de identitate catolică de peste o mie de ani, iar de cealaltă parte se situau cei proveniți din stânga revizionistilor din anii 1956 și 1968. Despre această împărțire a scris Adam Michnik în cartea sa publicată în emigrație și ilegal în Polonia, intitulată *Biserica, stânga și dialogul*.

„Solidaritatea” anilor 1980-1981 a fost un fenomen ideologic, social și politic. Ceea ce i-a lipsit acesteia a fost în mod evident unitatea totală de concepție și a metodelor de acțiune, întrucât acestei organizații i-ar fi fost foarte greu să unifice din punct de vedere ideologic

concepția mai multor milioane de membri. Nu este important în acest caz dacă „Solidaritatea” atingea acel număr de membri care se înregistra în statistica oficială, 10 milioane, sau dacă erau 9 milioane, după cum declară în mod critic anumiți cercetători sau chiar ceva mai puțini ca număr. Nici până acum nu putem stabili cifra exactă, întrucât organizația cunoștea o fluctuație continuă și nimeni nu a ținut în mod constant o evidență, care să fi luat în considerare că un anumit membru este înregistrat, activ sau aderent-cotizant.

Ideologia și caracterul social al „Solidarității”

Cel mai important element al ideologiei „Solidarității” a fost suprimarea violenței. În acest fel „Solidaritatea” s-a aflat alături de alte mișcări de masă care se desfășurau în același timp, dar care se declarau pentru utilizarea forței fizice, nu atât din rațiuni tactice, cât datorită principiilor lor de acțiune. Violența a fost respinsă nu numai pentru faptul că inamicul, adică sistemul comunist, dispunea în acest domeniu de supremație (armată, poliție), ci și pentru faptul că utilizarea forței îi demoraliza chiar și pe aceia care luptau pentru o cauză dreaptă.

Celelalte elemente importante ale ideologiei erau egalitarismul și acțiunea solidară. În egalitarism se regăsește o anumită influență a concepțiilor de egalitate socială promovate de „realismul socialist”. Concepția „Solidarității” se opunea devizelor comuniste ale luptei de clasă, folosite ca o cheie potrivită și utilizată în presiunile sau în campaniile agresive de propagandă,

dar nu anula rolul jucat într-o oarecare măsură de muncitori, în special de cei angajați în marile întreprinderi. În mod asemănător, dacă ne referim la egalitarism, Solidaritatea lupta în acest mod cu minciuna ideologiei comuniste.

Clamând elementele fundamentale ale ideologiei sale, „Solidaritatea” făcea apel înainte de toate la religia catolică și la valorile întemeiate pe tradiția catolică. Acest lucru îi atrăgea reproșuri, întrucât se folosea de catolicism ca instrument, în special atunci când se oficiau serviciile divine (mesă în timpul grevelor și ceremoniilor solemne, spovedanii colective sau chiar purtarea cu ostentație de către Lech Walesa a unui medalion de dimensiuni mari cu Maica Domnului). Se pare totuși că apelurile repetate la religie au corespuns convingerilor populației legate de „Solidaritate”, care, într-adevăr, în adevărurile Decalogului și în științele teologice își găseau fundamentarea concepțiile și acțiunile lor.

În același timp este greu de stabilit locul elementului național în ideologia „Solidarității”. Deseori s-a făcut apel la acesta, cu toate că doar prin simboluri – fluturarea drapelului național sau a culorilor naționale alb-roșu. Cu toate acestea, manifestările nu au fost percepute ca având un caracter naționalist. În chemarea - formulată în cadrul primului Congres al „Solidarității” -, adresată celorlalte țări ale blocului comunist erau clare accentele directe privind o înțelegere internațională în numele exercitării drepturilor omului și drepturilor civice. Între reacțiile acestora s-au numărat și unele răspunsuri cu caracter evident naționalist, alteleori cu o anumită coloratură antisemită, cu un fundament antirus.

Apariția „Solidarității” a avut o însemnătate decisivă atât pentru soarta Poloniei cât și cea a întregului

continent. Toate mediile aflate în opoziție anterior au avut un caracter restrâns, cu precădere elitist. Opoziția din Polonia existentă înainte de formarea „Solidarității”, constituită din Comitetul de Apărare al Muncitorilor (KOR), Mișcarea de Apărare a Drepturilor Omului și Cetățeanului, Confederația Poloniei Independente, Mișcarea Tinerei Polonii, Uniunile Sindicale Libere, Comitetele Studentești ale „Solidarității”, comitetele țărănești, concentrau în jurul lor, în cel mai bun caz câteva sute de oameni, dar mai ales, câțiva sau câteva zeci de oameni.

Problema esențială nu era totuși numărul activiștilor aflați în opoziție. Ei proveneau, în principal, din mediile intelectuale sau în orice caz *intelighenția*. Aceștia erau în special cadre de conducere. La fel s-a întâmplat și în cazul Uniunii Sindicatelor Libere, când într-unul din centrele relativ puternice de pe litoralul din zona Gdansk, în grupul de conducere un rol important l-au jucat Bogdan Borusewicz, absolvent de istorie a artei, și inginerul Andrzej Gwiazda.

„Solidaritatea” s-a format în urma grevelor de masă care au cuprins întreaga țară. Liderii greviști au devenit liderii organizațiilor. Mai exact, pentru prima dată în istoria Poloniei, muncitorii au devenit adevărați activiști politici. Trebuie să atragem atenția asupra faptului că, chiar în mediile conducătoare internaționale ale partidelor comuniste și socialiste, muncitorii erau o raritate. Același lucru s-a întâmplat și în partidul comunist venit la conducere după anul 1945. În pofida utilizării frecvente a sintagmei „dictatura proletariatului”, în elita politică se aflau fie intelectuali,

fie activiști de profesie, pentru care activitatea anterioară de muncitor autentic a fost doar un episod.

În organizația „Solidarității” au apărut muncitori care atunci au jucat un rol important în politica Poloniei și cel mai adesea continuă să-l joace până astăzi. E suficient să-i amintim aici pe: Lech Walesa, Marian Jurczyk, Bogdan Lis, Andrzej Slowik, Zbigniew Bujak sau Wladyslaw Frasyniuk. Asta nu înseamnă că le subestimăm participarea reprezentanților *intelighenției* și mai ales a intelectualilor în cadrul grupurilor de consiliere. Fără îndoială, cunoașterea de către aceștia a problemelor politice, fie chiar și teoretică, era obligatorie în funcționarea „Solidarității”. Esența lucrurilor consta în faptul că în organizația „Solidaritatea” s-a ajuns la o conlucrare reală a adevăraților reprezentanți ai categoriilor sociale cele mai numeroase din Polonia: muncitori, oameni instruiți care se orientau în marile probleme economice, politice, sociale și culturale, naționale și internaționale.

„Solidaritatea” a fost în cea mai mare parte o organizație muncitorească și o mișcare socială muncitorească, având în vedere atât considerentele de formă, cât și cele ale obiectivelor acțiunii sale. După cum s-a menționat mai sus, această organizație s-a constituit în urma marilor greve. Între cererile greviștilor, multe se refereau la condițiile de muncă și salarizare, și în primul rând, la crearea unui sindicat independent de autoritatea statului (cu toate că au fost avansate și alte cereri care priveau întreaga societete). În activitatea ei legală, cea mai mare însemnătate au avut-o în continuare aspectele legate de interesele muncitorilor și angajaților, precum: problemele legate de salarizare, limitarea timpului de muncă (sâmbetele libere), aprovizionarea cu produsele

alimentare de bază. Caracterul muncitoresc al „Solidarității” și-a găsit expresia în ceremoniile cu o anumită simbolică națională - dezvelirea unor monumente în memoria victimelor căzute în timpul evenimentelor de la Poznan din 1956 sau ale celor din Gdansk, Gdynia și Szczecin din anul 1980.

Caracterul muncitoresc al „Solidarității” s-a manifestat și atunci când s-a acționat asupra acesteia prin introducerea Legii Marțiale. O adevărată rezistență au opus nu numai muncitorii, dar și oamenii locului unde această rezistență era organizată, marile întreprinderi, precum șantierul de la Gdansk, întreprinderea Ursus din Varșovia, uzinele siderurgice din Katowice, minele din Silezia.

„Solidaritatea” a fost o organizație muncitorească sau mai degrabă a salariaților, dar în esență a fost o uriașă mișcare socială, care a cuprins întreaga țară, întrucât în jurul acestei organizații s-au concentrat și alte organizații: Solidaritatea Țăranilor Individuali, Solidaritatea Meșteșugarilor, Federația Independentă a Studenților, diferite asociații de intelectuali. Aceasta a influențat și alte organizații diferite care s-au aflat mai înainte în interiorul sistemului de guvernământ: partide satelit, uniuni de tineret și chiar asupra unor anumite cercuri sau grupări ale Partidului Comunist.

Din punct de vedere formal, „Solidaritatea” nu a fost o organizație politică, în statutul său ea se definea ca o uniune profesională, chiar și atributele conexe acestei denumiri, de uniune profesională, „independentă” și „autonomă”, îi imprimau acesteia un caracter politic.

Republica Populară Polonă, întocmai ca toate celele țări comuniste, era o țară în care Partidul

Comunist deținea monopolul asupra acțiunilor organizate. Din acest monopol a reușit să se sustragă numai Biserica Catolică, dar și anumite mici organizații intelectuale, precum „Clubul Intelighenției Catolice” sau uniunile de creație și știință, care au reușit permanent să se sustragă, dar care singure și-au limitat raza de acțiune, sau li s-a impus forțat până la un anumit nivel acest lucru.

Toate aceste partide satelit sau organizații de masă au acționat sub controlul Partidului Muncitoresc Unit Polonez. Acest lucru se referă în special la cea mai mare organizație de masă, care era constituită din uniunile profesionale oficiale. Chiar dacă acestea forțau uneori lucrurile și doreau să-și spună cuvântul în probleme ce interesau anumite grupări profesionale, se prezentau înaintea de toate cu expresia larg utilizată „în lumina directivelor partidului” și cereau ajutor în organizarea și subordonarea maselor muncitoare aliniate partidului.

Tot în conformitate cu principiul de autonomie și independență a fost adoptat în denumire termenul de „Solidaritatea”, încercând astfel să se renunțe la vechea denumire. Această organizație se opunea în esența ei sistemului comunist. Interpretările privind autonomia și independența tindeau mult mai departe decât esența propusă de „Solidaritatea”. Unul dintre cele mai importante puncte în litigiu a fost respingerea monopolului comunist asupra mass-media, monopol exercitat parțial și asupra puținelor reviste independente cu o anumită adresabilitate trecute prin cenzură.

Alături de două săptămânale editate oficial și subordonate cenzurii, care erau reprezentate de revista „Solidaritatea”, difuzată în întreaga Polonie și Gazeta „Jednosc” (Unitate) cu apariția în orașul Szczecin, celelalte organizații regionale și de întreprinderi ale

Uniunii Sindicatelor Libere publicau buletine. Editurile cu publicații de uz intern nu erau nici controlate nici cenzurate, și în fapt tipărițiile în tiraj foarte mic reprezentau principala lor sursă de informare. Slăbirea puterii aparatului comunist a fost determinată de altfel și de micile celule ale „Solidarității” care sprijineau difuzarea de cărți, broșuri și reviste ale unor edituri nelegale (clandestine).

Prima „Solidaritate”, 17 septembrie 1980

Cele 16 luni de activitate legală, numită ulterior prima „Solidaritate”, cunosc câteva etape: cea dintâi etapă a fost organizarea Uniunii, care a cuprins întreaga Polonie, dar care la început nu era clar că se va constitui într-o singură organizație. În diferite regiuni și chiar în anumite orașe s-au creat așa numitele Comitete Fondatoare inter-întreprinderi. Totuși, aproape pretutindeni s-a luat hotărârea creării unei organizații care să transgreseze ramurile economice, excepție făcând doar la crearea unei Uniuni Independente cu autoconducere a lucrătorilor din Știință, Tehnică și Învățământ. Când la Congresul din Gdansk, la 17 septembrie 1980, a fost creată „Solidaritatea”, această uniune s-a desființat, iar anumite grupuri au intrat în organizațiile regionale.

Structura regională poate părea o soluție bizară, ciudată pentru o uniune profesională, întrucât în condiții normale apar interese de ramură diferite, iar uneori chiar în contradicție. Dar decizia luată a corespuns totuși condițiilor sistemului comunist.

Față de aproape întreaga etatizare a economiei (doar o mică parte a economiei reprezenta proprietatea comunală sau cooperatistă, dar și aceea, în esență, era controlată tot de statul centralizat, aproape toți lucrătorii aveau de-a face cu același angajator. Statul îi angaja pe profesorii de învățământ superior și pe muncitorii în construcții, pe învățători și pe mineri, pe medici și pe muncitorii din șantierele navale, pe actori și țărani. Acest aspect a creat o bază de raportare față de stat cu cereri comune, de reprezentare a intereselor comune (cu o platformă comună).

Structura de supraramură, regională, corespundea totuși misiunilor „Solidarității”, care era nu numai o uniune profesională, ci și o mișcare socială națională a întregii Polonii, întrucât aceasta a avansat chiar dintru început postulate referitoare nu numai la condițiile de muncă și plată, în sensul larg al cuvântului, ci și cu privire la diferitele domenii ale vieții publice. Se cerea dreptul de a se organiza independent, dreptul la respectarea legalității, dreptul la libertatea de exprimare a opiniilor prin cuvântul vorbit sau tipărit, ridicarea restricțiilor la acțiunile Bisericii, stoparea cazurilor de abuzuri și de corupție în aparatul puterii, luarea în discuție a programului de reforme economice obligatorii.

Prima etapă de organizare a „Solidarității” a durat până la 10 noiembrie 1980, până la aprobarea statutului, așadar a legalizării sale juridice. Aceasta a fost o perioadă de formare a concepției de acțiune a uniunii și totodată etapa primelor încercări de anihilare a ei de către puterea comunistă. Generalizând, putem spune că în organizația „Solidaritatea” s-a adoptat principiul „revoluției autolimitate”, formulat de Jacek Kuron. Acest principiu era determinat înainte de toate de teama care

domnea în privința tuturor acțiunilor față de o posibilă invazie sovietică militară directă, cum s-a petrecut în R.D.G., Ungaria și Cehoslovacia.

Acest lucru a fost mai pe larg prezentat atunci într-un articol scris de Adam Michnik. Pe de o parte, acesta arăta că Polonia nu se poate governa fără sprijinul societății, iar pe de altă parte, confirma dependența Poloniei de Uniunea Sovietică și inevitabilitatea rămânerii la putere, în această situația, a comuniștilor.

Rețeta suna astfel: „Trebuie să luăm puterii totul și să-i forțăm, ca niciodată, nici un popor să nu-și primească drepturile în dar. În același timp, forțându-i și luându-le tot, să ne amintim să nu destrămăm în fâșii ceea ce înseamnă statul polon, un stat nesuveran, dar statul fără de care soarta noastră ar fi incomparabil mai grea.”

După mai bine de un an a ieșit în evidență un alt activist din opoziție și consilier al „Solidarității”, în persoana lui Jan Józef Lipski, care i-a avertizat pe adepții reformelor în partidul comunist că merg mult prea departe: „P.M.U.P. nu numai că va rămâne aici și acum, astăzi și mâine, la putere, dar Partidul Muncitoresc Unit Polonez este una din condițiile obligatorii ale siguranței statului. O astfel de condiție este totodată și caracterul său conservator, ca și restricționarea reformelor, pe care partidul singur le va promova.”

Slăbiciunea unei asemenea concepții era convingerea nerealistă, potrivit căreia pe termen lung se putea menține o puternică presiune asupra autorităților comuniste, asupra mulțimii de mai multe milioane de membri ai „Solidarității”, dar, în același timp, că această presiune nu va depăși granițele trasate, ci va fi planificată și dirijabilă.

În prima perioadă, în care marile emoții erau însoțite de temeri uriașe, o asemenea concepție s-a confirmat. În schimb nu s-au bucurat de succes încercările de distrugere a Uniunii, întreprinse de putere. Cea mai însemnată dintre ele a fost la început modificarea statutului „Solidarității” de către instanță, concomitent cu anunțarea comitetului din localitatea Jastrzebie, aflat în concurență cu centrul „Solidarității” din Gdansk, dar care coordona acțiunile marii majorități a uniunii în Silezia Inferioară, în special liderul acestui comitet, Jaroslaw Sienkiewicz. Cu siguranță că unii lideri ai partidului contau pe fracturarea în cadrul Solidarității, pe scoaterea în afara legii a centrului Gdansk și pe preluarea conducerii de cel de-al doilea centru din Jastrzebie.

În cele din urmă, s-a ajuns totuși la un compromis în cazul statutului (fragmentul în litigiu se referea la raportul față de partid, care figura doar în anexă). Acest fapt era rezultatul a două tendințe. Autoritățile comuniste nu se simțeau în stare să meargă până la ciocnirea frontală cu milioanele de cetățeni revoltați. Dar și „Solidaritatea” însăși dorea în continuare să evite o asemenea ciocnire, de teama unei eventuale intervenții externe. Însă cu cât mai mult puterea recunoștea în acest compromis înfrângerea sa, cu atât mai mult „Solidaritatea” trata acest compromis ca pe un succes al său. Curând s-a ajuns la eliminarea comitetului din Jastrzebie instalat pentru infiltrare de către serviciile comuniste de conducere.

A doua etapă din perioada legală a „Solidarității”

Așa a debutat cea de-a doua etapă din istoria Uniunii legale, cu toate că „Solidaritatea” continua, cu

toată precauția, să se afle în ofensivă. Abia acum putem vorbi despre formarea ei în toate regiunile și aproape în toate locurile de muncă, despre crearea unei organizații energice, capabile să conducă acțiuni planificate pe întreg teritoriul țării. Ceremonia de dezvelire la Gdansk a monumentului închinat memoriei victimelor căzute în evenimentele din decembrie 1970 a îmbrăcat o însemnătate de simbol. Cu toate că numărul mulțimilor adunate a fost apreciat diferit, fără nici un dubiu se puteau număra sute de mii de oameni, în marea lor majoritate foști membri în grupările organizate în celelalte regiuni ale Poloniei.

În disputele interminabile, „Solidaritatea” a reputat în general succese de prestigiu, exprimate în crearea diferitelor comisii guvernamentale, în forțarea puterii să facă demersuri pentru inițierea negocierilor, s-au dus lupte pentru garantarea legalității, s-au obținut promisiuni, dar nu au adus soluții cu caracter legal. Un alt front de dispute a fost reprezentat de problema reglementării juridice a organizațiilor de la sate și din Universități, organizații care conclucrau cu Uniunea. Autoritățile puteau să se împace cu existența lor reală, dar nici în acest caz nu s-a ajuns la soluții legale. „Solidaritatea” avea tot mai mult sentimentul forței sale, forță pe care nu dorea să o folosească.

Presiunea exercitată pe cale pașnică a adus rezultate nu prea mari.

La 11 februarie 1981 a fost numit premier generalul Wojciech Jaruzelski, eveniment cu care s-a încheiat perioada de ofensivă a Solidarității.

Faza următoare, care a durat până la începutul lunii iunie se va caracteriza printr-un anumit echilibru între

încercările de luare a următoarelor inițiative de către „Solidaritate” și încercările de trecere la atac din partea autorităților comuniste.

Prima deviză a noului guvern, în principiu respectată de către „Solidaritate”, era „90 zile de pace”.

Pe de o parte, s-a putut vedea că puterea era gata pentru compromisuri, cu toate că a cedat doar în cazul legalizării juridice a Asociației independente a Studenților și a blocat în continuare posibilitatea înregistrării juridice a organizației țăranilor. Pe de altă parte, pentru „Solidaritatea” constituită din mai multe milioane de membri, aflată într-un impuls de emoții, suspendarea acțiunilor ofensive devenea extrem de periculoasă. Există pericolul aprinderii energiilor, renunțarea la acea presiune permanentă asupra puterii, care urma să fie principala formă de realizare a obiectivelor „Solidarității”. Sau exista pericolul ca acea energie să înceapă să se descarce spontan, în afara unui control exercitat de către autoritățile Uniunii, energii consumate în varii acțiuni, regionale sau locale. Puterea comunistă și-a dat seama că orice încercare brutală de aducere la disciplină a membrilor „Solidarității” va duce la conflicte înăuntrul ei. Conta în mod expres pe faptul că se va ajunge la fricțiuni între Lech Walesa și consilierii lui și activiștii mai moderați și cei radicali, care instigau la folosirea unor forme mai ascuțite de luptă cu puterea.

Situația s-a inflammat prin declanșarea în Polonia, pe la jumătatea lunii martie 1981, a manevrelor armatelor Tratatului de la Varșovia, cu participarea substanțială a trupelor sovietice. Patru zile mai târziu s-a ajuns la evenimentele de la Bydgoszer, la lovirea de către Miliție a liderilor regionali ai Solidarității, însoțite de concentrarea masivă acolo a forțelor de Miliție și

serviciilor de Securitate. Adevărul despre evenimentele petrecute atunci în Bydgoszer nici până astăzi nu a fost deplin lămurit. Nu se cunoaște dacă a fost o încercare de provocare a „Solidarității” la nivel național și de realizare a planului de introducere a stării marțiale, dacă în temeiul acestei încercări s-a instalat guvernul Jaruzelski sau cel puțin o parte a lui sau dacă opoziții compromisurilor cu „Solidaritatea” doreau să forțeze guvernul prin fapte duse până la mișcări extreme. Poate că totuși a fost vorba în primul rând de forțarea divizării în interiorul „Solidarității” între adepții și inamicii inițierii luptei frontale cu puterea.

Într-un fel sau altul, „Solidaritatea” a răspuns evenimentelor din Bydgoszer prin proteste violente și amenințarea cu greva generală, dar nu a cedat provocărilor. Au fost inițiate negocieri cu reprezentanții guvernului și ambele părți au ajuns la un compromis, adică la Acordul din 30 martie. Au condamnat pe autorii evenimentelor de la Bydgoszer, dar cu o singură promisiune nebuloasă de investigare concretă, care nu s-a mai realizat. De acest rezultat al convorbirilor au fost nemulțumiți atât „betonul din partid”, cât și radicalii „Solidarității”.

Pentru prima dată s-a produs, în interiorul Uniunii „Solidaritatea”, o sciziune profundă, nelegată ca mai înainte de diversele acțiuni ale agenturilor.

În concluzie a fost un succes al autorităților comuniste, dacă evenimentele petrecute la Bydgoszer aveau să-i servească. Radicalii s-au subordonat totuși practicii impuse de Walesa și liniei lui moderate, escaladând-o doar în diferite conflicte regionale.

Deocamdată, atât autoritățile comuniste, cât și „Solidaritatea” s-au întors la căutarea unui compromis. Partidul era ocupat cu revenirea la disciplina în propriile rânduri, înainte de proclamarea congresului din iulie 1981. „Solidaritatea” a obținut din nou câteva succese, dintre care cel mai important a fost legalizarea, în cele din urmă, a Uniunii Independente a Țăranilor Individuali.

În mai, două evenimente au influențat suplimentar frânarea acțiunilor extremiste: atentatul asupra papei Ioan Paul al II-lea și boala, iar apoi decesul primatului Poloniei, Wyszyński. Pretutindeni domnea o atmosferă de gravitate și doliu.

Situația economică s-a înrăutățit repede. Creșterile salariale obținute de „Solidaritatea” nu aveau acoperire în aprovizionarea pieței cu articole de consum, mai ales alimentare. S-a extins tot mai mult sistemul cartelelor, dar în anumite centre lipseau chiar mărfurile cu articolele reglementate. Autoritățile făceau eforturi să explice prăpastia economică provocată de grevele locale repetate. La drept vorbind, acest lucru nu mai avea nici o însemnătate. Decalajul a cuprins în schimb întregul sistem de salarii și plăți. Ca să poată fi normalizat, se impunea pe termen scurt ridicarea drastică a prețurilor, lucru ce nu și-l putea permite un guvern slab și nepopular. Pe termen lung se impuneau în mod obligatoriu reforme profunde, care să depășească cadrul sistemului comunist. „Solidaritatea” cerea imperios prezentarea de către autorități a unui plan de astfel de reforme, dar propunerile guvernului erau puțin concrete și nu dădeau șansele unei însănătoșiri reale a economiei. Prin urmare, criza s-a adâncit, iar atitudinea întregii populații s-a radicalizat.

La începutul lunii iunie 1981, în timpul ședinței Comitetului Central al P.M.U.P. s-a ajuns la o încercare nereușită de schimbare a conducerii. Într-adevăr, echipa conducătoare s-a menținut la cârmă, dar presiunea aparatului de partid, serviciile de securitate și ale unităților militare superioare au determinat echipa să-și schimbe linia politică. Un rol important au jucat în acest caz și presiunile exercitate de Moscova. Autoritățile comuniste au trecut la ofensivă.

A început cea de-a patra perioadă în istoria „Solidarității” legale. Energia mulțimii largi a membrilor ei treptat s-a epuizat, în rândurile activiștilor locali și regionali creșteau tendințele radicale. Puterea comunistă conta evident pe faptul că va reuși să adâncească disputele interne ale Uniunii și în felul acesta să o slăbească fundamental. Aceste operații păreau să dea anumite rezultate, până ce nu li s-a opus Lech Walesa în cuvântarea sa ținută în timpul ceremoniei de dezvelire a monumentului victimelor căzute în timpul evenimentelor de la Poznan din 1956. În prezența a circa 100 000 oameni, liderul „Solidarității”, apreciat fiind ca principalul reprezentant al liniei moderate, a declarat: „Încetați să ne mai insultați, încetați să ne mai divizați, pentru că nu veți reuși nici una nici alta”.

Se pare că atitudinea lui Walesa a făcut ca puterea comunistă să recunoască faptul că obiectivul strategic nu a fost atins și nu a reușit nici să divizeze „Solidaritatea” și nici să determine partea ei moderată să i se subordoneze, ci a dus la introducerea legii marțiale și trecerea Uniunii în ilegalitate. Pregătirile pentru introducerea legii marțiale au fost inițiate încă din luna august 1981. Din acest moment, au cunoscut o

intensificare tot mai însemnată, cu toate că șeful de atunci al partidului, Stanislaw Kania, părea să nu se manifeste în această direcție.

În atmosfera crizei economice tot mai accentuate, a rafturilor goale din magazine, prăbușirea sistemului de aprovizionare a populației chiar și cu articolele de bază alimentare, autoritățile comuniste au făcut pasul final care punea sub semnul întrebării continuarea posibilităților de compromis. Regimul a propus convorbiri cu „Solidaritatea”, la începutul lunii august 1981, dar, după cum s-a văzut ulterior, doar ca să însceneze o întrerupere spectaculoasă a acestora. Răspunderea au aruncat-o pe umerii reprezentanților „Solidarității” și, din acel moment, au condus sub diferite forme o acțiune de propagandă, acuzând Uniunea de politică aventuristă.

Împinsă în sensul defensivei, „Solidaritatea”, în mod evident, nu a găsit răspunsul eficient la ofensiva puterii comuniste. Conducerea Solidarității continua să aibă temeri cu privire la un conflict frontal. Mai întâi, se temea de o eventuală invazie sovietică și făcea eforturi să stăvilească radicalismul tot mai crescut al activiștilor de la nivelul inferior. În rândul membrilor Uniunii creștea oboseala determinată și de acțiunile greviste și manifestații ale mai multor milioane de participanți, oboseală determinată și de înrăutățirea situației economice, pe care „Solidaritatea” nu putea să o prevadă.

În timpul primului tur al Congresului „Solidarității”, de la începutul lunii septembrie 1980, dominau atitudinile radicale, care își găseau expresia în „Mesajul adresat oamenilor muncii din Europa Răsăriteană”, tocmai adoptat. În esență, acesta era o chemare la luptă pentru drepturile civice, adresată

oamenilor din celelalte țări ale blocului comunist, fiind escaladat principiul obligatoriu de până acum de evitare a cuvântărilor referitoare la bazele politicii comuniste, în special din punct de vedere internațional. Mulți delegați și-au dat seama imediat de faptul că linia de acțiune în vigoare până acum și-a epuizat resursele.

Unul din liderii „Solidarității” din localitatea Lodz, Grzegosz Palka, a spus: „de multă vreme Uniunea bate pasul pe loc, dând puterii tot ce putea fi dat prin metode de presiune moderată... Uniunea trebuie să-și analizeze șansele într-un eventual conflict ca să-și aleagă conștient platforma conflictului posibil și să conceapă modul în care poate schimba raportul de forțe într-un sistem care să nu ne fie defavorabil”. În pofida radicalismului, Palka s-a declarat pentru menținerea alianței militare cu Uniunea Sovietică, scontând că oferta în acest fel limitată ar putea fi aprobată de Moscova.

În realitate, „Solidaritatea” se afla în impas, întrucât nu dispunea de forțe suficiente ca să determine puterea comunistă să continue concesiile, iar posibilitățile ei de mobilizare a maselor largi erau evident slabe. Walesa a spus în timpul congresului: „Să ne amintim că cel puțin 80% din cetățeni nu vor fi deputați și nici consilieri municipali și atunci ei nu vor fi interesați să știe cine se află acolo, fie Walesa, fie Kuron sau Gieremek. Ei doresc să aibă pâine și nu vor prea tare să se expună”. Pe drept sau nedrept activiștii Uniunii, în marea lor majoritate, au fost convinși că o eventuală „confruntare” ori o desfășurare de forțe (care ar fi fost un anunț referitor la declanșarea grevei generale) putea să ducă la intervenția sovietică.

Exact între primul și al doilea tur al congresului, adică pe la jumătatea lunii septembrie 1981, „Solidaritatea” legală a intrat în cea de-a cincea perioadă, și de această dată inițiativa se afla de partea puterii comuniste, care a declanșat propaganda pregătitoare pentru introducerea planificată a stării marțiale și care opera în primul rând cu acuzarea „Solidarității” de radicalism extremist și de încălcare a legalității. La toate acestea se adăugau presiunile directe venite de la Moscova.

Așa s-a întâmplat că, în afară de „Apelul” adoptat, Congresul nu avea un caracter mai radical decât multe alte declarații făcute în lunile precedente și în timpul celui de-al doilea tur, să fie ales drept lider al „Solidarității” din nou moderatul Walesa și gruparea legată de acesta, care urma să traseze direcția următoare de acțiune.

Introducerea legii marțiale. Arestarea liderilor „Solidarității”

Ca urmare a ascuțirii propagandei îndreptate împotriva „Solidarității”, la data de 18 octombrie 1981 s-au produs din nou schimbări de personal la nivelul conducerii comuniste. Nehotărâțul Kania a fost înlocuit ca de prim-secretar al P.M.U.P., de către Wojciech Jaruzelski.

Bucurându-se de încrederea conducătorilor sovietici, generalul a concentrat în mâinile sale toată puterea, ca șef al partidului, prim-ministru al guvernului și ministru al Apărării Naționale. Wojciech Jaruzelski a condus într-un mod mult mai energic pregătirile finale pentru introducerea stării marțiale.

Împinsă în defensivă, „Solidaritatea” s-a aflat într-un total impas. Tot mai clar se manifestau din interiorul

Uniunii două entități fundamentale. Conducerea sa continua să evite ciocnirile dure cu puterea, dar stăpânea într-un grad tot mai redus radicalismul crescând al activiștilor regionali și locali. La rândul său, radicalismul în evoluție se confrunta tot mai des cu oboseala, indiferența și teama de viitor a numeroșilor membri ai „Solidarității” și ai întregii societăți. Se pare că exact pe această placă turnantă au contat autoritățile comuniste și au apreciat să o dezbată cu Uniunea „Solidarității”.

În câteva zeci de locuri din țară s-a ajuns pe la sfârșitul lunii octombrie până prin noiembrie 1981 la greve locale haotice, cu șanse mici de succes. Autoritățile se pare că priveau la ele cu o oarecare satisfacție. Din partea lor nu lipseau acțiunile provocatoare. Redactorul șef adjunct al săptămânalului „Solidaritatea”, Waldemar Kuczynsky scria atunci: „Cuiva disperarea și panica socială îi stă la îndemână”.

Începând cu sfârșitul lunii noiembrie 1981, propaganda comunistă oficială a declanșat un atac în uragan asupra „Solidarității”, atac care urma în reacție să determine radicalizarea declarațiilor activiștilor ei, fapt care la rândul său autentifica acuzele puterii referitoare la tendințele de confruntare sau de-a dreptul de declanșare a războiului civil. Argumentul care le-a încoronat opera conducerii comuniste a fost transmisia publică a înregistrărilor făcute la întâlnirea activiștilor din conducerea „Solidarității”, la Radom, din 3 decembrie. Firește că și mai înainte fuseseră făcute înregistrări de același fel de către agenții serviciului de securitate și în cursul acestora în mod frecvent anumiți vorbitori nu se fereau să păstreze demagogia radicală. Însă aceste

înregistrări nu le-au dat publicității și nici nu le-au folosit vreodată în scop propagandistic.

Mulți activiști ai „Solidarității” își prețuiau prea mult forțele și nu au luat în seamă pregătirile de introducere a legii marțiale, cu toate că o parte dintre acestea s-au făcut aproape la vedere. Ei nu au estimat nici gradul de oboseală al societății și nici teama în fața invaziei sovietice și și-au imaginat că prin reiterarea asigurărilor referitoare la necesitatea menținerii unei alianțe militare cu Uniunea Sovietică și de cooperare cu Moscova în politica internațională se va obține neutralitatea ei față de evenimentele interne din Polonia.

O asemenea stare de spirit și-a găsit expresia și în luările de cuvânt de la ultima ședință a Comisiei Naționale a „Solidarității”, din 11-12 decembrie 1981, de la Gdansk. Nu le-au atras atenția semnalele care se pronunțau pentru introducerea legii marțiale. Și chiar înainte de declararea oficială a acesteia, imediat după încheierea lucrărilor, Securitatea a reușit să aresteze o parte însemnată a liderilor. În noaptea dinspre 13 decembrie 1981 și dimineața zilei următoare s-au desfășurat în întreaga țară acțiuni de arestare care se cifrau la acea dată în jur de 5.000 de persoane, iar împreună cu cei internați în perioada imediat următoare de circa 10.000 de persoane, fapt ce a paralizat total pentru câteva săptămâni organizația „Solidaritatea”, care mai târziu s-a refăcut abia treptat în ilegalitate.

„Solidaritatea” s-a dovedit total nepregătită pentru o asemenea răsturnare de evenimente. S-a dovedit a fi o legendă informația propagandei comuniste potrivit căreia Uniunea s-a aprovizionat cu arme și a format unități de luptă și că avea în atribuție să-i ucidă pe funcționarii puterii și pe membrii lor de familie.

Principala formă de rezistență avea să fie probată în iarna anului 1981 prin greva cu ocuparea locului de muncă. Această formă s-a dovedit a fi ineficientă în fața forței întrebuintate de autorități. La grevă s-a ajuns într-un număr relativ mic de întreprinderi, întrucât populația era îngrozită de pericolul represiunii. Decretul referitor la legea marțială prevedea chiar aplicarea pedepsei cu moartea în cazurile de opunere a rezistenței, cu toate că niciodată nu s-a ajuns atât de departe. Totuși, cât a funcționat legea marțială, au fost închise și judecate câteva mii de persoane. Acolo unde muncitorii făceau grevă (în general hotărârea era luată doar de o parte din angajați) acțiunea de pacificare era dusă de formațiunile de miliție și de serviciul de securitate special pregătite și la nevoie înarmate cu tancuri și elicoptere. Cea mai mare rezistență au opus-o minierii și siderurgiștii din Silezia Superioară, unde de altfel au căzut și victime umane, cel mai mare grup de 9 oameni în mina numită „Wujek”. Ultima mină în grevă, numită „Piast”, a capitulat pe 28 decembrie 1981.

Din decembrie 1981 până la începutul anului 1989 „Solidaritatea” a trecut în ilegalitate. Pe de o parte, este de remarcat continuarea activității și ultimul succes reprezentat de dezbaterile Mesei Rotunde, alegerile din 1989 și victoria în alegeri a Comitetelor Civice care au acționat sub drapelul „Solidarității” și apoi, după modelul Poloniei, abolirea sistemului comunist în întregul bloc sovietic. Toate acestea stau mărturie despre însemnătatea trainică pe care a reprezentat-o „Solidaritatea” pentru Polonia și Europa.

Pe de altă parte, întârzierea de ani de zile a succesului a avut consecințe negative. A trecut euforia celor 16 luni din anii '80 și '81. „Solidaritatea” a obținut

Într-adevăr după 8 ani de zile succesul în alegeri, dar nici atunci nici mai târziu nu a ajuns să fie organizația de câteva milioane de membri atât de puternică cum fusese odinioară. Disputele care nu au reușit să-i zdruncine coeziunea Uniunii în timpul primei sale etape de legalitate au crescut în anii de funcționare în ilegalitate și s-au conjugat cu acuze reciproce ale activiștilor cu privire la erorile făcute care au dus la înfrângere prin declararea și introducerea legii marțiale. Nu au lipsit nici bănuielile de trădare. Mulți membri și adepți ai „Solidarității” legale s-au împăcat cu necesitatea guvernelor comuniste, sau au hotărât să se ocupe în mod exclusiv de problemele lor persoanele ori familiale.

Victoria „Solidarității” a fost imediat partajată, iar disputele dintre activiștii săi au făcut din „Solidaritatea” legenda unei mari mișcări care cuprinsese aproape întreaga Polonie. Nu au lipsit nici erorile în modul de conducere și combatanții pentru libertate nu o dată s-au dovedit a fi jucat rolul de politicieni în condițiile statului democratic. S-au trecut în uitare brutalitatea și deseori chiar incapacitatea guvernelor din epoca comunistă. Reformele economice obligatorii și-au lăsat amprenta asupra popularității tuturor curentelor provenite din „Solidaritatea”, dar care aplicau mari și grele obligații mării majorități a populației. S-a uitat faptul că în anul 1989 țara se afla mai exact în stare de faliment.

Astăzi legenda „Solidarității” este mult mai puternică în afara Poloniei decât în țara sa natală. Probabil că este o nevoie de o distanțare în timp ca să poată fi apreciat, în afara disputelor noastre interne, ceea ce a fost cel mai important: rolul istoric al „Solidarității”.

**Intervenția prof. dr. Vladimir Iliescu,
membru al Consiliului Științific al Institutului
Național pentru Studiul Totalitarismului**

Se pune întrebarea: 1989 s-a întâmplat altfel în România? Convingerea mea este că a fost vorba despre slăbirea ideologică, de organizare a dictaturii comuniste. Așadar, se observă două probleme. Prima: o mai mică presiune a Occidentului, pentru că Occidentul a arătat mereu o toleranță față de dictatura lui Ceaușescu, considerând-o un element al dezintegrării blocului comunist. A doua reprezintă aportul naționalismului foarte avansat la ideologia comunistă din anii '70-'80. Elementul de eliberare națională a jucat un rol important împotriva dictaturii. În România, dictatura a mers departe în această direcție, tocmai ca să subliniem independența față de Moscova. Vorbim de un anumit specific al anului 1989.

Despre acceptarea, în 1979, a vizitei papei în Polonia de către conducerea sclerotată a U.R.S.S. – Gerek nu putea accepta această vizită fără acordul patronilor de la Moscova – se poate spune că URSS nu mai era capabilă să ducă o politică mondială, cu justa apreciere a specificului și a reacțiilor fiecărei țări, iar conducătorii erau total depășiți și incapabili. De aceea a și urmat imediat la putere grupul reformist al lui Andropov.

De altfel, ei și-au recunoscut foarte curând greșeala făcută în aprecierea rolului papei și au încercat să-l asasineze prin filiera bulgară, cu ajutorul unui „lup cenușiu” din Turcia.

Pentru mine, nereușita atentatului a fost semnul degringoladei imperiului sovietic, precum pierderea bătăliei de la Waterloo de către Napoleon – o bătălie aproape câștigată – a fost semnul destinului, sau, dacă vreți, al istoriei, că era napoleoneană s-a încheiat.

Intervenția prof. dr. Andrzej Friszke, Institutul de Studii Politice, Academia Polonă de Științe

Voi vorbi despre elementele care fac parte din istoria „Solidarității” pe drumul democrației în Polonia.

În anul 1979 începe istoria „Solidarității”. Atunci a apărut Comitetul de Apărare al Muncitorilor, acesta reprezentând de fapt opoziția. Cu această ocazie se pun, pentru prima dată, noi probleme politice: cum să schimbi comunismul, pe ce cale? Se dezvoltă și un început de colabore între intelectuali și muncitori.

Totalitarismul comunist constă în existența unor monopoli la nivelul informației, organizării și deciziei. Aceste elemente se concentrează în mâna partidului. Ca să slăbești sistemul și să provoci schimbarea lui, trebuie să spargi pe rând aceste monopoli.

În primul rând, monopolul informativ a spart prin apariția publicațiilor, altele decât cele ale regimului.

În al doilea rând, au apărut anumite comitete aparent legale, de exemplu Comitetul de Apărare al Muncitorilor, condus de Lech Walesa, care au dus la un altfel de activism organizatoric. Caracteristicile principale erau presiunea din partea populației, protestul fără violență, precum și colaborarea între toate mediile sociale.

În acest context, au loc greve puternice la Gdansk. Se constată o foarte bună organizare, precum și sentimentul de forță care transpare din dimensiunile acestei mișcări, colaborarea cu intelectualitatea, precum și

un element simbolic, care se leagă de vizita papei Ioan Paul al II-lea.

De asemenea, exista o puternică legătură cu idea de vizibilitate: se dorea ca lumea întregă să afle ce se întâmplă, iar polonezii care nu aflaseră încă să cunoască evenimentele prin intermediul informațiilor din exterior.

Un element principal, întâlnit la toate grevele, l-a reprezentat existența sindicatelor libere, unde erau mișcările muncitorești.

Conducătorii greviștilor trebuiau să facă anumite compromisuri față de reprezentanții puterii. În timpul grevei din august 1980 a existat o înțelegere asemănătoare unei constituții, ea putând reprezenta un model de definire a modului de rezolvare între societate și putere.

Ce a fost „Solidaritatea” în 1989? Trăsături: reprezenta o organizație deasupra sindicatelor și a profesiilor, sindicatele reprezentând muncitorimea, în afara statului. În acel timp se organizau mii de adunări, la care participau muncitori, profesori universitari, doctori, învățători. Toți puteau să se înțeleagă, să discute evenimentele și problemele, în interiorul acestei organizații.

S-a dovedit că, în ciuda anumitor interese de clasă, a existat, spre surprinderea lor, un element comun, care apăra interesul tuturor. Din aceste întâlniri s-a reconstituit o nouă societate poloneză.

Al doilea element l-a reprezentat caracterul regional. Privită din interior „Solidaritatea” era o federație a unor regiuni.

În activitatea „Solidarității” apare elementul amintit mai devreme, adică presiunea maselor, forțarea puterii să facă anumite concesii, să permită societății o conducere autonomă. La rândul ei, societatea face cu puterea anumite compromisuri și își întărește independența.

Iată care au fost compromisurile din acea perioadă: întâlnirea din august 1980:

- acordul țăranilor cu guvernul, în vederea obținerii dreptului de a avea organizații independente;

- studenții se înțeleg cu puterea, reușind să capete autonomie universitară;

- în câteva luni, întreprinderile au reușit să se autoadministreze, schimbând și conducerile fabricilor.

Cenzura continua să stabilească limitele publicațiilor.

În câteva luni, situația a evoluat, conducând la distrugerea sistemului fără sânge, comitetele de partid, care administrau în fapt statul, nu mai puteau să controleze anumite regiuni.

A urmat starea de urgență pentru a frâna evoluția acestei situații și a bloca întregul sistem nou apărut.

În condițiile aplicării legii marțiale, „Solidaritatea” n-a mai funcționat. Acordurile dintre „Solidaritate” și putere au fost suspendate. Conducerea statului a vrut să dețină un control deplin asupra cetățenilor, dar, în final, a eșuat. Nu a putut să distrugă legăturile care au apărut în societate, în timpul „Solidarității”. Nu au putut distruge conspirația ilegală a „Solidarității”. Totuși aceasta, care continua să acționeze subteran, a înfrânt monopolul informației. În acea perioadă circulau 4 000 reviste ilegale și existau și multe posturi de radio care emiteau ilegal.

Anii '80 – alegerile

Monopolul deciziei va rămâne în mâna puterii, pentru că „Solidaritatea” nu a putut să-și impună deciziile. O limitare a autorității deciziei oficiale a apărut din

existența unei biserici puternice, din personalitatea marcantă a papei Ioan Paul al II-lea. Puterea era obligată să țină seama de opinia bisericii și de poziția pontifului de la Vatican. Prin acestea se limita și represiunea pusă în practică de către sistem.

Din cauza stării economice precare, autoritățile solicitau mereu intervenții/ajutoare din Occident, oferindu-i acestuia posibilitatea exercitării unor presiuni asupra regimului din Polonia pentru a modera sistemul politic.

În vara anului 1988, puterea a renunțat la represiunea penală. Drept consecință, „Solidaritatea” ilegală a intrat în semilegalitate: au apărut cărți și reviste necenzurate. Se știa că sistemul de represiune era mai slab și că nu vor mai fi arestări.

Perioada 1987-1989 a fost importantă pentru pregătirea celor care au jucat un rol important în schimbările din 1989, persoane care vor deveni ulterior personalități publice.

Anul 1988 a fost marcat de mai multe greve de mică amploare, în fața unui guvern ce își sesiza sfârșitul. Pentru a preîntâmpina căderea, autoritățile încep negocierile cu „Solidaritatea”, la cunoscuta „Masă rotundă”.

Se poate spune că partidul comunist a cedat puterea. Astfel, s-a permis opoziției să dețină 1/3 din legislativ, s-au stabilit alegeri libere pentru senat și a fost se legalizatp „Solidaritatea”. Controlul urma să fie menținut prin intermediul majorității parlamentare și prin limitarea puterii sindicale. Acest scenariu nu a funcționat pentru că puterea a pierdut alegerile în mod catastrofal.

A urmat primul guvern necomunist, condus de Tadeusz Mazowiecki.

SOLIDARITATEA '25 SAU DESPRE O NOUĂ LECȚIE ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ

Nicolae Mareș

A devenit un truism afirmația că „Solidaritatea” s-a înscris în istoria universală de la sfârșitul mileniului al doilea drept un *moment de răscruce al istoriei contemporane*. Aș spune că apariția fenomenului „Solidaritatea”, pentru că aceasta a fost un fenomen, a pornit de la faptul că lumea a fost croită strâmb și nedrept la sfârșitul celui de al doilea război mondial, la Yalta și Potsdam, iar comunismul a devenit rapid o orânduire falimentară, incompatibilă cu norme elementare de civilizație, orânduire care se măcina tot mai profund din interior. În devenirea ei – pe care am cunoscut-o nemijlocit – „Solidaritatea” a însemnat o **nouă lecție în istoria universală**. Din punct de vedere etic, devenise insuportabilă *sacrificarea omului pentru sistem*, mai ales în țările cu o cultură politică ceva mai avansată din centrul Europei postbelice. Revoltele împotriva sistemului, apărute destul de grabnic de la introducerea cu forța a conceptelor și practicii staliniste, practic imediat după moartea dictatorului, în R.D.G. (1953), în Polonia, la Poznan (iunie 1956), cât și revolta de la Budapesta din același an, continuate cu alte mișcări înăbușite în sânge, la Gdansk (decembrie 1970), precum și cea de la Radom și Ursus (iunie 1976), toate acestea vor culmina cu revolta

muncitorilor din Șantierul Naval din Gdansk, care – culmea ironiei – purta numele lui Lenin.

Statuia de la combinatul siderurgic de la Nowa Huta a aceluiași lider a fost deseori ținta unor acte de vădită denigrare din partea muncitorimii poloneze, muncitorime care s-a radicalizat cu timpul, ajungând ca tot la Gdansk să dea foc Comitetul Voievodal al Partidului Muncitoresc Unit Polonez, în decembrie 1970, demolând parțial clădirea, în timpul lui Władysław Gomułka. Aici, nu numai că simbolul puterii comuniste a fost grav avariat, dar mânia acumulată a muncitorilor a făcut ca, în urma sângelui vărsat, în mai puțin de trei săptămâni, liderul comunist să fie debarcat, la fel și premierul Jozef Cyrankiewicz. Se petreceau aceste lucruri în 1970.

Prim-secretar va deveni, la începutul deceniului al optulea, Edward Gierek, minier în tinerețe, care a încercat să tragă unele *lecții* din evenimentele petrecute la Gdańsk și la Poznań, și să le „îndrepte”, solicitându-le muncitorilor ajutor, la fel ca și Gorbaciov mai târziu. S-a dovedit că mărul era atât de putred încât nu avea ce ameliora în august 1980.

Singurul comunist polonez, parțial conștient de tarele acestei orânduiri, a fost filosoful Adam Shaff, care în 1966, a tipărit și publicat lucrarea: *Marxismul și personalitatea umană*, în care demonstra că autoritățile comuniste, perpetuându-se la putere peste măsură, se osifică ca lideri și intră inevitabil într-un proces de alienare față de societate. Ideologii polonezi, în frunte cu Zenon Kliszko, au reacționat dur la tezele respective, înscenând eliminarea filosofului din rândul comitetului central al partidului, împreună cu Stefan Ziolkiewski, un intelectual, la fel de rasat, profesor și el la Universitatea din Varșovia, care s-a solidarizat cu ideile respective.

Am arătat, succint, doar câteva fapte pentru a demonstra că „Solidaritatea” nu se năștea în Polonia într-un vid. Și alți intelectuali de frunte, începând cu sociologul pe care îl cunoșteam mai îndeaproape, academicianul Jan Szczepanski, din opera căruia am tradus și despre care am scris, erau conștienți că **orânduirea comunistă nu este viabilă**, criza de încredere în comunism devenind omniprezentă în societatea poloneză, Biserica manifestându-se continuu printr-o atitudine militantă antisocialistă. Personalitatea care a contribuit în mod hotărâtor la năruirea răului înmagazinat în structurile de stat poloneze, străine societății în ansamblul ei, a fost în mod indubitabil papa Ioan Paul al II-lea¹. Acest prim urmaș polonez al apostolului Petru în scaunul pontifical, întronat în octombrie 1978 în fruntea Bisericii Universale, acest ierarh și filosof cu o pregătire intelectuală de excepție, care cunoștea comunismul din interior, nu numai din punct de vedere filosofic și ideologic, dar care îi știa ca nimeni altul toate tarele și năravurile acestei orânduirii, toate mecanismele care făceau să dăinuie chiar și gripat întregul angrenaj și suprastructura statală de sorginte moscovită, nu mai putea dăinui. Mai cunoștea marele pontif **lipsa de legitimitate** istorică, socială, culturală și în primul rând morală a acestui sistem, așa cum rezultă din numeroase sale omilii, ca și din unele scrieri autobiografice, în special din mărturisirile cuprinse în volumul: *Sculați-vă, să mergem!*²

---

¹ Cf. Nicolae Mareș, Papa Ioan Paul al II-lea – Papă pentru mileniul al III-lea, Editura Colosseum, București 2000, idem, David și păstor, Editura Fundației România de Măine, București, 2004.

² Lucrare în manuscris în limba română, tradusă din limba polonă de semnatul acestui eseu, în curs de apariție la Editura Arhiepiscopiei romano-catolice din București.

Vizita făcută de papa Wojtyła în țara sa natală, în iunie 1979, a fost mobilul care a declanșat deșteptarea națională și socială, prin chemarea vibrantă adresată conașionalilor săi de **a nu avea teamă!** Națiunea poloneză a intrat aproape în totalitatea ei în rezonanță cu liderul său spiritual. Nu poate fi trecut cu vederea faptul că exista în gândirea poloneză o conștientizare mai veche cu privire la **valorile** menite să călăuzească o națiune, printrea acestea și lupta împotriva împilatorilor. Luptaseră fiii acestei națiuni pe toate fronturile sub deviza romantică: „*Pentru libertatea noastră și-a voastră!*”, ca să descopere – cum spunea poetul Wojtyła – „lupta care vine ca **un dar** și niciodată nu se termină”. Pentru că „libertatea neconținut trebuie dobândită”³.

Ideea lui Mickiewicz din *Străbunii*: „*Mă cheamă Milion, căci pentru milioane iubesc și îndur cătușe*”, ar putea fi și un dicton wojtylan, dacă nu o realitate în care se întruchipa. Gândurile acestea și multe altele și-au găsit exprimarea sub cele mai diferite forme în timpul marilor manifestări din 1966, când națiunea poloneză marcase mileniul creștinării Poloniei. Biserica militantă poloneză dovedindu-se din nou a fi călăuzitoare și reazim al națiunii.

Acesta mă face să cred că nu întâmplător, în timpul conclavului din octombrie 1978, când, după al cincilea tur de scrutin, cei 111 cardinali din lumea întregă hotărârau să îi fie înmânate cardinalul Cracoviei *Cheile Împărăției*, temerele prin care trecea ierarhul polonez – înainte de a-i fi pusă întrebarea, dacă va accepta sau nu primirea lor – i-au fost spulberate de celălalt mare cardinal al acestei

---

³ Vezi Karol Wojtyła, *Poeme. Pătrund în inima dramei*, în românește de Nicolae Mareș, Editura Colosseum, București 1992.

națiuni, Stefan Wyszyński. Distinsul ierarh a fost cel care i-a cerut aproape imperativ: să accepte tronul petrin și să conducă poporul polonez în mileniul al III-lea. Și l-a condus într-o luptă continuă cu forțele răului, devenind un David al vremurilor noastre. Nu scrisese el, la 18 ani: *Eu sunt David, eu îs păstor?* A trecut prin multe zvârcoliri Goliatul roșu; a pus la cale chiar și atentate împotriva adversarului, din care unul l-a și săvârșit, la 13 mai 1981, *minunea* a făcut însă ca glonteale prin care trebuia răpusă noua stea să îi străpungă acesteia organismul, fără să îi atingă nici un organ vital.

Pe aceste premise s-a edificat și întărit „Solidaritatea”. Rolul pontifului fiind hotărâtor în accepțiunea mea. Trebuia să fi văzut grija cu care l-a înconjurat Episcopul Romei timp de un deceniu pe Lech Wałęsa și pe toți ceilalți lideri regionali polonezi ai „Solidarității”, devenind avocatul conducerii acesteia pe lângă autoritățile poloneze, în primul rând, și – cred – că și în marile cancelarii ale lumii. Acestui papă polonez nu i-a fost rușine să spună că este **patriot**. Înainte de a deveni papă, afirmase doar: *Patria când gândesc – pe mine mă exprim și mă înrădăcinez*. După cum, vreau să cred, că nici Wojciech Jaruzelski n-a fost lipsit de patriotism. Acceptarea de către general și de către echipa sa a demersurilor de- a organiza „Masa rotundă” din 1988, în cadrul căreia autoritățile de stat și liderii „Solidarității” au convenit noi reguli ale jocului democratic, a însemnat un pas istoric prin care s-au creat premisele ca puterea să poată fi predată în **alegeri libere**, fără vărsare de sânge. În locul confruntărilor de care aminteam mai sus, învingea rațiunea și iubirea. Unul dintre cei mai mari reporteri ai secolului al XX-lea, Ryszard Kapuscinski, a fost cel care a

surprins din interior zvârcolirile în care s-a născut noua realitate pe eșichierul politic polonez, ulterior pe cel internațional⁴.

Fără ca Bucureștiul să își fi exprimat vreodată public solidaritatea cu „Solidaritatea”, așa cum a făcut-o fără echivoc în 1968, în timpul Primăverii de la Praga, Ceaușescu s-a împotrivit în cadrul reuniunilor Tratatului de la Varșovia la unele idei și propuneri de a se interveni militar în sprijinul Poloniei, unele venite chiar de la Sofia sau Budapestea, nu numai din partea Moscovei. Și poziția lui a fost câțiva ani singulară. Liderii politici și militari polonezi i-au mulțumit la vremea respectivă pentru ajutorul acordat.

În momentul în care, în urma alegerilor libere din iunie 1989, s-a constituit guvernul democrat, condus de Tadeusz Mazowiecki, Ceaușescu și-a dat seama, probabil, de *începutul sfârșitului* și în ceea ce îl privește. El a fost, de data aceasta, cel care a cerut, în luna august din acel an, țărilor membre ale Tratatului de la Varșovia, organizarea unei reuniuni de urgență, în cadrul căreia să se hotărască o intervenție militară în Polonia, pentru a face imposibilă venirea la putere a guvernului legitim polonez. A țipat în pustiu.

În ființa și intimitatea lor, românii au fost însă solidari cu „Solidaritatea”. Prin postul de radio Europa Liberă, societatea românească a fost la curent cu tot ceea ce s-a petrecut în Polonia. **În toată fibra lor, românii se solidariza cu ea.** Mai în șoaptă, mai hotărât, fie printr-o glumă sau printr-un banc se raportau cu mare considerație despre curajul celor care declanșase evenimentele din Polonia. Cunosc cazurile unor diplomați români care au

---

⁴ Vezi anexa.

avut de suferit pentru situarea lor de partea cauzei pentru care lupta „Solidaritatea”.

La a 25-a aniversare, se dovedește că înțelegerile semnate la 31 august la Gdańsk și după aceea în alte centre poloneze: la Szczecin, în Silezia și în toate marile centre regionale a dat un nou curs istoriei Poloniei, curs urmat de avalanșa de desprinderi din partea tuturor celorlalte țări socialiste europene de sub hegemonia Moscovei, ajungându-se până la desființarea Tratatului de la Varșovia, cât și a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc, măsură pe care nici cei mai optimiști analiști americani n-o preconizau. Trecerea majorității acestor țări sub umbrela NATO sau accesarea unor dintre ele în structurile europene, în două valuri, în 2004 și, probabil, în 2007, a dat un format nou geopolitic continentului european, pe care nimeni nu îl visa în urmă cu 25 de ani.

Bunul cel mai de preț dobândit de sutele de milioane de cetățeni ai blocului comunist – sau lagăr, în adevăratul sens al cuvântului, cum rușii îl botezaseră – îl constituie LIBERTATEA cucerită de aceștia. Ideea evanghelică că *Adevărul ne face slobozi* a fost promovată cu strălucire de papa Wojtyła, ea devenind o armă pentru polonezi. Pentru unii dintre ei și pentru unele țări din *fostul lagăr* – chiar și un plus de bunăstare. Nu pentru toți. Polarizarea înregistrată în fostele țări socialiste a dus și la puternice frustrări, fapt care a făcut ca chiar în Polonia, din cei 10 milioane de membri ai sindicatelor „Solidaritatea”, din anii '80-'90, să rămână, după 25 de ani, cca 800 000. Istoricii „Solidarității” pun această erodare pe seama procesului de transformare sau tranziție prin care a trecut Polonia. Până în prezent argumentele par a fi subțiri.

Lech Wałęsa, care timp de 25 de ani n-a găsit răgazul necesar să vină la București, cu toate că președinții României au bătătorit căile spre Varșovia, deseori în van, nu s-a dovedit a fi, de această dată, un profet pentru țara lui și nici pentru ce va urma în România și pe continent. A venit, peste ani, ca persoană particulară. În ceea ce ne privește, eu cred în cele spuse de papa Ioan Paul al II-lea, în mai 1999, în capitala României, respectiv că: *Prin poziția geografică și prin lunga ei istorie, prin cultură și tradiție, România este o casă unde Orientul și Occidentul se regăsesc în dialog natural*, pentru a sublinia că pământul românesc, situat între „latinitas” și Bizant, *poate deveni punct de întâlnire și de comuniune* – toate acestea au însemnat un dar inestimabil pentru poporul român, la care se poate raporta acum și în viitor. Numai între aceste coordonate ne putem amplasa, în continuare, ca țară și ca națiune pentru a ne putea juca rolul pe care îl avem de jucat, bine înțeles, cu lideri pe măsură.

Putem spune că este, din toate punctele de vedere, salutară propunerea făcută de Polonia la deschiderea celei de a șizecea Adunări Generale a O.N.U. ca omenirea să marcheze în fiecare an, la 31 august, ziua „Solidarității”. Spunea șeful statului polonez, citându-l, bine înțeles, pe Ioan Paul al II-lea, că **solidaritatea** trebuie să însemne colaborarea fiecăruia cu fiecare și nu lupta fiecăruia cu fiecare. Câtă acțiune, câtă muncă și dăruire poate intra în cadrul pe care îl prefigurează această inițiativă!

Marcarea acestui eveniment, sub auspiciile Academiei Române, a Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului și a Fundației Europene Titulescu, chiar la sediul acesteia, cu participarea unor istorici români și

polonezi, s-a dovedit utilă și interesantă în înțelegerea mai bună a fenomenului și a reverberațiilor evenimentului. Pe când, la Varșovia, marcarea unor evenimente din istoria României?

Anexă

Însemnări de pe litoral⁵

Realitatea arăta altfel: cu cât greva se prelungea mai mult, cu atât devenea mai puternică voința de a rezista. În acele zile, porțile Șantierului Naval și intrările în alte întreprinderi au fost îngropate în flori. Pentru că greva din august a devenit nu numai o luptă dramatică, dar și o sărbătoare. O bătălie pentru propria dreptate și o Sărbătoare a Brațelor Puternice și a Capatelor Sus Ridicate.

1.

Douăsprezece zile din luna august le-am petrecut pe Litoral. La Szczecin, apoi la Gdańsk și Elbląg. Atmosfera pe străzi era liniștită, dar încordată; domina un climat de seriozitate și siguranță, născut din simțământul că se face dreptate. În orașele menționate se instaura o nouă moralitate. Nimeni nu mai bea, nu mai făcea scandal, nu se mai trezea dimineața cu năduf, ca după chef. Criminalitatea s-a redus la zero, a dispărut agresiunea reciprocă, oamenii au devenit amabili unii cu alții, se întrajutorează reciproc și sunt deschiși. Indivizi până atunci absolut străini unii față de alții au simțit dintr-o

---

⁵ Articol semnat de Ryszard Kapuscinski în „Polityka”, august 1980, traducere de dr. Nicolae Mareș.

dată că pot fi unii altora necesari. Modelul acestui nou tip de relații, acceptat de toți, a fost creat de marile întreprinderi intrate în grevă.

În acest zile se putea vedea cum s-a format relația dintre marele combinat și urbe. Orașul de câteva sute de mii de locuitori și-a subordonat destinul său intențiilor și năzuințelor colectivului de constructori navali, a cărui bătălie o consideră a fi a sa proprie și ale cărei postulate le sprijină solidar. Orice vorbă sau cuvinte scrise în stilul: „societatea este nerăbdătoare și așteaptă ca pe Litoral greviștii să înceapă lucrul”, repetată întruna la televiziunea și în presă, suna acolo, la fața locului, ca o glumă macabră și mai înainte de toate – ca o insultă. Realitatea arată altfel: cu cât greva se prelungește mai mult, cu atât devine mai puternică voința de a rezista. În acele zile, porțile Șantierului Naval și intrările în alte întreprinderi au fost îngropate în flori. Pentru că greva din august a devenit nu numai o luptă dramatică dar și o sărbătoare. O bătălie pentru propria dreptate și o Sărbătoare a Brațelor Puternice și a Capatelor Sus Ridicate.

2.

Pe Litoral, muncitorii au spart stereotipul, care circula prin cabinetele oficiale și prin saloanele elitiste, de robol⁶. Robolul nu discută – el doar realizează planul. Dacă se vrea ca robolul să își spună cuvântul, poate să o facă numai pentru a se angaja și a da asigurări. Pe robol îl interesează doar o chestiune – cât câștigă. Când pleacă din fabrică, ascunde prin buzunare șuruburi, șublere și scule. Dacă n-ar fi direcția, roboții ar fura toată fabrica.

---

⁶ Cu alte cuvinte, un muncitor cu reflexe animalice (n.t.).

Și după aceea se îngrămădesc la chioșcurile cu bere. Apoi la culcare. Dimineața, mergând la treabă, roboții joacă cărți în tren. Când ajung la fabrică, stau la coadă la cabinetul medical, ca să își ia scutiri medicale. E grea viața pentru cei ce au de-a face cu roboții. N-ai ce discuta cu ei. La toate consfăturile importante se spun multe lucruri pe această temă.

În vremea aceasta, pe Litoral, și apoi în toată țara, în afara aburului de mulțumire și de autosatisfacție s-a identificat chipul tânăr al noii generații de muncitori – oameni care gândesc, inteligenți, conștienți de locul lor în societate și, ceea ce e mai important, hotărâți să tragă toate consecințele din faptul că, în baza principalelor principii ale orânduirii de azi, clasei din care ei fac parte i se recunoaște rolul conducător în societate. De când țin minte pentru prima dată această convingere, această siguranță și voința nestrămutată s-a făcut remarcată cu o asemenea putere tocmai în acele zile din august. Pe meleagurile noastre a început să curgă acel râu, care a schimbat peisajul și climatul din țară.

Nu știu dacă avem cu toții această conștiință, că orice s-ar întâmpla, din anul 1980 trăim într-o altă Polonie. Cred că diferența respectivă constă în aceea că muncitorii s-au exprimat – în problemele cardinale – cu propriul glas. Se pare că nu mai e nimeni care să nu fi înțeles aceasta.

3.

La localul Comitetului de Grevă al Șantierului Naval din Gdynia au venit cinci femei care lucrau în cooperăția meșteșugărească locală. Am fost martorul scenei respective. Au venit să se alătore greviștilor. Nu

doreau sporirea salariilor, nu doreau o grădiniță nouă pentru copii. Ele s-au hotărât să declare grevă împotriva președintelui lor, care se comporta ca un mojić. Toate încercările de a-l învăța să se comporte politicos și cu respect față de ele – femei și mame – se terminase fatal, încheindu-se cu șicane și pedepse. Toate revenirile la organele superioare n-au dat nici un rezultat – președintele era bun pentru că asigura realizarea planului. Iar ele n-au mai putut suporta acest lucru. Aveau și ele demnitatea lor. Față de gravitatea postulatelor muncitorilor de la Șantierul Naval, motivele grevei celor cinci muncitoare păreau a fi secundare. Cât mojićie nu se manifesta la noi peste tot! Dar tinerii muncitori de la șantier, care au ascultat plângerea lor, au tratat-o cu toată seriozitatea. Și ei luptau doar împotriva răspândirii birocrăției, împotriva disprețului, împotriva demersurilor: „faceți și nu discutați”, împotriva chipului rigid și indiferent, întâlnit la ghișeu, care spune: „nu”. Cel care va încerca să canalizeze mișcarea de pe Litoral într-o chestiune de salarizare și de asigurare a condițiilor sociale, acela n-a înțeles nimic. Pentru că motivul principal al mișcărilor respective îl constituie demnitatea umană, năzuința de a se crea relații noi între oameni, în fiecare loc de muncă și la toate nivelurile, a fost principiul respectului reciproc al fiecăruia, fără excepție, principiul potrivit căruia și subordonatul este și el partener.

În timpul convorbirii respective, una din femei a spus: „Oare președintele nostru, n-ar putea fi și el om?”. Pentru ele, mojićia era o rămășiță care desființa cultura noastră, în care a existat, ce-i drept, și o superioritate nobiliară, lipsită însă de subestimarea forțată, superioritate care nu exprima ordinaritatea, șicanele perfide, detestul brutal față de cel slab. Acest

comportament al muncitoarelor de pe Litoral a pus la zid asemenea inidivizi, a dat patriotismului nostru o nouă valoare: a fi membru de partid înseamnă să respecti demnitatea celuiilalt om.

4.

Pe Litoral s-a dus, totodată, o bătălie și pentru limbă, pentru limba noastră poloneză, pentru curățenia și claritatea ei, pentru a se reda cuvintelor sensurile lor primordiale, pentru a se curăța vorbirea noastră de fraze goale și de ineptii, pentru eliberarea ei de plaga în care se scufundase – plaga minciunii. „De ce să ne tot ascundem după vorbe? – spunea unul din muncitori. Limba noastră e călită. Nu trebuie ținută în puf, că nu răcește.” Și-mi amintesc de prima întâlnire de la Comitetul de Grevă cu delegația guvernamentală. Președintele Comitetului a spus: „Îi rugăm pe reprezentanții guvernului să răspundă postulatelor noastre”. Reprezentantul guvernului: „Permiteți-mi să vă spun un nu, în general.” Președintele Comitetului de Grevă: „Nu, vă rugăm să ne dați un răspuns concret. Punct după punct.” Iată neîncrederea lor naturală față de răspunsurile generale, față de limbajul respectiv. Neîncrederea lor naturală față de răspunsurile generalizante, față de limbajul generalizator. Protestul lor împotriva a tot ceea ce miroase a fals, a găunos, ca și când ai presa un chit, de spălare, de folosire a ambiguităților. Muncitorii s-au pronunțat împotriva frazelor începând cu vorbe de genul: „după cum știți...” (cu tocmai nu știm!), „după cum singuri înțelegeți...” (tocmai, nu înțelegem!). Unul din delegații Șantierului Naval: „Mai bun este un adevăr amar, decât o micuună

dulceagă. Dulciurile sunt pentru copii, noi suntem maturi”.

5.

În amărăciunea lor, care s-a resimțit în primele zile ale grevei, în năzuințele exprimate, menite să se creeze garanții, a străbătut continuu spiritul promisiunii neîndeplinite. Promisiune care a fost făcută în anii '70-'71. Ei au tratat această promisiune la modul serios, ca un început al dialogului, care urma să se dezvolte și care – așa cum s-a dovedit în practică – destul de repede, a încetat și nu din vina lor.

6.

Au dovedit atenție, au dovedit înțelepciune – așa vrea să folosesc cuvântul umanism. Cea mai mare pedeapsă era aceea de a fi eliminat din grevă – și iată scena (destul de rară), atunci când, la Gdansk, colectivul șantierului a hotărât să îndepărteze un om care a compromis-o. „Vă rog pe toți, ca acest domn să poată părăsi șantierul fără nici o jignire. Vă rog să vă comportați demn și nobil”.

Și încă o scenă, tot de la Șantierul Naval din Gdansk, când au venit doi troțkiști din Spania. Cei de la șantier, m-au rugat pe mine să îi ajut cu traducerea. Troțkistul: „Am dori să cunoaștem cum faceți voi această revoluție.” Membrul prezidiului Comitetului de Grevă: „Domnilor, vă înșelați. Noi nu facem nici o revoluție. Ne soluționăm problemele noastre. Iertați-ne, dar vă rugăm să părăsiți imediat șantierul, fără drept de a mai intra”.

„Ne soluționăm problemele noastre”. Important a fost și faptul cum le-au soluționat. În această acțiune n-a fost nici un element de răzbunare, nici dorința de a se lansa înțepături; nici o încercare de soluționare a unor

chetiuni personale, la nici un nivel. Întrebați de ce o asemenea atitudine au răspuns: „noi abordăm doar chestiuni esențiale” și, în afară de aceasta, n-ar fi „onorabil”. În aceste zile de august, multe cuvinte au fost grabnic revigorate, recăpătând importanță și splendoare: cuvântul onoare, cuvântul demnitate, cuvântul egalitate.

7.

A început o nouă lecție de polonă. Tema: democrație socialistă. O lecție grea, de durată, desfășurată sub o privire atentă, care nu admite nici o fițuică după care să se copieze. Și de aceea se vor da și note de doi. Dar clopoțelul a sunat și toți ne așezăm în bănci.

Amintirile generalului (r) Constantin Olteanu, fost ministru al Apărării Naționale

Între 2 și 4 decembrie 1981, la Moscova a avut loc ședința Comitetului Miniștrilor Apărării Naționale din Tratatul de Varșovia. Printre alte aspecte discutate la acea ședință, generalul Ustinov a informat că Jaruzelski a cerut sprijinul Ministerului Apărării Naționale. Se declară că acest comitet sprijină acțiunile guvernului polonez, condus de generalul Wojciech Jaruzelski, împotriva forțelor reacționare și imperialiste, care atentează la socialismul din Polonia și în general.

Eu (generalul Constantin Olteanu – n.r.) nu aveam putere de decizie. Bulgarii erau de acord, germanii la fel, ungurii au zis că nu au aprobată lui Kadar, ministrul polonez al apărării, generalul Florian Skibicki, nu a spus nimic, chiar dacă a fost întrebat unde este telegrama conducerii Poloniei și de ce nu cereau ajutorul de la Marele Stat Major. Eu nu eram de acord, pentru că însemna o intervenție și nu eram mandatat. Se dorea a se da un comunicat cum că românii nu sunt de acord. L-am sunat pe Nicolae Ceaușescu și i-am spus că se dorea o intervenție. N. Ceaușescu a zis că nu poate hotărî de unul singur. A convocat Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. Nici Kadar nu fusese contactat.

Poziția oficială a României era aceea că își menține atitudinea exprimată de neintervenție.

Când a fost somat reprezentantul Ungariei, acesta a replicat spunând că semnează doar dacă semnează și reprezentantul României. N-au semnat.

Rușii au refuzat să dea publicității o declarație oficială, în care nu toți erau de acord cu intervenția.

În septembrie-octombrie 1981, a avut loc, în R.S.S. Bielorusă, o aplicație militară a dispozitivului strategic al Organizației Tratatului de la Varșovia.

În noaptea de 13-14 decembrie 1981, Wojciech Jaruzelski a declarat starea de asediu. Și în România s-au luat măsuri, de teama unei intervenții sovietice.

În aceste condiții, generalul Jaruzelski dorea să demisioneze, dar rușii s-au opus. Sovieticii ar fi putut intervine oricând, dar doreau acceptul membrilor Organizației Tratatului de la Varșovia, nedorind să se repete situația din 1956, din Ungaria, și nici distanțarea unora, precum românii în august 1968.

De-a lungul timpului, România a oscilat între o poziție de neintervenție în treburile ale Poloniei, dar și de criticare a evoluției politice din această țară.

În 1989, eram secretar al C.C. al P.C.R. și șef al Secției de Propagandă și presă. În luna iulie a aceluși an, ambasadorul S.U.A. la București m-a întrebat dacă R.S.R. și P.C.R. cred că Polonia face pași în afara socialismului? Răspunsul a fost că fiecare este independent.

În august 1989, când s-a pus problema instalării guvernului Mazowiecki, am fost chemat de către conducerea de partid și de stat pentru elaborarea comunicatului în care să fie exprimată disponibilitatea de a acorda un ajutor democrației populare din Polonia, ceea ce însemna imixtiune în treburile interne. Până la urmă a

fost emis un comunicat în care se condamna instalarea noului guvern și se dorea un guvern de stânga comunist.

Atitudinea lui N. Ceaușescu n-a fost constantă față de ceea ce se petrecea în Polonia. “Solidaritatea” a fost identificată inițial cu o organizație ce dorea distanțarea de Moscova, idee de acceptat și de susținut. Apoi a fost percepută ca o organizație realizată cu sprijinul papei și al imperialismului internațional, îndreptat împotriva socialismului. Poziția României s-a schimbat.

La 4 decembrie 1989, la Moscova a avut loc ședința Comitetului Politic Consultativ al Organizației Tratatului de la Varșovia. M.S. Gorbaciov venise de la Malta și a informat despre convorbirile cu S.U.A. A urmat o confruntare între el și N. Ceaușescu, despre retragerea trupelor Tratatului de la Varșovia din statele blocului comunist.

Intervenția acad. Florin Constantiniu

Doresc să abordez două probleme: mai întâi, observații de ordin general, apoi, impresii legate de atmosfera din Polonia, culese în toamna anului 1980, când am avut – așa cum am spus – șansa de a mă afla la Varșovia și apoi la Gdansk.

Este bine știut astăzi rolul excepțional, jucat de Papa Ioan Paul al II-lea în prăbușirea comunismului și nu voi reveni asupra lui. Doresc să atrag atenția asupra altui polonez, acesta stabilit în S.U.A.: Zbigniew Brzezinski, care, în calitate de consilier pentru problemele de securitate națională al lui Jimmy Carter, a inaugurat o nouă etapă în politica americană față de Europa de Est. Noutatea ei: până atunci fusese acceptată doctrina, promovată de Henry Kissinger, și anume că, pentru a menține echilibrul instabil între superputeri, era necesară și exercitarea de presiuni asupra U.R.S.S., prin încurajarea diferențierilor inter-socialiste, adică distanțarea unor țări socialiste de U.R.S.S. Această politică a lui Henry Kissinger a avut cea mai strălucită realizare în reconcilierea americano-chineză. În cadrul diferențierilor inter-socialiste, s-a înscris și atitudinea S.U.A. față de România, care s-a materializat, printre altele, prin vizita lui Nixon la București, în 2-3 august 1969. „Să ciupim pe ruși de nas” era obiectivul vizitei lui Nixon la București, favorizată de politica de distanțare a României față de U.R.S.S., ceea ce îi asigura o individualitate în cadrul Pactului de la Varșovia, Ceaușescu fiind considerat aliatul dizident al Moscovei.

Americanii îl foloseau pe liderul român drept „canal” pentru contacte cu R.D. Vietnam, China și Organizația pentru Eliberarea Palestinei.

În politica americană, o dată cu venirea la Casa Albă a lui Jimmy Carter, s-a făcut trecerea de la încurajarea diferențierilor inter-socialiste la încurajarea diferențierilor intra-socialiste. Zbigniew Brzezinski, excelent cunoscător al Europei de Est, a considerat că, pentru Statele Unite, era mai important, decât să încurajeze diferențierile inter-socialiste, care, uneori, duceau la crize (Ungaria, în 1956, Cehoslovacia, în 1968), să sprijine forțele care contestau din interior regimul socialist, adică mișcările dizidente. Din momentul în care, în politica americană s-a făcut această trecere, S.U.A. au început să piardă interesul față de Ceaușescu, cu atât mai mult cu cât Washingtonul era în măsură să comunice direct cu China, R.D. Vietnam și organizațiile palestiniene.

În 1982, a apărut, în S.U.A., volumul *România în anii '80*, care era o carte de prognoză a analiștilor americani. În prefața ei, profesorul Stephen Fischer-Galați, de la Universitatea Boulder din Colorado, american de origine română, spunea că poziția lui Ceaușescu, din unghiul de vedere al raporturilor româno-americane, a slăbit considerabil. E puțin probabil că Ceaușescu își va mai sărbători a șaptezecoa aniversare ca secretar general al P.C.R. și ca președinte al R.S.R. – era concluzia profesorului american. N. Ceaușescu împlinea 70 ani la 26 ianuarie 1988: termenul căderii liderului român, prognozat de Fischer-Galați, a fost mai timpuriu decât cel real (1989), dar profesorul american are meritul de a fi înțeles inevitabilitatea căderii lui N. Ceaușescu.

Despre toamna 1980 – Comisia istorică mixtă româno-polonă funcționa cel mai bine, comparativ cu celelalte comisii cu țările socialiste, în primul rând, pentru că nu existau litigii teritoriale.

Atitudinea noastră față de Pactul Ribbentrop-Molotov era la fel cu cea a Poloniei, deși, oficial, existența Protocolului adițional secret nu era recunoscută la Varșovia, pentru că Moscova nega existența acestui document.

România era singura țară din blocul sovietic care recunoștea Protocolul adițional secret din Pactul Ribbentrop-Molotov. Istoricii polonezi erau bucuroși să audă rostit conținutul acestui protocol de către colegii lor români. Sosiți la Varșovia, am fost invitați, imediat, acasă, la profesorul Tadeusz Jedruszczak. Dl. Ștefan Ștefănescu, care era președintele părții române, fusese înlocuit în ultimul moment cu profesorul Pompiliu Teodor, întrucât nu se dorea ca un membru al C.C. al P.C.R. să fie prezent în Polonia, în condițiile crizei politice existente în acea țară.

Considerând că românii nu ar fi bine informați despre situația din Polonia, profesorul Tadeusz Jedruszczak le-a făcut o expunere despre “Solidaritate”, arătând că ea nu are nimic antisocialist, că este un factor de întărire a democrației socialiste și că nu trebuie privită ca un „organism străin” în societatea socialistă.

A explicat, de asemenea, cum s-a născut “Solidaritatea”.

Istoricii români au fost invitați – așa cum am spus – să facă o excursie la Gdansk pentru a vedea și a vorbi cu muncitorii de la Șantierele „Lenin”. Temându-ne de consecințe, când am ajuns la Gdansk, am refuzat să

meargem la Șantierul „Lenin”, sub pretext că eram doar istorici care nu ne implicam în politică.

La Varșovia era o expoziție, organizată de “Solidaritatea”, cu imagini și cuvântări, imprimate pe bandă, de la Gdansk. Împreună cu Ioan Chiper, am vizitat expoziția. Un istoric polonez ne-a explicat situația complexă din țara sa: „Ca să înțelegeți ce se petrece la noi – ne-a spus el – trebuie să știți că în Polonia există, în clipa de față, patru guverne: un guvern al Partidului Comunist, un guvern al Ambasadei Sovietice, un guvern al “Solidarității”, și un guvern al Bisericii Catolice. În momentul de față, noi, polonezii, trebuie să avem în vedere existența acestor patru centre de putere”.

Cu prilejul deplasării la Gdansk, am făcut o vizită în oraș, mergând și la biserică unde venea, în chip obișnuit, Lech Walesa.

Ca istoric, eram convins că socialismul de tip sovietic va cădea, pentru că nu avea viabilitate economică, dar nu credeam că evenimentul se va întâmpla în timpul vieții mele, ci, cândva, prin 2050. Atunci, în 1980, la Varșovia, am înțeles, însă, că intrasem într-o fază nouă a istoriei comunismului și că sfârșitul său începea să se prefigureze.

Intervenția ambadorului Gheorghe Năstăsescu

În primul rand, aș vrea să evoc aici valorile tradiționale ale Poloniei și să mărturisesc că titlul simpozionului, *Solidaritatea. Istorie și actualitate*, pe mine, ca specialist în drept internațional public, mă inspiră.

„Solidaritatea”, Polonia și echilibrul european

Imaginați-vă harta europeană, de la Atlantic la Urali, și nu de la Urali la Atlantic, ferească Dumnezeu! Se constată că Europa Centrală e Polonia.

Începând cu 1815 (Congresul de la Viena), s-a discutat din ce în ce mai mult stabilirea unui echilibru european printr-un sistem de alianțe mai mult sau mai puțin sfinte. Nu s-a reușit, pentru că Polonia nu este luată în considerare.

După primul război mondial, când Poloniei i-au fost restituite drepturile ei, în Europa s-a încercat crearea echilibrului european printr-un sistem de tratate de alianțe, înțelegeri și antante, care urmăreau să asigure securitatea colectivă. Liniile strategice ale acestui sistem erau reprezentate de: linia de forță Paris-Varșovia și linia de forță Londra-Varșovia. Se pune întrebarea: de ce a eșuat acest sistem? Unii analiști consideră că a eșuat din cauza imperfecțiunilor sale. Eu cred că sistemul era

foarte bun, dar unii din actorii principali ai lui nu l-au respectat.

Războiul nu a început numai cu remilitarizarea Renaniei, a început cu reindustrializarea Ruhrului, cu criza sudetă, cu transformarea Cehiei în protectorate, cu *Anschluss*-ul austriac. A început în momentul în care două puteri totalitare au atacat de pe ambele fronturi Polonia. Atunci, echilibrul european a fost grav răsturnat.

Polonia are un rol fundamental în Europa datorită poziției sale geopolitice și geostrategice.

Cum a fost răsturnat echilibrul european după al doilea război mondial, când popoarele din Est au fost livrate pe o tavă de argint lui Stalin, fără nici o vină?

Printre acestea s-a aflat Polonia și România.

Cum a fost restabilit echilibrul European, așa cum este acum? Nu la Berlin în 1953, nu la Budapesta în 1956, nu a fost restabilit de revolta din 1968, ci în momentul apariției mișcării „Solidarității”, care a declanșat un proces care a dus, în final, la prăbușirea aceluia bloc politic, sistem care afecta clar echilibrul european. Aceasta este o istorie vie, actualitate.

Intervenția prof. dr. Vladimir Iliescu

În 1981 s-a produs un eveniment în societatea germană: o furie de a ajuta Polonia. Organizații nemțești veneau cu camionul până la ușa cetățenilor polonezi. Martie-aprilie 1985 am vizitat Varșovia și am avut o întâlnire tainică cu Gieremek în care s-a discutat situația Poloniei. Nici eu, nici Gieremek nu știam că la Moscova s-a născut „arhanghelul” Mihail Gorbaciov, care va duce de răpă socialismul fără un război atomic.

Gieremek declara că: „Noi rezistăm, dar nu știm ce se întâmplă. Noi ne-am terminat forțele noastre și generalul (Jaruzelski, n.r.) începuse să se dea puțin și la Biserica Catolică”. Eu i-am spus atunci că „generalul vă răsfătă”.

În vara anului 1989 am fost invitat la Cracovia unde se discuta conceptul de Europa Centrală. La această întâlnire au fost prezenți pentru prima dată profesori polonezi din America, care nu mai veniseră din '39 în Polonia.

Despre momentul alegerilor: când „Solidaritatea” a câștigat Senatul și aproape jumătate de Seim, cât a fost supus votului electoratului polon. Majoritatea Seimului nu a fost supusă votului, rămânând în formula comunistă. Pentru președinția Consiliului de Miniștri, generalul le oferă acum puterea. Wojciech Jaruzelski l-a propus pe Mazowiecki lui Lech Walesa.

RELAȚIILE ROMÂNNO-POLONE, SEPTEMBRIE 1940 – IANUARIE 1941

Dana Honciuc

Modificările intervenite în structura teritorială, politică și etnică a Europei, după ascensiunea Germaniei lui Hitler, au afectat în mod deosebit statele mici sau mijlocii din această zonă a lumii, respectiv pe cele constituite sau refăcute în urma primului război mondial, state care nu dispuneau de mecanisme politice bine încheiate sau care, din punct de vedere teritorial, se aflau în atenția țărilor cu tendințe revizioniste.

Anul 1940 a fost, în egală măsură, dificil atât pentru România, cât și pentru Polonia, atunci din nou împărțită.

Bulversările politice interne din cele două state nu au condus însă la întreruperea *de facto* a relațiilor româno-polone, deși acest fapt s-a petrecut în mod oficial și formal la 28 octombrie 1940.

În România, la 6 septembrie 1940, se instaura un nou regim politic, care a reprezentat, *ipso facto*, o schimbare cel puțin oficială a cursului politicii externe a României, în sensul încadrării în sistemul politico-militar al Axei, inevitabilă în condițiile nou-trasatei hărți a Europei, a dispariției – totale sau parțiale – a unor state și, implicit, a unor vechi parteneri diplomatici a României, între care și Polonia. Dar, trecând dincolo de

aspectul oficial al acestei modificări generale, trebuie subliniate două dintre caracteristicile relațiilor bilaterale dintre România și Polonia – Polonia oficială/a exilului.

Aliniat la politica Axei, guvernul generalului Ion Antonescu, continua, în fapt, o practică a relațiilor bilaterale, a relațiilor internaționale, începută în septembrie 1939 de regimul lui Carol al II-lea, care a reprezentat acceptarea în țară a membrilor guvernului polonez în exil, refugiați aici și considerați oaspeți ai României, la 17 septembrie 1940 – în calitate neoficială, bineînțeles!

Potrivit datelor păstrate în documentele de arhivă, fluctuația numărul refugiaților civili polonezi, aflați pe teritoriul României, se prezintă astfel¹:

Anul/luna	Numărul refugiaților
Octombrie 1939	15 032
Iunie 1940	7 095
Ianuarie 1941	4 282

Nu mai puțin importantă este sublinierea faptului că au fost înăsprite o serie de măsuri luate împotriva celor care eludau termenii înțelegerii intervenite între cele două părți, respectiv aceea de a nu întreprinde nici o acțiune politică sau militară, care ar fi putut periclitiza situația României pe plan extern. Printre aceste măsuri restrictive se numără confiscarea unor bunuri ale refugiaților polonezi, care au primiseră sprijinul Marii Britanii sau al Franței pentru trecerea graniței române.

---

¹ AMAE, Fond Europa 9, dosar 70, f. 45.

Cazul cel mai flagrant, care a adus o încordare în relațiile româno-germane, a fost cazul colonelului Jozef Beck².

În ședința Consiliului de Miniștri din 22 octombrie 1940, conducătorul statului, generalul Ion Antonescu, cerea luarea imediată de măsuri împotriva colonelului Beck, care încălcase angajamentul încheiat între cele două state. La 22 octombrie 1940, colonelul Beck, care, în luna august a aceluiași an, își luase angajamentul să nu prejudicieze interesele țării noastre, obținuse un pașaport de la o legăție străină, cu care încercase să iasă din România. Tentativa eșuase, însă încercarea sa de fugă a provocat „neliniștea Legăției germane”, care s-a adresat oficial guvernului român.

Cu toate acestea, fostul ofițer polonez nu a avut de suferit un tratament drastic pe teritoriul României, fapt recunoscut de către reprezentanții guvernului polonez în

---

² La 1 septembrie 1939, Polonia era atacată de trupele germane. În noaptea de 17 septembrie, sub presiunea trupelor sovietice, care în dimineața aceleiași zile invadau teritoriile estice ale Poloniei în baza Pactului Ribbentrop-Molotov, împreună cu întregul guvern, cu președintele republicii, prof. Ignacy Moscicki și mareșalul Edward Smigly-Rydz, ministrul de Externe Józef Beck a trecut pe teritoriul României, unde li s-a oferit ospitalitate (“Magazin istoric”, nr. 10/1974, 12/1979). Inițial, Beck a fost cazat la Slănic Moldova. La scurt timp, din cauza bolii de plămâni de care suferea, înaltul demnitar polon era gazduit într-un luxos apartament al Hotelului Aro din Brașov. Din motive de siguranță, în primăvara anului 1940, după o scurtă ședere în București, a fost mutat, împreună cu familia sa, într-o vilă de pe malul lacului Snagov. După tentative eșuate de fugă, a fost găzduit în București. În urma bombardamentului din 4 aprilie 1944, domiciliul lui Józef Beck a fost mutat în comuna Chirculești (azi Singureni), satul Stejarul (azi Stănești), județul Vlașca (azi Ilfov), la circa 60 km sud de București. Aici a decedat, la 5 iunie 1944. Corpul neînsuflăit a fost adus în capitală și înmormântat cu onoruri militare la cimitirul Bellu.

exil. În 1943, Legația României din Portugalia transmitea că „după ultimele informații, colonelul Beck încă se bucură de o existență relativ liberă în România”³.

În egală măsură, se cuvin subliniate relațiile neoficiale între cele două state și mai cu seamă tratamentul aplicat refugiaților militari și civili plonezi, cât și efortul oficialilor români de a ocoli cererile reprezentanților germani din România, din ce în ce mai categorice cu privire la situația refugiaților poloni aflați pe teritoriul țării noastre. În 1941, consulul german Windecke cerea internarea tuturor refugiaților polonezi aflați în România în cinci-șase centre, cât mai departe de București și de zona de război⁴.

Disputele dintre oficialii români și germani cu privire la soarta refugiaților polonezi, în special în ceea ce privea ofițerii, aveau și o parte puțin vizibilă pentru neinițiați, respectiv beneficiau de un acord confidențial, încheiat cu serviciile secrete germane în septembrie 1940, potrivit căruia germanii se angajau „să nu facă nici un fel de operații sau arestări pe teritoriul României”.

Astfel, deși reprezentanții Reichului au cerut în repetate rânduri predarea unor ofițeri polonezi, Legația germană informa, în iulie 1941, că „nu se găsesc internați decât patru polonezi, iar șapte se află arestați. Restul se află în libertate”. Mai mult decât atât, diplomații Berlinului comunicau faptul că polonezii se află „în deplină libertate, cu [valabilitatea] pașapoartelor prelungită de [către] Legația chiliană”⁵.

---

³ AMAE, Fond Europa 9, dosar 69, f. 323.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, dosar 69, f. 320.

Atitudinea României nu a rămas neremarcată de reprezentanții guvernului polonez în exil, ceea ce ne determină să presupunem că nici oficialitățile britanice nu au ignorat-o.

România era, în mod evident, în atenția Londrei, după atacarea și ocuparea Poloniei; mai mult decât atât, între statele majore francez și britanic exista o unitate de vederi în ceea ce privea importanța trimeriei de material de război Poloniei prin România.

Și politica de neutralitate adoptată, până în septembrie 1940, de către guvernul român a fost remarcată de reprezentanții Poloniei. Într-o notă din 4 septembrie a guvernului polonez, se sublinia că atitudinea de neutralitate a României și sprijinul acordat polonezilor „nu vor rămâne fără efecte asupra evoluției viitoare a relațiilor dintre statele noastre”⁶.

Ceea ce se petrecea în România era cunoscut și studiat la Londra, nu numai din informațiile directe primite de la reprezentanții oficiali sau neoficiali britanici, dar și prin intermediul reprezentanților polonezi aflați în România.

Contele Roger Raczynski, ambasadorul Poloniei la București, se dovedise a fi un atent observator al scenei politice românești, dovadă fiind telegramele foarte amănunțite trimise către guvernul polonez în exil⁷. Contele Raczynski era unul dintre vechii diplomați aflați în misiune în România și rămăsese în funcție și

---

⁶ Nicolae Dascălu, *Relații româno-polone în perioada interbelică*, Editura Academiei Române, București, 1991, p. 80.

⁷ Larry Watts, *O Casandră a României. Ion Antonescu și lupta pentru reformă, 1918-1941*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1994, p. 299.

după schimbarea regimului politic de la noi și dezmembrarea Poloniei.

La sfârșitul lunii septembrie 1940, ca urmare a schimbărilor politice din România, s-a solicitat evacuarea personalului diplomatic polonez aflat încă la București. După încheierea alianței militare cu Germania și pătrunderea trupelor acestei țări pe teritoriul României, Legația Reichului a cerut predarea clădirilor fostei ambasade poloneze. Ministerul român de Externe a obiectat, într-un referat din 12 februarie 1941, că acest lucru ar fi cu totul contrar uzanțelor diplomatice și că s-ar crea un precedent, care nu era de dorit⁸.

Totuși, generalul Antonescu a decis ca localurile în cauză să fie predate diplomaților Berlinului.

Nu în ultimul rând se cuvine subliniată continuarea „subterană” a unor legături – mascate de contactele economice – cu statele foste aliante ale României din perioada interbelică, devenite posesiuni ale Axei.

---

⁸ Nicolae Dascălu, *op. cit.*, p. 26.

THE POLES IN HISTORICAL BUKOVINA DURING THE COMMUNIST PERIOD, 1944-1989*

Daniel Hrenciuc

This article analyses synthetically the Polish community in the South of historical Bukovina during the communist period, being supported by archive sources, studies, books and oral testimonies collected from elderly persons in the Polish community. Right from the start, we wish to underline the fact that Bukovina's Polish inhabitants have a two-century old history, having practically settled in Bukovina at the end of the 18th century, in the context of the Polish state's breakup and of the colonization measures enforced by the Habsburg Empire. The process was massive and well organized by the Austrian authorities interested in turning to account the economic potentiality of the Northwestern part of Moldavia, known as Bukovina¹, an area of 10,440 sq. km, with a great density of inhabitants belonging to different ethnic groups and religions such as Germans, Lippovan Russians, Slovaks, Hungarians, Armenians, Jews, Ruthenian Ukrainians and Poles. These ethnic groups

---

* Articolul a fost publicat în „Arhivele Totalitarismului, nr. 50-51, anul al XIV-lea (1-2/2006), p. 27-38.

¹ George Bogdan-Duică, *Bukovina. Political Notes on the Situation*, Liviu Albini's Printing House, Sibiu, 1895, p. 47.

lived together in harmony owing to an able policy promoted by the Court of Vienna in relation to this area now belonging to Central Europe, as a multiethnic and multiconfessional one, a true bridge between East and West (Erich Beck), or a “Tyrol of Eastern Europe” (Emperor Francis Joseph). After the three successive partitionings of Poland (1772, 1793 and 1795),² Bukovina became a refuge for numerous soldiers or civilians who had to face a difficult and at the same time sad choice. The Habsburg authorities, from political points of view (they wished to attract their sympathy in spite of Russia), but especially the native Romanians offered their support and shelter to the Polish immigrants. Bukovina’s inhabitants of Polish nationality are native mainly of Galiția and Czadca, a region belonging to the major Polish Teschen and for this reason, disputed equally by Poland and Czechoslovakia³. A relatively small community –official statistics didn’t always reflect the true reality – of Roman-Catholic confession settled in almost all the towns of Bukovina, mainly in Cernauti, holding important positions

---

² Urs Ultermatt, *Sarajevo Previsions. Ethnical Nationalism in Europe*, Polirom Publishing House, Iași, 2000, p. 90; Ion Nistor, *A History of Bukovina*, (edition and bibliographic study by Stelian Neagoie), Humanitas Publishing House, Bucharest, 1991, p. 8; Francis Dvornik, *The Slavs in the European History and Civilization*, All Istoric Publishing House, Bucharest, 2001, p. 484; Geoffrey Hosking, *Russia – the People and the Empire, 1552-1917*, Polirom Publishing House, Iași, 2004, p. 33; Nicolae Ciachir, *A History of the Slavs*, Oscar Print Publishing House, Bucharest, 1998, p. 88; Walter Oppenheim, *The Habsburgs and the Hohenzollerns, 1713-1786*, Corint Publishing House, Bucharest, 2001, p. 69.

³ Leon Ilnicki, *Wszędy znajdziesz Lecha plemie*, “Kalendarz Polskiego Związku Szkolnego w Rumunii na Rok 1939”, Cernăuți, Z Drukarni Eminescu, 1938, *passim*.

in the political, military, confessional or educational hierarchy, the Poles were intellectuals, agricultural workers, manufacturers or miners. Perpetuating age-old traditions, cultivating carefully their Roman-Catholic faith, the Poles represented one of the most important ethnic communities in Bukovina, putting their mark on this land considered and praised as their second mother country even now at the start of third millenium. The destiny of Bukovina's Poles was irremediably affected during and after the Second World War, when the communities of Cacica, Solonețu Nou⁴, Huta Veche, Poiana Micului, Plesa, Dunawiec-Zdrăb, Caliceanca, Vișani, (Ruda)⁵, Panca,⁶ Cernăuți, Storojineț, Vijnița, Suceava, Rădăuți and Solca⁷ were faced directly with the war destructions and horrors and the communism takeover.

The Poles in Greater Romania, not numerous at the national level, but having a significant share in the districts of former historical Bukovina, according to the December 29, 1930 census, were interested in consolidating and

---

⁴ Constantin Milici, *A Monograph of Soloneț Commune Geographically and Historically*, Bucharest, 1931, p. 7.

⁵ Michał Keller, *Kształtowanie się społeczności rureckiej/Foundation of the Community of Ruda*, “Polonus”, no. 6 (112), 2004, p. 2-3.

⁶ Constantin Ungureanu, *Bukovina Under the Austrian Rule (1774-1918)*, Civitas Publishing House, Chișinău, 2003, p. 98-101.

⁷ Daniel Hrenciuc, *Romanian-Polish Political Relationships (1918-1934)/Stosunki polityczne rumunsko-poskie (1918 – 1934)*, in vol. *Poles and Romanians on the Path of Mutual Knowledge/Polska I Rumunia na drodze do wzajemnego poznania*, ed. Stanisława Iechimowschi, Elżbieta Wieruszewska, Związek Polaków W Rumunii/The Union of Poles in Romania – Dom Polski, Suceava, 2002, p. 64.

developing the feeling of identity, the spread of the school and confessional network in mother tongue or in electing new political leaders to the Parliament of Greater Romania. (Stanisław Kwiatkowski in 1919-1920 and Tytus Czerkowski 1939-1940).

The education system in the Polish language⁸ – also with (unofficial) support from the Second Polish Republic – the newspapers (“Głos Prawdy”, “Kurier Polski w Rumunii”, “Gazeta Polska Bukowinska”, “Głos Ludu”, “Gazeta Suczawska”), and the students’ academic societies from the University of Cernăuți (“Ognisko” and “Lechia”), as well as of the Polish Houses (Dom Polski), represented the essential guides of this period in the history of more than two centuries of the Poles in Bukovina. During the interwar period, at the opening of different activities organized by the Polish cultural societies (“Lechia” and “Ognisko”), they used to sing the state anthems of Romania and of Poland⁹, some of these activities being developed jointly with the members of the Romanian cultural societies “Dacia” or “Moldova”. “Bukovina’s Heidelberg,” as the University of Cernăuți had already come to be considered during the Austrian period, won recognition for the multiethnic and multiconfessional spirit at university level, increasing the renown of “the last Alexandria of Europe”, a famous

---

⁸ Mariana Hausleitner, *Die Rumänisierung der Bukowina. Die Durchsetzung des nationalstaatlichen Anspruchs Grossrumäniens, 1918-1940*, R. Oldenbourg Verlag München, 2001, p. 66.

⁹ Vladimir Trebici, *Relations between the Romanian and German Student Societies from Cernăuți University as a Model of Interethnic Concord (1875-1938)*, “Bukovina’s Annals,” IV, no. 2/1997, p. 283.

syntagm the Polish poet Zbigniew Herbert used for Cernăuți.

Cernăuți, the heart of the Polish community in Bukovina, with 7.99% of its population being Polish,¹⁰ was placed near the border between Romania and Poland and became the most important center for receiving the refugees in September 1939¹¹. Near the Polish Consulate (moved in 1940 to Suceava at 32, King Ferdinand Street)¹² there was the Union of Associations of the Poles in Bukovina, which was actively involved in helping the Polish refugees, offering them free accommodation, food or money.¹³

Between 1939-1944, the Poles of Bukovina involved directly in helping the British and Romanian espionage services accomplishing reconnaissance and courier tasks. They collaborated with the Romanian authorities in the field – one of the well-known cases being Maria Lesiecka, living now in Bucharest, who had been decorated for her deeds both by the Poles and the Romanian Intelligence Service (S.R.I.)¹⁴. The activity of the Polish conspiracy was extended to all the territory of Romania.¹⁵

---

¹⁰ *The General Census of the Population in Romania of December 29, 1930*, vol. II, Bucharest, p. 120.

¹¹ Archives of the Ministry of Foreign Affairs (AMAE,) stock 71/*Poland*, vol. 60, p. 337.

¹² Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Suceava/Historical Archives of Suceava County (ANSV), Fund *Prefectura Județului Rădăuți*, volume 19/1940, f. 34.

¹³ Mihai Iacobescu, *30 Days in “Siberia”. Searching Bukovina’s archives*, Junimea Publishing House, Iași, 2003, p. 272.

¹⁴ Maria Lesiecka, *Wspomnienia (Memoirs)*, in vol. *Kontakty Polsko-Rumunskie na przestrzeni wieków. Materiały z sympozjum/Romanian-Polish Relations along the Time. Symposium materials*, ed. Stanisława Iechimowski,

The disappearance of Poland as an independent State (September 1939) and subsequently, the cession of the North of Bukovina, of Bessarabia and of the Herța region to the Soviet Union (28 June 1940), the losses suffered in the years of war modified the ethnic balance of the nationalities in the geographical area of historical Bukovina. The end of the Second World War caused significant mutations in the space of Central-Eastern Europe founded on the grounds of the Churchill-Stalin¹⁶ fatal agreement of October 13, 1944, determining thereafter the setting up of the Iron Curtain and the whole range of measures associated with a totalitarian political system of a communist essence.¹⁷

In this context, significant changes (also) occurred in the evolution of the Polish minority in historical Bukovina. The deep harmful consequences of the setting up of communism on the entire Romanian territory¹⁸

Elżbieta Wieruzewska, *Związek Polaków w Rumunii/The Union of Poles in Romania*, Suceava, 2001, p. 147.

¹⁵ Tadeusz Dubicki, *Konspiracja Polska w Rumunii 1939-1945*, Tome I: 1939-1940, Warszawa, 2002, p. 383.

¹⁶ Nicolae Ciachir, *The Great Powers and Romania, 1856-1947*, Albatros Publishing House, Bucharest, 1996, p. 319; Stanisław Jan Rostworowski, *W sieci baz łączności: Bukareszt-Stambul-Budapeszt*, in vol. „Problematika i Historia Wojkowosci. Studia i Materialy”, Mars, Tom 7: Specjalny Komisja Historyczna b. Sztabu Głównego Warszawa-Londyn, 1999, p. 123.

¹⁷ Ioan Scurtu (coord.), *Romania and the Soviet Troops Withdrawal, 1958*, Didactic and Pedagogical Publishing House, Bucharest, 1995, p. 41.

¹⁸ Cătălin Turliuc, *Romania's Sovietization. Socio-Cultural Aspects*, in vol. *Sovietization in Romania and Czechoslovakia. Historical Analogies, Consequences*, Edited By Alexandru Zub & 108

marked in a determining way the demographic, cultural and educational evolution of this minority. The communist system used with ability the pretext offered by antifascism and nationalism in the strategy of communizing Romania¹⁹. Monopolizing the antifascist and nationalist discourse became a political practice of the communist authorities, constituting a cue for introducing some measures which considerably diminished the preponderance of the Polish minority – besides the Germans²⁰ and the Jews among others – in the ensemble of the ethnic groups that populated Bukovina.

Officially, the concept of ethnic minority was replaced by the syntagm of *co-inhabiting nationalities*. According to the data stated precisely in the Council of Ministers’ Decision of February, 7, 1945 concerning the status of the nationalities (art.1), “all the Romanian citizens are equal before the law and they benefit from the same civil and political rights, without discrimination of race, nationality, language or religion.” Then it was decreed (art.2) that “the search of the Romanian citizens’ ethnic origin, in order to establish their political situation, is forbidden”.²¹ Art. 3 provided that “the difference of language, religion, race or nationality shouldn’t be a

---

Flavius Solomon, in cooperation with Oldrict Tuma & Jiri Jindra, Polirom Publishing House, Iași, 2003, p. 57.

¹⁹ Ovidiu Buruiană, *Antifascism and Nationalism as Pretexts in the Strategy of Communizing Romania (1944-1948)*, “Xenopoliana”, The annual of “A.D. Xenopol” Foundation, VII, no. 1-2, Iași, 1999, p. 1.

²⁰ Ștefan Purici, *The Transfer of South-Bukovina Germans and the Impact over the Romanian Society*, “Codrul Cosminului”, “Ștefan cel Mare” University, a new serial, 7 (16-17), Suceava, 2000-2001, p. 295.

²¹ Ioan Scurtu, *Romania 1945. Political Life in Documents*, The State Archives of Romania, Bucharest, 1994, doc. no. 12, p. 121-122.

hindrance for any Romanian citizen in obtaining or exercising political or civil rights, or for admission to public positions or for exercising any profession”²². According to the same decree (art. 18) it was permitted – theoretically – to use the native language in state-run primary, secondary and high schools for the nationalities which had a sufficient number of pupils who requested this thing, the regime not operating discriminations in the field of education relative to the education of the majority of the population.

All the complaints of the ethnic minorities had to be filed to the *Ministry of the Co-inhabiting Nationalities* led by G. Vlădescu-Răcoasa, an institution that functioned for a short period of time²³. Officially, the law was generous according to the 1948 Constitution that specified: “all the citizens of the Romanian People’s Republic, without discrimination as to gender, nationality, race or religious or cultural level, are equal before the law.”²⁴ Gradually the communist regime in Romania evolved more and more towards an autochthonous variant of Stalinism in a political-ideological context, with unfavourable consequences for the ethnic communities. The Council of Ministers’ Decision no. 177 of August 4, 1948 sanctioned the general regime of religious denominations in the Romanian People’s Republic, this actually meaning control of the political factor over the Church. The

---

²² Florin Pintescu, Daniel Hrenciuc, *From the History of the Poles in Romania (1774-2002)*, The Union of Poles in Romania, Suceava, 2002, p. 177.

²³ Ioan Scurtu, *Romania 1945...*, p. 124.

²⁴ Idem, *Political Structures in Central and South-Eastern Europe (1918-2001)*, Romania, vol. II, Publishing House of the Romanian Cultural Foundation, Bucharest, 2003, p. 37.

Catholic Church, “an exponent of the interests of Western imperialism”, was the victim of a permanent repression – religious service for the Poles having to be held in the Romanian language – dissimulated under multiple and various forms.²⁵ Gradually, the prelates themselves were replaced by staff of Romanian origin.²⁶ Starting on July 17, 1948, at the end of the violent press campaign led by the communist authorities, the Concordat concluded with the Vatican as early as 1927 was denounced by the Romanian totalitarian regime²⁷.

On August 3, 1948 the Romanian authorities adopted a decree that instituted “the reform” of the educational system that had become a state monopoly, offering the communists the opportunity of nationalizing the confessional schools, the “beneficiaries” being the Catholics and the Protestants.²⁸ The next day, the Council of Ministers’ Decision no. 177 was adopted – The Law on the general regime religious denominations – which I have referred to above, remaining in force until December 1989. It affected particularly the confessional community of the Catholics who were taken out from the spiritual authority of the Pope.²⁹ Worth mentioning are the efforts made by priests Jozef Chacula (1946-1967) and Kazimierz

---

²⁵ Ovidiu Bozgan, *Resistance, Repression, Illusory Easing of the Political Situation: The Roman-Catholic Church in Communist Romania*, “Dosarele Istoriei”, VIII, no. 9 (85), Bucharest, 2003, p. 39.

²⁶ Daniel Hrenciuc, Florin Pintescu, *The History and Traditions of the Polish Minority*, Publishing House of the “Ștefan cel Mare” University, Suceava, 2004, p. 110.

²⁷ Nechita Runcan, *Romania’s Relations with the Vatican in the Interwar Period*, Ex Ponto Publishing House, Constanța, 2004, p. 256.

²⁸ Ovidiu Bozgan, *loc. cit.*, p. 42.

²⁹ *Ibidem*.

Kotilewicz who officiated at Solonetu Nou (1968-1989), Johann Proschinger at Suceava and Moara succeeding to erect the “Maximillian Kolbe” church (August 1984) etc. Numerically the Poles were much fewer after the repatriation and the annexation of the Northern part of Bukovina by the Soviet Union (1940), aspects that made difficult the preservation of the Polish ideal and the study of the mother tongue in the school any longer. In the last localities where the study of the Polish language was possible (Solonetu Nou, Poiana Micului and Plesa), they abolished it in the 1963/1964 school year.³⁰ Before this, the Stalinist regime of Gheorghe Gheorghiu-Dej banned the activity of the Union of Poles in Romania, and the Polish House in Suceava was nationalized. After 1989 the Union of Poles in Romania made great efforts to regain it. The Poles gathered secretly in the homes of some of them to develop different, even conspiring activities. Forced, under pressure from the authorities, to renounce education in the Polish language, they also gathered at the Polish Houses (“Dom Polski”) as well as on the issuing of the newspapers of Polish expression. The social-professional structure of the Poles in historical Bukovina included mainly farmers, or manufacturers, generally people lacking the advantages of a high education and deprived, in the new conditions, of the so necessary contact with the elites that remained in the regions annexed by the Soviets or repatriated to the mother-country.

Romania entered the sphere of Soviet influence and the model of the autochthonous communism was directly

---

³⁰ ANSV, Fund General Direction of Statistics, vol. 7/1959, f. 64-65.

reflected in the policy applied to the minorities³¹. On April 1, 1945, at Prjanwor took place the Congress of the Poles from Yugoslavia that decided on the occasion the return to Poland. Among these, were also rediscovered about 600 families of Bukovina native Poles, who settled near the locality of Bolesławiec. For example, at Kruszyn there settled families like Zielonka, Habibiak, Ostrowski and Stazkowan; at Raciborowicz/Drozdek the Najdek and Buganiuk families and in locality of Marcinkowce, the Gawluk and Habiniak families. Today some of their relatives live in neighbouring localities: Głęboka (Ruszow commune) Parowa and Otobole (Osiecznica post office).³² The Poles from the Northern part of Bukovina, that is, those from Cernăuți, Storojineț and other localities, preferred to repatriate to localities such as Wrocław, Głogow, Żagań, Żary, Nowa Sól and Zielona Sól. They were permitted to take with them a part of the inventories of Bukovina' households. It was here that settled the Poles coming from Davideni-Zdrąb, Dunawiek and Laurenka. Between October 1945 and April 1946, 17 families from Dunawiek settled at Karczowka (district of Żagań), and another 23 families chose the locality of Zbylutów (district of Lwowek). Other groups preferred to settle in Stanow, Karczowska, Miodnica (20 families), Przyłaski, Witchów, Katowike (40 families),³³ Dragowina, district of Kozuchow (80 families), Brzeznicza (80 families from Laurenka), Nowógrad, Bobrzanski, Kozuchów, Przytok

---

³¹ Marin Radu Mocanu, *Romania in the Waiting Room of the Paris Peace Conference. Documents*, The State Archives of Romania, Bucharest, 1996, doc. no. 67, p. 495.

³² *Ibidem*.

³³ *Ibidem*.

(10 families), Garki, Przybymierz and Witków. Of the group from Bănila on the Siret a number of 20 families (native from Arșița) came to Jastrowie in 1946, district of Walcz from the principality of Koszalin.

On August 13, 1946, on the occasion of the visit made by the delegation of the Embassy of Poland to Bucharest, led by Consul J. Krzyzanowski and Attaché Jerzy Krzczowski (a native from Poznan), a meeting with the Polish ethnic group took place at the headquarters of the “Czytelnia Polska” Society in Suceava. The diplomats revealed to those present the political and economical situation in Poland, encouraging them to repatriate, an appeal also addressed to the Poles from the North of Bukovina annexed by the Soviets.³⁴

The repatriation began practically in the autumn of 1946 but, according to the Polish historiography, only the first group received the approval of the Romanian authorities to take along their goods, an aspect that we couldn't corroborate with the data coming from the research done in the Romanian archives. This batch included 77 inhabitants from Poiana Micului and their relatives. Still, in August 1946, the law on the Romanian currency reform (1 new *Leu* was worth 200,000 old *Lei*) had been adopted in Romania, a fact that had negative consequences on the material situation of the repatriated Poles, taking into consideration the restrictive provisions of the mentioned law: the peasants and the workers couldn't change more than their monthly income, and the gold had to be handed over to the Romanian National

---

³⁴ Ioan Scurtu (coord.), *Romania 1946. Political Life in Documents*, State Archives of Romania, Bucharest, 1996, doc. no. 77, p. 329.

Bank. These measures were compulsory for all the citizens of Romania regardless of their ethnic origin.³⁵ At the beginning of December 1946, the transport arrived in Lower Silesia. The Poles native from Poiana Micului were employed by The State Land Fund from Dobrocin, the district of Dzierżoniów. On March 2, 1947, the second batch of 25 families (155 persons) from Poiana Micului, had left, 10 of those families settled down at Dobrocin and the rest (88 persons) at Leszno, commune of Slupice, district of Dzierżoniów, to work as farmers. This transport arrived at Oleszno on March 14, 1947. The third transport left Poiana Micului on April, 26, 1947. It comprised 127 people, most of whom settled at Stozynek, and groups smaller than 5 families at Dobrocin, Oleszno (3 families) and Jedrzejowice or Zakrozwiek (one family).³⁶ A little later there came another 50 families from Poiana Micului who settled at Tuszyn. These concentrations of Poles from Bukovina made a semicircle around the Silesia mountains and the locality of Strzgomiany where 30 families from Solonetu Nou worked at the State Agricultural Farm.³⁷ A few families from Plesza related to them owned properties at Wilczowice (district of Dzierżoniów). Some of them, who had settled initially at Polkowice (district of Głogów), left on May 1, 1947 for Klobuczyn, and in March 1955, for Wiczkowice. 20 families from Solonetu Nou together with 5 families from Plesza settled at Złotnik (district of Żary), and 6 families related to these plus 8 families from

---

³⁵ Michał Keller, *Reemigracja Rudzian (Reemigration of Poles from Ruda)*, "Polonus," 6 (112), 2004, p. 20.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*.

Plesa and Dumbrava settled at Stary Lom (district of Zlotoryia).

After the agreement concluded between Romania and Poland on January 9, 1947 the Congress of the Poles from Romania was a good opportunity for Antoni Rojowski to be elected as a member of the Central leadership and of the Repatriation Commission³⁸. So, they came to the massive leaving of the Poles from such places in Bukovina as: Bulai/Moara, Solonetu Nou, Poiana Micului, Suceava, Rădăuți, Mușenița, and others.³⁹ These were named in a Report of the Central Commission of Repatriations (Bucharest) drawn up by Major General Tudor Petruc for the Ministry of Internal Affairs on December 28, 1947. Still during the autumn of the year 1947, the Romanian and Polish authorities arrived at an official agreement by which they approved the repatriation of the families of the Polish miners (distributed in monthly contingents of 150 persons), including 800 families from Bukovina.⁴⁰ The historiography we have searched reflects the economic situation of Romania under the impact of the 1945-1946 drought corroborated of course with the hardships caused by war. After the personal intervention of Emil Bodnăraș, an important communist leader, with Gheorghe Tătărăscu, the chief of the Romanian diplomacy, approval was obtained for the repatriation of a group of 95 Poles native from the Southern part of

---

³⁸ "Polonus," 2 (109), 2004, p. 3.

³⁹ ANIC, Fund M.A.I. – News Items, file no. 3/1949, p. 1.

⁴⁰ Daniel Hrenciuc, *On a Little Known Episode. The Repatriation of the Poles from Bukovina*, "Gazeta Bucovinei", Suceava, p. 6.

historical Bukovina.⁴¹ On behalf of the Polish repatriation authorities, this matter was handled by the State Office for Repatriation (SOR) founded after the decree of the Polish National Liberation Committee (November 7, 1944). The phenomenon of the repatriation of the Poles from historical Bukovina to Poland in the political-ideological context of the years 1947-1949 practically meant a massive departure of the Polish ethnic groups for the so-called *regained lands*⁴² (Western Pomerania): Zelenia Góra, Piła, Wałbrzych, Wrocław, in the towns or the neighbourhood of certain localities such as Nowa Sól, Nowógród Bobrzanski, Żary, Jastrowie, Żagań, Bolesławiec, Dzierżoniów etc.⁴³

The families of the repatriated Poles were colonized on the agricultural lands resulted after a new agricultural reform, the repatriated Poles settling on the lands having belonged to the Germans from Silesia who had left for their mother country. The contradictions that appeared between the Romanian authorities and the Polish ones, related to the property of the repatriated Poles, were hardly solved meanwhile. As a rule, the Polish party claimed that the families that opted for repatriation deserved some financial compensation from the Romanian government for the land and buildings they had owned in Romania⁴⁴. Besides, in the case of the workers employed in different industrial branches there could be imposed performance of a transfer to the Polish entitled authorities, representing

---

⁴¹ Michał Keller, *op.cit.* p. 19.

⁴² AMAE, Fund Problema 70/*Poland. The internal policy*, vol. 3, p. 16.

⁴³ “Polonus”, 6 (79), June 2000, p. 5.

⁴⁴ *Ibidem*.

the payment of the pensions and of the social insurance. In the end, they arrived at a compromise: the Polish farmers gave freely to the Romanian state 10 ha of farming land, obtaining in exchange a similar area from the Polish state⁴⁵. Of course, those who owned more than 10 ha of land could sell the rest. In the matter of the livestock owned by the repatriated Poles, the Romanian authorities permitted the transport of 1470 heads. In exchange, according to the essence of the agreement concluded in November 1947, the Poles who repatriated had to cede to the Romanian state 50% of the equivalent value of the land owned as well as of the real assets (410 ha of land and 190 buildings).⁴⁶

About 65 Polish families from Bukovina left Poiana Micului on February 6, 1947, heading for Czechoslovakia. 29 of those families settled along the Hungarian border in Slovakia, in localities such as Strkovce, Svaty Kral, Mehi, and Rumince in the Tornala region. Others preferred Western Czechia – Volary and Hazlov (the region of As) or the neighbourhood of the locality of Jesioniki.⁴⁷ Aiming to achieve larger ethnic concentrations, the Poles native from Poiana Micului moved in January 1948 from Stoszynek and Dobrocin to lands granted by the state situated nearby, at Pilawa Dołna and Dzierżoniów. At Piława Dolna they succeeded in founding a cooperative suggestively named *Bukovina*, made up of 60 families. This cooperative received the land Dzierżoniów II where

---

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Daniel Hrenciuc, *The Polish Minority from the Southern part of Bukovina (1945-2000)*, excerpt from “The Annals of Bukovina”, VIII, 2/2001, p. 294.

18 families from Stoszynek settled, who separated in the production cooperative named Mikulanka, benefiting by from retired Major Kazimierz Gabrowski⁴⁸. At his initiative a song and dance group called Slezka Poiana was founded and it sustained exciting performances in towns like Kielce, Warsaw and Wrocław. The steps undertaken by Gabrowski made it possible to organize some trips to Cacica in 1957. He also contributed to the late repatriation to Poland of 7 families (38 persons) from Poiana Micului. Part of them settled at Piława Dolna, and the rest at Bielawa near Dzierżoniów⁴⁹. About half of the Poles from Vicșani (Ruda) repatriated between the years 1946-1950 going to Wrocław, Stetin, Gdansk and Lwowek, Olesna, Podgorska, Plawna and Lubomierz⁵⁰. The repatriated people were allowed to take along goods (including animals), the Romanian authorities making freight cars available for this purpose (one for two families).⁵¹

After studying the documents found by us during the investigations at ANIC (Fund MAI) we can give a detailed account of the families and their members who chose the solution of repatriation: from Plesa – Cech (Michał, Maria and Maciej), Drozdek (Anna and Maria), Drozdek (Anna and Maria), from Poiana Micului –Konzmiczuk (Józef, Bronisława, Lucia and Zita), from Bulai (Moara) – Cenika

---

⁴⁸ Jan Bujak, *The priest Wojciech Gabrowski – a superior of the Missionary Priests and rector in Cacica and Cernăuți and general vicar of Bukovina*, in vol. *Polish-Romanian relationship along the time*, Mușatinii Editorial Group/Future Bukovina, Suceava, 2001, p. 125.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Michał Keller, *Reemigracja Rudzian (Reemigration of Poles from Ruda)...*, p. 21.

⁵¹ *Ibidem*.

(Teodor, Carolina), Genicz (Stanisław, Wanda and Michalda), Szymenski Wladislaw, Kolodziki Józef, Najdek (Józef, Rozalia, Paulina, Maria, Michal and Antoni), Crimek (Wojciech and Anghela), Skorot Tadeusz, Barciewitz Józef; from Solonetu Nou – Stroka Thomasz, Balak Elizbieta and Koriecki Michal, Krysisnski Ştefan and Eugenia, as well as the Zurcan family composed of Eugenia, Anna, Jadwiga, Margareta Ludmila, Antoni and Michał from Suceava.

From Ruda/Vicșani the following families opted for repatriation: Babiarsz (Michal, Helena, Thomas, Sofia, Dimitr, Albina and Katarzyna),⁵² Czerepak (Michał, Anna, Ludwig, Carolina, Maria), Lagowski (Franciszek and Olga), Keller (Józef,⁵³ Genowefa, Rozalia, Kazimierz and Tadeusz), Kisikszuk (Michał and Anna), Kudera (Katarzyna, Jozef, Josefina, Agnieszka, Maria and Jean), Majer (Rudolf, Bronislawa, Maria and Leonard), Majewski Maria, Medwig Franciszka (Siret), from Ruda Mecek (Maria and Emil), Oprosko (Jan, Jadwiga, Genowefa, Stanislaw, Bronislawa, Francizka), Pelczar (Antoni, Maria, Katarzyna, Jozefa, Weronika and Jan), Zaharia (Piotr, Maria, Rozalia, Ştefania and Anna), from Baint Babiasz (Karol, Albina, Anna and Mora), Gherlach (Mikolaj, Maria, Josefa, Albina, Genowefa and Anna), Jozefcyuk (Stanislaw, Jadwiga, and Emilia), Keller (Stanisław, Gizela, Bronislawa, Danuta, Wiktor and Tadeusz), Kudera (Adam, Albina, Juliana, Ştefania, Franciszka, Ludwig, Rozalia, Anastasia, Michal, Maria, Rozalia, Stanisław, Józef and Wlodzmierz), Rozkulez

---

⁵² ANIC, Fund MAI – News items, vol. no. 3/1949, file 2-4.

⁵³ According to the information offered by Michał Keller, his father jumped off the train to remain in Romania).

(Lazary, Anna, Bronisław, Antoni, Piotr), Stepek (Juliana, Boleslaw, Rozalia and Salomeea), Walaszuk (Antoni, Rozalia and Bronisław) and Cazda from Mușenița (Jan, Antoni, Adela and Albina).⁵⁴

As for the repatriated persons' property (agricultural land, households and their inventory etc.) in the address #1170/December 27, 1949, the deputy minister of Internal Affairs of Romania specified that the matter of the transfer of the land and households that belonged to the Polish refugees was the responsibility of comrade Ruscior Vasile, the chief of the Agricultural Board of Suceava, where chapter 7 stipulated “the taking over from the repatriated persons (the Poles) of about 190 from the lands and households, which will remain under the Administration of the Agricultural Department up to new provisions”.⁵⁵

Further on it was specified that the way of regulating these properties was going to be set out by a patrimonial convention concluded between Romania and Poland⁵⁶. Upon leaving, the repatriated Polish families resorted to the conclusion of some official reports of observation of the goods inventory left behind in the households, agreed between the representative of the Central Board of Repatriation and the chief of the local police. The repatriation was done with a special train made available by the Polish Republic – through the agency of the Embassy in Bucharest – which arrived at Vicșani station where the Assembly Center for the Repatriates was located. According to the orders issued by the Romanian authorities appointed to deal with the repatriation, the

---

⁵⁴ *Ibidem*, p. 5.

⁵⁵ ANIC, Fund MAI – News items, volume 3/1949, f. 13.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 14.

Poles were allowed to take with them “the dead or live inventory”⁵⁷ that they possessed. In all, according to the data arriving from ANIC, the Convention of Repatriation concluded between Romania and Poland on January 15, 1947, 5,000 people of Polish origin were repatriated, also joined by others⁵⁸ the exact number of whom we couldn’t ascertain. The Polish authorities then requested approval for the repatriation of 247 persons from the Bukovina localities of Suceava, Câmpulung Moldovenesc, Rădăuți, and from Bucharest and Roman. The documents from the archives confirm the involvement of the diplomatic staff from the Embassy of the People’s Republic of Poland in Bucharest that went to the places where Poles lived in order to determine a number as large as possible of Polish natives to be entered on the repatriation lists⁵⁹. Thus, on December 11, 1949, from among the 105 people on the lists, a lot of 63 persons (18 men, 16 women and 29 children) left for Poland from Vicșani station, taking with them a livestock inventory composed of: 11 horses, 11 foals, 35 cows, 15 heifers, 10 calves, 128 sheep, 43 pigs and 367 fowls. The costs of the repatriation operation were borne by the Embassy of Poland in Bucharest.⁶⁰

Another batch of 247 Poles that were to be repatriated gathered at Ițcani station on December 4, 1949 to travel on the route Dărmănești-Vatra Dornei-Ilva Mică-Dej-Cluj-Oradea Mare-Episcopia Bihor. The train was accompanied by Captain Gică Adrian and Sergeant Major

---

⁵⁷ *Ibidem*, f. 17. Address no. 954/24 November 1949.

⁵⁸ *Ibidem*, f. 121. Essay no. 3774/28 November 1949.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 122.

⁶⁰ *Ibidem*.

Măgăruș Petru.⁶¹ Of course, there were persons – extremely few however – who refused repatriation for different reasons, both because they found that the promises made on leaving weren't in accordance with reality, and because they didn't have relatives in Poland (they had been killed during the war).⁶² Such was the case of families like Schemerler (Samuel, Jan, Helen and Herman), Brzezowski (Nicolae and Lucia) or Zawadowski Eugenia, who refused – for the reasons mentioned above – to leave for Poland.

The repatriation of the Poles had an important impact on the shrinking Polish communities in Bukovina divided between Romania and Ukraine. According to the censuses of 1956, 1966, 1977, in the county of Suceava (the largest part of which constitutes the north of historical Bukovina), Suceava District, there were 3,208 Poles: 1,223 in towns and 1,985 in the countryside. Examining the Poles' social-professional structure was 49.2% workers and 35.8% clerks, an unspecified percentage were tradesmen, manufacturers and free-lancers.⁶³ According to Polish historiographical sources, in 1957, at Poiana Micului there lived 80 families of Poles, at Plesa 50, and at Solonetu Nou about 200, that is about 1,700 Polish people. In 1967 the Polish sources showed veridical statistical data: Solonetu Nou: (6,700), Poiana Micului (331), Cacica (480), Plesa (280) and Păltinoasa (100), the rest of them living in Suceava, Siret, Gura Humorului and

---

⁶¹ *Ibidem.*

⁶² *Ibidem*, f. 123.

⁶³ ANSV, Fund General Direction of Statistics, vol. 7/1959, f.

Rădăuți.⁶⁴ The Polish language and traditions were preserved with much difficulty due to the disappearance of schools with teaching in the mother tongue and to the lack of contact with mother Poland. The mixed marriages put their mark over this fact, the young Poles being exposed to the process of Romanization. An important part was played by the Roman-Catholic Church and implicitly the Roman-Catholic priests, many of them being watched by the Securitate, or being spread in the areas with a prevailing Romanian population⁶⁵. On August 15 every year at Cacica took place the Festival of the Virgin Mary, an opportunity for some priests to come from Poland and for having the service held in the Polish language. The language of the Poles from the South of the historical Bukovina (Cacica, Solonetu Nou, Plesa) preserves old words and traditions of hundreds of years.

The successors of the repatriated Poles, educated in the spirit of attachment to the historical Bukovina, perpetuated and conserved in time objects, traditions and customs of the Poles from Bukovina, as attested by the folkloric groups, the meetings, the symposiums and the demonstrations initiated and developed in time, especially after 1989. The real expression of these demonstrations is represented even by the House of the Bukovina Inhabitant arranged on the ground belonging to the Ethnographic Museum from Ochla near Zielona Gora, an affective space that shelters clothing items, photos and documents reunited under the main title "Bukovina, a cultural inheritance". The House of the Bukovina Inhabitant was built mainly owing to the efforts of Wilhelm Skibinski,

---

⁶⁴ *Ibidem*, f. 65.

⁶⁵ *Ibidem*.

president of the “Wspolnota Bukowinska” organization. The plan of the construction belonged to Tomasz Florkowski and executed by a Polish carpenter who came from the North of Bukovina, Zygfryd Drozdek.⁶⁶ Inaugurated in 2002, the building was blessed by Father Henryk Dworak, the priest of the repatriates from Bukovina. Historical Bukovina, the second country of the Poles disfavoured by fate, had an affective status consolidated by the generations of Poles born and educated in the lands of Bukovina, venerating and publicizing the tolerance of this multiethnic space often compared to a Europe in miniature or to a Tyrol of Eastern Europe in the context of the actual debates of a united Europe.

Today the district of Suceava (Romania) and the region of Cernăuți (Ukraine) remake (unfortunately, separately) the former historical Bukovina. The activities developed by the Union of Poles in Romania with its headquarters in Suceava (the Days of Polish Culture, the Day of the Constitution, publishing of articles from “Polonus”, the celebration of the centennial of the Polish House) with the direct and competent implication of the scientific community from Romania and Poland, are designed to revitalize the interest in the Poles from Bukovina, to stimulate the multiethnic and multiconfessional discourse and finally to promote mutual knowledge.

---

⁶⁶ “Polonus”, 10-11 (98), 2002, p. 22.

UN ROMÂN SE ALĂTURĂ „SOLIDARITĂȚII”. „CAZUL IULIUS FILIP”*

Alina Ilinca

La 27 septembrie 1981, un participant la primul Congres al Solidarității de la Gdansk a urcat la tribună, unde a citit și tradus o scrisoare de susținere a sindicatului primită de la un muncitor din România¹.

La sfârșitul lecturii mesajului, sala a izbucnit în aplauze și în strigăte de „România, România”. Considerat un răspuns la apelul polonezilor către muncitorii din celelalte țări socialiste prin care se angajau să sprijine înființarea de organizații similare, evenimentul a fost comentat în termeni laudativi de către postul de radio „Europa Liberă” și ziarul „Le Monde”².

Devenit cunoscut pentru curajul său prin intermediul presei occidentale, în România, însă, semnatarul scrisorii, Iulius Filip, avea să se confrunte cu cea mai grea perioadă din viața sa.

Încă din luna februarie a anului 1981, clujeanul era urmărit informativ de către Securitate „pentru manifestări deosebit de grave la adresa orânduirii socialiste”,

---

* Articolul a fost publicat în „Dosarele Istoriei”, an XI, nr. 3 (115), 2006, p. 57-60.

¹ Vezi anexa 1.

² ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 1.661, vol. 1, f. 32.

deoarece în cursul primei luni a anului trimisese autorităților comuniste o serie de scrisori în care reclama abuzurile regimului³. În scurt timp, dosarul ce-i fusese deschis se umpluse de note de filaj, interceptări ale convorbirilor telefonice și note informative culese de către securiști de la colegii de muncă sau de la vecini.

Cum măsurile de influențare pozitivă⁴ propuse inițial nu dăduseră roade, la 15 martie, după ce fusese „pus în discuția Biroului Organizației de Bază, demascat public și exclus din partid”, Filip era trecut în rezervă „pentru fapte incompatibile cu calitatea de maistru militar”⁵, fiind nevoit să părăsească unitatea militară în care era angajat și să lucreze ca om de serviciu la bloc pentru a-și putea întreține familia.

Lunile ce au urmat au fost unele de grele frământări pentru Iulius Filip, deoarece acesta nu putea înțelege cum, deși Constituția țării garanta libertatea cuvântului, el se confrunta cu atâtea probleme pentru faptul de a-și fi exprimat opinia.

Cadrul legislativ era însă unul destul de lax. Articolul 28 din Constituția R.S.R., adoptată în 1965 și aflată în vigoare la data aceea, stipula următoarele: „Cetățenilor R.S.R. li se garantează libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor și a demonstrațiilor”. Articolul 29, însă, aducea completări: „Libertatea cuvântului, a presei, a întrunirilor, a mitingurilor și a demonstrațiilor nu pot fi folosite în

---

³ Ibidem, f. 6-9.

⁴ Pentru modul în care se realizau măsurile de prevenire, a se vedea articolul lui Dragoș Marcu, *Poliție politică 100%: influențarea pozitivă, compromiterea, destrămarea anturajelor, avertizarea*, în „Dosarele Istoriei”, nr. 7(83)/2003, pp. 31-35.

⁵ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 1.661, vol. 1, f. 36.

scopuri potrivnice orânduirii socialiste și intereselor celor ce muncesc”. În felul acesta, orice luare de poziție care nu convenea autorităților comuniste putea fi considerată ca fiind potrivnică orânduirii socialiste, luându-se măsuri în consecință⁶.

În aceste condiții, la 20 mai 1981, clujeanul solicita emigrarea în S.U.A., cu renunțarea la cetățenia română. O săptămână mai târziu, mergea la Serviciul Pașapoarte al Inspectoratului Județean de Miliție Cluj, unde completa un formular în acest sens, anexând și un memoriu explicativ, în care arăta că nu mai poate să trăiască într-o țară în care era împiedicat să exprime liber ceea ce gândea⁷.

Hărțuit permanent de către Securitate, atât el cât și alți membri ai familiei sale, Iulius Filip a găsit forța de a-i trimite lui Lech Walesa scrisoarea în care își exprima acordul cu programul Solidarității și dorința de a deveni membru al Sindicatului. Deși prima scrisoare, expediată prin poștă, fusese interceptată, cea de-a doua, trimisă printr-un grup de turiști polonezi veniți la Cluj-Napoca în vara lui 1981, a ajuns la destinație.

Reușise, între timp, să-și găsească de lucru la I.M.M.R. „16 Februarie” Cluj-Napoca, unde lucrase și până în 1969. Urmărit în permanență, era văzut de către ofițerii de Securitate ca un „element periculos”, deoarece „își lectura poeziile dușmănoase în pauzele de masă”, „denigra politica partidului și statului nostru, îndeosebi a conducerii superioare de partid”, „încercând să-i

---

⁶ *Constituția Republicii Socialiste România*, în „Buletinul Oficial”, nr. 1 din 21 august 1965.

⁷ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 1.661, vol. 1, f. 23.

influențeze în mod negativ pe unii colegi, în sensul renunțării la calitatea de membrii de partid”⁸.

În felul acesta, „probele” se adunau la dosar, ancheta în cazul său începând la 2 noiembrie. Urmărirea penală împotriva sa a fost însă declanșată la 14 decembrie, când a și fost reținut.

Modul de acțiune al Securității poate fi pus în legătură directă cu evoluția evenimentelor din Polonia. Dacă în vara lui 1981, în rapoartele ofițerilor, referirea la Solidaritatea poloneză se făcea ca la „sindicatul liber din Polonia”, după 13 decembrie, când, la presiunea sovieticilor, a fost decretată Legea marțială, iar Solidaritatea a fost interzisă în mod oficial, situația s-a schimbat, făcându-se referire la „organizația ilegală poloneză Solidaritatea”.

La 15 decembrie, prin ordonanța Procuraturii Militare Cluj, a fost pusă în mișcare acțiunea penală și s-a dispus arestarea preventivă pe 30 de zile a lui Filip, în sarcina sa fiind reținută infracțiunea de „propagandă împotriva orânduirii socialiste”, prevăzută și pedepsită de articolul 166, alineatul 2 Cod Penal⁹. Astfel, „Propaganda sau întreprinderea oricărei acțiuni pentru schimbarea orânduirii socialiste sau din care ar rezulta un pericol pentru securitatea statului se pedepsește cu închisoare de la 5 la 15 ani și interzicerea unor drepturi”.

Cum nu am avut la îndemână dosarul penal întocmit pe numele lui Iulius Filip, nu putem ști cum s-a stabilit de către justiția comunistă modul de întrunire al elementelor constitutive ale infracțiunii, însă ne putem lesne imagina dacă, deschizând lucrarea *Codul Penal pe*

---

⁸ Ibidem, f. 33.

⁹ Ibidem, vol. 2, f. 99.

înțelesul tuturor, apărută în 1981, vedem cum era descrisă infrafracțiunea de către autori, un grup de juriști reputați ai vremii. În opinia lor, „La îndemnul cercurilor agresive imperialiste, oficiile de propagandă din unele țări capitaliste folosesc posturile de radio și televiziune, presa, literatura, cinematografia pentru a se deda la calomniile împotriva statelor socialiste, denaturând chiar și cele mai evidente succese ale acestora, dezinformând pe cititori și pe ascultători spre a reduce din atracția, din simpatia pe care milioane de oameni de pretutindeni o simt pentru orânduirea socialistă. Asemenea comentarii reflectă nu numai necunoașterea realității din țara noastră, dar și reaua credință a celor care le organizează. Sub influența acestor voci ale propagandei străine, unele elemente nestatornice, șovăielnice din țara noastră pot să se dede la acțiuni de propagandă deosebit de dăunătoare, răspândind în public idei dușmănoase și calomniile de natură să slăbească încrederea maselor în orânduirea socialistă. Infractorul acționează mânat de ura împotriva socialismului, de dispreț față de realizările sale, de bucurie diabolică pentru greutățile pe care le are de întâmpinat, așteptând schimbarea orânduirii sociale. Aceste elemente trebuie identificate și trase la răspundere, activitatea lor devenind cu atât mai periculoasă cu cât capătă forme mai subtile. Evident că astfel de fapte n-au nimic comun cu critica constructivă, de bună-credință, a neajunsurilor și lipsurilor care mai există în țara noastră, cu manifestarea nemulțumirii justificate față de activitatea unor funcționari sau unități socialiste care nu acționează îndeajuns de ferm pentru realizarea sarcinilor trasate de partid”¹⁰.

---

¹⁰ George Antoniu, Marin Popa, Ștefan Daneș, *Codul penal pe*

Metoda folosită, cea a „jocului dublei realități”, după expresia lui Alain Besançon, consta în faptul că atitudinile ideologice, sociale, intelectuale sau morale, analoage sau de-a dreptul identice, erau întâmpinate aprobativ sau condamnate în funcție de latura lor favorabilă sau nefavorabilă din punctul de vedere al intereselor comunității socialiste. Același comportament, lăudat de propaganda comunistă ca fiind nobil, înțelept, eroic, când avea loc în Franța, Anglia sau Statele Unite (declanșarea unei greve sau apariția unui articol critic la adresa guvernului), devenea culmea josniciei când se întâlnea în țările comuniste.

Conform acestui mod de gândire, nu era de mirare că, în februarie 1982, Tribunalul Militar Cluj îl condamnă pe Filip la 8 ani de detenție, din care avea să execute cinci ani și patru luni¹¹.

Tratamentul deosebit de dur aplicat în închisoare nu l-a făcut să-și schimbe opiniile, așa cum rezultă și dintr-un raport al Securității din vara lui 1985: „Filip Iulius și-a menținut concepțiile ostile, continuând să facă propagandă împotriva orânduirii socialiste și încercând să atragă și alți deținuți, deși a fost pedepsit disciplinar de mai multe ori, iar o perioadă de 12 luni a executat-o în regim restrictiv”. Fiind adus în fața conducerii închisorii Aiud și atenționat pentru comportamentul său, Filip a continuat să-și susțină convingerile. Rezultatul – 10 zile de izolare severă, după care a fost nevoit să scrie un angajament din care să rezulte că a înțeles „justețea

---

înțelesul tuturor, București, Editura Politică, 1981, p. 174-176.

¹¹ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 1.661, vol. 2, f. 2.

măsurilor luate împotriva sa”¹². Textul angajamentului face dovada curajului său¹³.

Cazul Iulius Filip devenise foarte cunoscut în Occident, iar intervențiile organizațiilor umanitare internaționale au dus la eliberarea sa la 13 aprilie 1987¹⁴. La ieșirea din închisoare, fostul maistru militar mai cântărea doar 39 de kilograme.

După această dată, Securitatea a început o cursă contra-cronometru de hărțuire a lui Iulius Filip și a familiei sale, un singur exemplu în acest sens fiind elocvent. Astfel, așa cum rezultă dintr-un raport al Securității, în iulie 1988, aflându-se în concediu de odihnă (din mai 1987 era angajat ca lăcătuș la Trustul Antrepriză Generală Construcții Industriale Cluj, repartizat însă să muncească la punctul de lucru Zlatna din județul Alba, pentru a se întâlni tot mai rar cu prietenii din Cluj-Napoca – n.n.), a vrut să meargă în câteva orașe din țară pentru a-și vizita foștii colegi de detenție; „în gara Iași, sub acoperirea organelor de miliție, a fost legitimat și anchetat informativ, iar apoi a fost reținut la Bârlad sub legenda implicării într-un caz (real) de spargere a unei case de bani și a două locuințe din zona în care circulase în municipiul Iași. A fost dus la Cluj sub escortă și apoi cercetat informativ”¹⁵. De asemenea, soția sa a fost „atenționată să respecte legile țării, să aibă o conduită corectă și, în același timp, să îl

---

¹² Ibidem, f. 153.

¹³ Vezi anexa a doua.

¹⁴ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 1.661, vol. 2, f. 216.

¹⁵ Ibidem, vol. 1, f. 217-218.

determine și pe soțul ei să procedeze la fel, deoarece, în caz contrar, vor fi aplicate prevederile legale”¹⁶.

Interesul manifestat de lumea occidentală pentru situația clujeanului și faptul că acesta a anunțat că intenționează să declare greva foamei în cazul în care se continuă persecutarea lui a făcut să primească avizul pozitiv pentru plecarea din țară în decembrie 1988, când a și părăsit România, împreună cu întreaga familie¹⁷. A revenit abia după anul 1997.

În vara anului 2005, la manifestările, de la Varșovia și Gdansk, legate de aniversarea a 25 de ani de la crearea sindicatului liber, Iulius Filip a fost omagiat alături de alți eroi ai Solidarității pentru gestul său din 1981, iar la 13 decembrie, ambasadorul Republicii Polone la București i-a înmânat „Crucea de Cavaler al Ordinului pentru Merit al Republicii Polone”.

Anexa I

Cluj-Napoca

12 iunie 1981

Stimate președinte Walesa,

Plin de indignare, am luat la cunoștință de scrisoarea C.C. al P.C.U.S. adresată C.C. al P.M.U.P. Sunt un muncitor român și apreciez cu mare satisfacție și bucurie întemeierea primului sindicat independent din țările socialiste, care reprezintă cu adevărat interesele clasei muncitoare poloneze. Este, după părerea mea,

---

¹⁶ Ibidem, f. 228.

¹⁷ Ibidem, vol. 2, f. 216.

începutul unei ere istorice noi, care trebuie să continue, și nu numai în Polonia.

Unitatea dumneavoastră de granit sunt convins că nu va fi înfrântă de nici-o forță din lume, iar dacă această forță, de oriunde ar veni ea, va încerca să vă lovească interesele, sunt convins că veți ști să loviți fără cruțare.

Nimic nu este prea mult când este vorba de interesele „Solidarității”, iar ca muncitor român sunt gata de sacrificiul suprem pentru a vă ajuta în lupta împotriva celor care ar încerca să atenteze la cuceririle dumneavoastră de până acum.

Sunt întru-totul de acord cu programul „Solidarității”; este programul care unește muncitori din toate țările prin conștiință, muncă și luptă.

Guvernul român actual duce o politică externă sănătoasă, dar pe plan intern a făcut grave greșeli în dezvoltarea economico-socială a țării, lucru ce se răsfrânge negativ asupra clasei muncitoare române. Aș compara situația noastră - și nu greșesc cu nimic – cu cea a guvernului Gierek înainte de cădere.

Doresc și vă rog, în același timp, să mă înscrieți și pe mine în sindicatul dumneavoastră pentru a cunoaște mai bine programul acestui sindicat și pentru a lua parte activ la îndeplinirea sarcinilor trasate de acesta.

Am toată încrederea că veți ști, cu tact, iar dacă nu prin luptă, să vă apărați și întăriți cuceririle de până acum. Este singura libertate a clasei muncitoare poloneze pe care n-o poate înfrânge nimeni.

Sunt alături de dumneavoastră întotdeauna.

Cu admirație deplină față de toți membrii „Solidarității”.

Iulius Filip

Date biografice:

- născut la 23 aprilie 1947 în com. Teremia Mare, jud. Timiș

- în 1962 termin 7 clase

- 1962-1965: școala profesională „16 Februarie”

Cluj-Napoca

- 1965-1969: lăcătuș montator la I.M.M.R. „16 Februarie” Cluj-Napoca

- 1969-1971: școala de maiștri militari

- 1971-1981: maistru militar într-o unitate militară

- 1981, luna martie: trecut în rezervă pentru „o poezie critică” adusă guvernului Ceaușescu (guvernul Ceaușescu nu suportă critica)

- 1981, luna iunie: lăcătuș montator la aceeași uzină de unde am plecat în 1969

Urma apoi adresa expeditorului¹⁸.

Anexa II
Angajament

Subsemnatul Filip Iulius, născut la data de 23 aprilie 1947, în comuna Teremia-Mare, fiul lui Vasile și Virginia, condamnat la 8 (opt) ani închisoare pentru propagandă împotriva orânduirii socialiste, în prezent la închisoarea Aiud, mă oblig să respect ca și până acum Constituția RSR – legea fundamentală a țării.

---

¹⁸ ACNSAS, Fond Informativ, dosar nr. 1.661, vol. 1, f. 24.

În data de 10 august 1985 am fost chemat și atenționat asupra comportării mele de către conducerea închisorii Aiud, față de care arăt că și pe viitor voi căuta să nu încalc programul de ordine interioară din penitenciarul Aiud.

La această dată și-n condițiile actuale nu pot avea nici-o obiecție față de măsurile care s-au luat împotriva mea, mă refer la torturile fizice și psihice la care am fost supus începând cu data de 16 martie 1982 și până la 9 iunie 1984. Deoarece în loc de convingere s-a folosit constrângerea, voi ține cont de avertismentul și măsurile care s-au luat împotriva mea.

Închisoarea Aiud

Iulius Filip

27 august 1985¹⁹

---

¹⁹ Ibidem, vol. 2, f. 154.

ASPECTE PRIVIND RELAȚIILE ROMÂNNO-POLONE ÎN PERIOADA ANILOR '80*

Ion Constantin

În condițiile crizei acute de sistem din Polonia, la începutul anilor '80, relațiile dintre București și Varșovia înregistrează o răcire semnificativă.

Odată cu apariția „Solidarității”, în august 1980, și îmbunătățirea relațiilor între țările Europei Orientale și Occident, Ceaușescu acuză „fenomenele negative” din țările socialiste și denunță „dezideologizarea” relațiilor internaționale. Astfel se ajunge ca în perioada 1980 – 1981, Ceaușescu să ceară Moscovei, în mod repetat, organizarea unei conferințe a partidelor comuniste cu scopul adoptării unei poziții unice privind evenimentele din Polonia și intervenția țărilor socialiste în această țară, în cazul în care Varșovia nu va fi în măsură să țină situația sub control. În perioada 1980–1985, după 25 de ani de obstrucție a inițiativelor sovietice, România aderă la „doctrina Brejnev”, arătându-se mult mai radicală

---

* Articol publicat în „Arhivele Totalitarismului”, nr. 48-49, anul al XIII-lea (3-4/2005), p. 123-128.

decât Uniunea Sovietică în propunerile sale de restaurare a ordinii¹.

Evoluțiile din Polonia, dificultățile regimului comunist și activitatea „Solidarității” constituiau motive pentru o vie preocupare a conducerii de la București, care le aprecia ca pe o ”gravă amenințare la adresa valorilor socialismului”.

Largi categorii ale populației din România urmăreau aceste evenimente cu interes prin intermediul posturilor de radio străine, în condițiile în care regimul exercita un control total asupra mass media din țară. Așa cum se arată într-un studiu recent, „pentru cine asculta numai Radiodifuziunea Română, situația din Polonia era foarte calmă, acolo nu se întâmpla nimic, numai din când în când se mai schimbau conducătorii”².

La începutul anilor '80, Ceaușescu a încercat să influențeze situația din Polonia prin determinarea unei mai mari implicări a celorlalte state socialiste, în primul rând a U.R.S.S., în soluționarea „problemei poloneze”, cât și în cadrul unor contacte directe cu noii lideri de la Varșovia, făcându-și iluzia că generalul Jaruzelski ar putea fi un „salvator”. Acest scop l-au avut convorbirile purtate la București, în ziua de 4 iunie 1982, cu W. Jaruzelski. Peste doi ani, la 7-8 iunie 1984, N. Ceaușescu a efectuat o vizită oficială la Varșovia, unde a avut convorbiri cu W.

---

¹ Cosmin Popa, *Fazele comunismului românesc*, în ”Dosarele Istoriei” nr. 8(84), 2003, p. 19.

² Eugen Denize, *Radiodifuziunea Română și situația din Polonia anilor '80*, în *Omagiu istoricului Florin Constantiniu*, Editura Palas, Focșani, 2003, p. 236.

Jaruzelski. Cu acest prilej au fost semnate Declarația comună și Programul de lungă durată al dezvoltării colaborării economice și tehnico-științifice româno-polone.

Analizând problemele vieții internaționale, N. Ceaușescu și W. Jaruzelski și-au exprimat „îngrijorarea în legătură cu înrăutățirea situației politice din lume, în urma accentuării politicii imperialiste de intensificare a cursei înarmărilor, de forță și dictat, de amestec în treburile interne, de știrbire a independenței și suveranității naționale, a menținerii stărilor de război în diferite părți ale lumii, deteriorării legăturilor economice reciproc avantajoase, înrăutățirii situației economice a țărilor în curs de dezvoltare”. Este exprimată „convingerea fermă a României și Poloniei că este posibil și trebuie să triumfe politica rațiunii, a înțelegerii și securității internaționale”³, iar „întărirea păcii, încrederii și colaborării internaționale reclamă respectarea strictă în relațiile dintre state a principiilor independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, integrității teritoriale și inviolabilității frontierelor, renunțării la forță și la amenințarea cu forță și neamestecului în treburile interne ale altor țări”⁴.

Relațiile oficiale româno-polone cunosc o răcire considerabilă după 1985, când noul lider sovietic Mihail Gorbaciov inaugurează politica de *glasnosti* (transparență) și *perestroika* (reconstrucție).

În timp ce, în Polonia noul curs inițiat de Gorbaciov a accentuat procesul reformelor, la

---

³ *Istoria politicii externe românești în date*, p. 541.

⁴ *Ibidem*.

București aceste schimbări au fost privite cu ostilitate, regimul Ceaușescu devenind tot mai rigid și conservator.

Odată cu noua politică internațională a lui Gorbaciov, luările de poziție ale lui N. Ceaușescu – considerate cândva independente de Moscova – își pierduseră originalitatea și influența.

Încălcarea drepturilor omului în România se afla într-un contrast tot mai evident cu evoluțiile din Polonia, devenind subiect de proteste internaționale, fapt ce arunca o lumină negativă asupra regimului de la București. În aceeași perioadă, Jaruzelski se bucura de sprijinul declarat al lui M. Gorbaciov, beneficiind, totodată, de un viu interes din partea statelor occidentale. Jean-François Soulet constata că pentru a înțelege preferințele politice ale lui M. Gorbaciov „este suficient să se observe atitudinile sale amicale față de Jaruzelski și, dimpotrivă, aerul posomorât pe care îl afișa alături de János Kádár în iunie 1986 sau alături de N. Ceaușescu în mai 1987 la București”⁵.

Adversar înverșunat al ideii de revizuire a structurilor existente, liderul de la București era tot mai preocupat de situația din Polonia, resimțită ca un pericol potențial la adresa „valorilor socialismului”. În seara de 19-20 august 1989, după victoria opoziției în alegerile din Polonia a și numirea în fruntea guvernului a lui Tadeusz Mazowiecki – primul premier necomunist într-o țară membră a Pactului de la Varșovia, N. Ceaușescu adresa o scrisoare

---

⁵ Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Polirom, Iași, 1998, p. 312.

conducerilor de partid din toate țările socialiste, în care își exprima îngrijorarea față de soarta socialismului în Polonia, față de obligațiile acestei țări ca aliat și eventualele implicații ale evenimentelor în Polonia pentru interesele comunității statelor socialiste⁶. El declara că participarea la guvernare a reprezentanților „Solidarității” servea „celor mai reacționare cercuri imperialiste” și era „nu numai o problemă internă a Poloniei, ci se referă la toate țările socialiste”. Reproșa că „transformările care au loc în Polonia constituie o lovitură serioasă pentru Tratatul de la Varșovia, creează pentru aceasta un mare pericol și că reprezintă un sprijin puternic pentru N.A.T.O.”⁷. Ceaușescu, altădată campionul principiului neamestecului în treburile interne ale altor state, acum susținea el însuși doctrina Brejnev, între timp abandonată de cei ce o elaboraseră.

Răspunsul părții polone la scrisoarea lui N. Ceaușescu nu s-a lăsat așteptat. În seara zilei de 21 august 1989, ambasadorul român la Varșovia, Ion Teșu, a fost convocat la C.C. al P.M.U.P., unde a fost primit de W. Natorf, secretar al C.C. cu probleme internaționale, și de B. Kulski, ministru adjunct la M.A.E. Liderii polonezi au fost surprinși de reproșurile cuprinse în scrisoare, cu atât mai mult cu cât aceasta fusese transmisă și liderilor altor țări din Pact. „Noi ne așteptăm la sprijin, în situația grea pe

---

⁶ Dumitru Preda, Mihai Retegan, 1989. *Principiul dominoului*, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, p. 165.

⁷ *Ibidem*, p. 166.

care o avem, și nu la critici” – a arătat W. Natorf⁸. Conducerea P.M.U.P. a remis o notă unde erau respinse, punct cu punct, aserțiunile lui N. Ceaușescu, socotite a fi în contradicție cu comunicatul consfătuirii de la București a Consiliului Politic Consultativ al statelor participante la Tratat, care stipula că „nu există nici un fel de modele universale ale socialismului și că nimeni nu dispune de monopolul adevărului, construcția societății noi este un proces creator care se desfășoară în fiecare țară, în conformitate cu tradițiile și necesitățile sale”⁹. În notă se mai arăta că „transformările care au avut loc în Polonia și în alte țări socialiste nu încalcă cu nimic interesele României, ci dimpotrivă servesc întăririi socialismului în lume, revenirii la vitalitatea ideilor socialismului și a forței ei de atracție, și prin aceasta nu dă Partidului Comunist Român motive să vină, nici față de celelalte partide comuniste și muncitorești, cu aprecieri și concluzii de acest gen referitoare la situația din Polonia, prezentate în declarația dată”¹⁰. În final se arăta disponibilitatea liderilor polonezi de a „împărtăși cu P.C.R., în mod deschis și sincer, experiențele și aprecierile noastre”, exprimându-se speranța că „aceasta va permite tovarășilor români să înțeleagă mai bine condițiile noastre și să-și reconsidere aprecierile de până acum în interesul suprem al colaborării celor două partide și state”¹¹.

---

⁸ *Ibidem*, p. 165

⁹ *Ibidem*, p. 167.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

La rândul său P.M.S.U., „fratele” maghiar întru înnoire al P.M.U.P., sublinia în răspunsul său din 24 august că „a luat cunoștință cu consternare și fără a fi de acord cu conținutul” de mesajul român „prin care se urgentează o acțiune comună «folosind toate mijloacele în vederea împiedicării lichidării socialismului în Polonia»... În cadrul relațiilor noastre pe linie de partid și de stat nu-și au locul datul de lecții, insinuările, calificările, precum și adoptarea de hotărâri comune, obligatorii, care să joace un rol hotărâtor în viața politică internă din țările noastre. S-a terminat definitiv cu valabilitatea amestecului militar sau cu orice alte mijloace ale unei țări în problemele interne ale alteia, cu perioada așa-numitei dictaturi Brejnev... Punctul de vedere românesc este de neînțeles dacă avem în vedere, în mod deosebit, sistematica abordare publică de către România a principiilor neamestecului în treburile interne, suveranității, a relațiilor dintre țările socialiste. Poziția românească de acum este în totală contradicție cu unghiul de vedere exprimat de principiile de mai sus, pe baza cărora, de exemplu, România și-a stabilit, în 1968, politica referitoare la evenimentele din Cehoslovacia”¹².

În toamna anului 1989 – când regimurile totalitare de extremă stângă din Europa se prăbușeau – România era izolată total pe plan internațional, inclusiv în raport cu țările Tratatului de la Varșovia, având un regim refractar la orice reformă democratică.

---

¹² *Ibidem*, p. 171; Adrian Pop, *Tentația tranziției. O istorie a prăbușirii comunismului în Europa de Est*, Editura Corint, București, 2002, p. 316.

Faptul a ieșit în evidență la Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Român, din noiembrie 1989, când Nicolae Ceaușescu a fost reales secretar general. Cu acest prilej, liderul român, ieșind din textul scris al raportului său, a denunțat cu vigoare pactul Molotov-Ribbentrop, adresând o chemare la „anularea tuturor tratatelor încheiate cu al III-lea Reich și la eliminarea totală a consecințelor celui de al doilea război mondial” – aluzie la faptul că dacă Moscova va continua să facă presiuni pentru un curs reformist în România, Bucureștiul va ațâța sentimentele naționale și tendințele separatiste din R.S.S. Moldovenească¹³.

Referindu-se la desfășurarea Congresului al XIV-lea al P.C.R., ziarul polonez „Gazeta Wyborcza” din 27 noiembrie 1989 afirma: „Ceva vâlvă a creat doar chemarea lui Ceaușescu la anularea tuturor tratatelor încheiate cu al Treilea Reich și la eliminarea totală a consecințelor celui de-al doilea război mondial. Corespondenții occidentali au văzut în această formulare propunerea de schimbări teritoriale. S-a amintit că una din consecințele Pactului Ribbentrop-Molotov a fost ocuparea, în anul 1940, de către Uniunea Sovietică a unei părți a teritoriului românesc: a Basarabiei și Bucovinei de Nord. Din teritoriile alipite a fost creată Republica Moldovenească. Problema a devenit zgomotoasă”¹⁴. În articol se mai arăta că „poziția părții sovietice a fost prezentată de comentatorul Agenției Tass, Iuri Gavrilov”, a cărui opinie era că „nici un om politic

---

¹³ *Ibidem*, p. 355-356; Adrian Pop, *op. cit.*, p. 317.

¹⁴ *Ibidem*.

responsabil nu poate pune la îndoială granițele europene postbelice”¹⁵.

În decembrie 1989, valul care arunca peste bord regimurile totalitare ajunsese la granițele României și era nevoie doar de o scânteie pentru ca și aici nemulțumirea populară să se reverse. Acea scânteie s-a aprins la Timișoara, în ziua de 16 decembrie, și s-a extins în toată țara.

În semn de solidaritate cu evenimentele revoluționare din România, în după-amiaza zilei de 20 decembrie 1989, în fața Ambasadei române din Varșovia a avut loc o manifestație, la care au participat peste 300 persoane reprezentând partide și organizații politice (Confederația Poloniei independente – KPN, Partidul Independent al Verzilor, Asociația Independentă a Studenților – NZS), precum și reprezentanți ai conducerii „Solidarității”¹⁶.

După victoria revoluției române din Decembrie 1989, Seimul Poloniei a adoptat o hotărâre prin care a recunoscut Frontul Salvării Naționale din România, exprimându-și totodată dorința dezvoltării colaborării prietenești și constructive în interesul celor două țări. Diverse instituții și organizații din Polonia au acordat, încă din zilele Revoluției, ajutoare umanitare României.

Într-o primă perioadă de după Decembrie 1989, Polonia a manifestat față de țara noastră o atitudine de expectativă. Aceasta s-a datorat mai multor motive, începând cu modul în care a debutat schimbarea de sistem în România, vărsarea de sânge, procesul caricatural al cuplului Ceaușescu și executarea

---

¹⁵ *Ibidem*, p. 356.

¹⁶ *Ibidem*, p. 471-472.

acestuia în ziua de Crăciun (fapt care, într-o țară profund catolică cum este Polonia a avut un puternic efect negativ), continuând cu evenimentele de la Târgu Mureș, din martie 1990, și atingând punctul culminant cu cele din 13-15 iunie același an.

După alegerile din mai 1990, a urmat o perioadă de temporizare a relațiilor, mai cu seamă politice, caracterizată prin absența contactelor la nivel înalt între cele două guverne. Această realitate s-a răsfrânt negativ asupra relațiilor bilaterale, turismul scăzând aproape la zero; schimburile comerciale care făcuseră din Polonia un partener de frunte al României, se situau, în 1993, pe locul al 44-lea între partenerii noștri comerciali.

Întârzierea revenirii la normalitate a legăturilor tradiționale dintre cele două țări poate fi explicată și prin faptul că, timp de doi ani (1991-1993), relațiile diplomatice au fost menținute la nivel de însărcinați cu afaceri ad-interim, într-o perioadă când ar fi fost mai necesară ca oricând apropierea firească, cooperarea strânsă între țările cuprinse între Marea Baltică și Marea Neagră, ca și crearea euroregiunilor și a schimburilor transfrontaliere.

Temporizarea s-a datorat, desigur, și „fascinației Occidentului”, care a atras irezistibil atenția celor două țări iar, în această situație, relațiile cu statele foste socialiste din vecinătatea apropiată au rămas cumva pe un plan secundar.

Deteriorarea imaginii țării noastre în Polonia a fost amplificată și de valul continuu de țigani-cerșetori care, într-o primă fază, când aceștia căutau o cale mai sigură spre Germania, au descoperit „El Dorado” polonez. Privită de țigani, inițial, ca „etapă de trecere”

spre Germania, Polonia a devenit, în multe cazuri, „ținta finală” a mișcării spre Vest a diferitelor grupuri ale etniei în cauză, deoarece intrarea cetățenilor români în această țară s-a făcut, după 1990, fără viză. În Polonia există o reacție negativă la nivelul populației față de „țigani români”, sintagmă generatoare de confuzie dar, din păcate, frecvent folosită de mass-media poloneză.

Explicând avansul Poloniei față de România pe drumul integrării în structurile occidentale și euro-atlantice – în pofida unui start aproape „la egalitate” – ambasadorul României la Varșovia din perioada 1993-1999, Ioan Grigorescu, obișnuia să susțină, în diverse împrejurări, nu fără temeii, că, pentru recuperarea întârzierii, este necesar „să călcăm milimetric în urma tălpii lăsate de polonezi”, atât pe calea tranziției, cât și a integrării în N.A.T.O. și U.E.

Modelul și experiența poloneză ne pot fi de folos și în prezent, atât în planul tranziției și reformei interne, cât și al strategiilor vizând desăvârșirea procesului de integrare în structurile euro-atlantice. România nu are în zonă un partener mai interesant, mai experimentat și mai capabil în a ne sprijini pe plan internațional decât Polonia.

Intervenția dr. Vasile Buga, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului

Am lucrat la Secția externă a C.C. al P.C.R., unde am urmărit și relațiile cu Partidul Muncitoresc Unit Polonez și am vizitat Polonia în cadrul unor delegații de partid, în perioada ascensiunii “Solidarității”. Am avut impresia în urma acestor vizite că “Solidaritatea” era acceptată, deși se opunea regimului.

Am fost oarecum impresionat de grevele din Varșovia pentru că venisem dintr-o țară unde nu aveau loc greve și am fost marcat de seriozitatea cu care greviștii dezbăteau problemele. Ajuns acasă, impresiile delegației au fost transmise conducerii P.C.R. S-a constatat că acțiunile întreprinse de conducerea română, care vizau întărirea controlului muncitoresc, autogestiunea, autofinanțarea erau la bază bune, dar în practică au fost denaturate.

Relațiile dintre Polonia și România, în anii '80 – am în vedere relațiile pe linie de partid și de stat –, au continuat, nu a fost un vacuum. P.C.R. era interesat să cunoască evoluția, starea de spirit din Polonia din surse directe, sigure. Schimburile de informații erau frecvente.

După 1985, asistăm la o accentuare a preocupării conducerii P.C.R. față de evoluția situației din Polonia. Noua conducere sovietică, din martie 1985, a favorizat în mare măsură schimbările din această țară.

W. Jaruzelski era cel mai receptiv la transformările din U.R.S.S.

La scrisoarea lui Nicolae Ceaușescu, din august 1989, către conducătorii țărilor socialiste, doar P.C.U.S. nu a răspuns, ignorând acest document adresat de conducerea P.C.R. În august 1968, N. Ceaușescu s-a opus intervenției trupelor Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia. În decembrie 1981, a fost de asemenea împotriva unei acțiuni a Tratatului de la Varșovia în Polonia. Mai târziu, și-a schimbat însă poziția. Îngrijorarea cea mai mare a fost provocată de pierderea rolului conducător al Partidului Muncitoresc Unit Polonez.

La 4 decembrie 1989, are loc ultima întâlnire a lui Nicolae Ceaușescu cu M.S. Gorbaciov. Conducătorul român face o ultimă încercare de a-l determina pe liderul sovietic să organizeze o consfătuire a țărilor socialiste, unde să se discute problemele socialismului. Nu a mai fost posibil.

La final, lansez întrebarea: cum se explică involuția “Solidarității”, de la 10 milioane la 800 000 membri și nu înțeleg dezamăgirea liderului sindical Lech Walesa, pentru că a părăsit această mișcare, iar la recente alegeri doar 50% dintre votanți s-au prezentat la urne. Pentru ce a luptat “Solidaritatea”?

Felicitări pentru colaborarea strânsă dintre I.N.S.T. și institutele de istorie din Polonia, precum și pentru relațiile dintre Ambasada Poloniei la București și I.N.S.T.

**Intervenția prof. dr. Constantin Geambașu,
Facultatea de Limbi și literaturi străine,
Universitatea din București**

Sunt prezent cu un grup de studenți de la Secția de limba și literatura polonă a Facultății de Limbi și Literaturi străine, considerând că este important pentru tineri să intre în contact cu istoria unei perioade extrem de relevante pentru destinul Poloniei.

Aș dori să-mi exprim bucuria pentru ideea de a organiza la București o sesiune consacrată „Solidarității”.

Puțini români cunosc cu adevărat eforturile și etapele pe care le-a străbătut această organizație de sindicat în cele două decenii de la înființare. Multă lume a urmărit cu interes ce se întâmplă în Polonia, în privința confruntării dintre sindicatele libere și comuniști. Victoria negocierilor Mesei rotunde a adus bucurie nu doar polonezilor, ci și prietenilor acestora, indiferent unde se aflau ei.

Îmi amintesc ce reacție au avut străinii participanți la cursul de vară de la Varșovia, din septembrie 1989, la vestea instaurării primului guvern liber, în frunte cu Tadeusz Mazowiecki. Ce atmosferă extraordinară domnea pe străzile Varșoviei!

Apăruse primul număr al ziarului „Gazeta Wyborcza”, cu informații pe care le citeai și nu-ți venea să crezi ochilor. Am dorit să aduc un asemenea

ziar în țară, dar colegii mei români, mai vârstnici, m-au sfătuit să nu fac o asemenea imprudență.

La noi, deși schimbarea plutea în aer, nimeni nu se încumeta să gândească la reforme atât de radicale. Nimeni n-ar fi bănuțit atunci că, peste exact trei luni, avea să cadă regimul Ceaușescu!

În răsturnările miraculoase, care s-au produs în această parte de lume, un rol imens a revenit „Solidarității”.

Liderii de sindicat, muncitorii polonezi, intelectualii și-au reunit forțele, s-au organizat, au dat dovadă de curaj și de spirit de sacrificiu. Mai târziu, aveam să aflăm ce rol a avut KOR (Comitetul de Apărare a Muncitorilor), din care, printre alții, a făcut parte unul dintre cei mai mari filozofi contemporani în viață: Leszek Kolakowski.

Punctele de convergență între Polonia și România au însemnat foarte mult în evoluția lor spirituală. A existat o bună tradiție culturală între cele două țări. Subliniez importanța acestor comunicări: e un moment foarte bun de a arăta ceea ce s-a întâmplat între noi, între polonezi și români.

După 1980, chiar dacă a continuat colaborarea la nivel economic și politic, din punct de vedere cultural, relațiile erau foarte slabe. Nici un student nu a mai participat la cursurile de vară organizate de universitățile din Polonia, ceea ce însemna o anumită temere din partea autorităților române că, prin intermediul cursurilor de vară, studenții și profesorii ar fi putut intra în legătură cu mai multe date privind „Solidaritatea”.

În 1981, a avut loc, la București, Universiada. Tinerii polonezi încercau să transmită informații

despre sindicatul „Solidaritatea”, dar cu foarte multă discreție, de frica serviciilor secrete.

După 1990, structurile autoritare securiste din Polonia au înțeles că rolul lor s-a cam terminat. Au apărut alte probleme, legate de lustrație, fenomen care continuă și astăzi. Viața a arătat că lupta împotriva vechilor structuri nu e ușoară. Numeroși activiști de partid sau din securitate au preluat puterea economică, s-au infiltrat în diferite partide, continuă tehnica manipulării și a dezinformării.

Societatea civilă, mult mai bine articulată și structurată în Polonia, acționează destul de slab la noi. E nevoie de reformă morală, dar cine să o facă? Tinerii au fost oarecum marginalizați în urma mineriadelor, iar unii din generația vârstnică încă mai suferă de nostalgie după viața din trecut.

Un rol important revine învățământului de toate gradele, mai ales învățământului superior, dar și aici mulți profesori nu se desprind ușor de vechea mentalitate, atât în predare, cât și în comportament. La alții schimbarea este doar conjuncturală sau de suprafață. Studenții se plâng de lipsa unor modele.

Polonezii de rând pun lipsurile românilor pe seama apartenenței lor la zona balcanică, zonă în care se acționează de multe ori haotic sau incoerent. Dar ei uită de existența unui mecanism de acțiune politică și militară de-a lungul istoriei, care până astăzi are repercusiuni asupra sistemului de organizare economică și chiar structurală din România. Trebuie să spunem acest lucru. Multe lucruri nu sunt știute de tinerii noștri, e necesară o „decodificare” a informațiilor.

Dorința mea este ca tânăra generație, studenții noștri care studiază cultura polonă și cei din Polonia care studiază cultura românească să se intereseze de aceste puncte de convergență, să înțeleagă aceste deosebiri pe baza unor documente, materiale științifice, sesiuni etc. Este nevoie să cunoaștem cât mai bine trecutul și prezentul, într-o lumină cât mai autentică. Tineretul are rolul să iasă din această stare de impas și să afle adevărul până la capăt.

Personal, m-am angajat, prin activitatea de dascăl, traducător și istoric literar, să vin în sprijinul studenților, să cultivăm împreună valorile spiritului deschis, neinfestat de minciună sau de impostură.

Se cuvine, în acest sens, să le reamintim adesea tinerilor noștri rolul „Solidarității” poloneze în lupta pentru valorile democratice.

Intervenția prof. dr. Radu Ciuceanu

Un fost combatant din Rezistența franceză îmi mărturisea, pe malurile Senei, că era trist că, după cinci ani de la victorie, publicul nu-i mai respecta ca pe vremuri. Cred că situația se poate repeta și în cazul „Solidarității”. Toți cei care au cunoscut cândva un ideal, fie el și național, acum trebuie să-și revizuiască opiniile, dar trebuie și să înțeleagă că, odată cu ei, s-au schimbat unghiurile de vedere, dimensiunile, oamenii și, de ce nu, cei care ne înconjoară.

În legătură cu faptul că noi ne-am unit destinul cu Polonia încă din 1939, am primit peste 150 000 de cetățeni polonezi, deși am fost avertizați de la Berlin să nu facem asta. Dar noi ne-am comportat așa cum era și firesc, potrivit unui specific românesc.

La Yalta a fost consacrat, dezbătut, „clasificat” destinul (sau soarta) Poloniei, Bulgariei, Ungariei și a României, peste acel tratat-înțelegere de pe un petic de hârtie unsuros, redactat la Moscova, în octombrie 1944.

În timp ce polonezi îl aveau pe Gomulka și se deschideau frontierele, care au permis ca sute și sute de doritori, care își făceau studiile și care au vrut să „invadeze” Occidentul, să poată ieși din Polonia, noi aveam, la doar un an după 1956, a doua mare represiune, care s-a soldat cu peste 20 000 arestați. A fost al doilea mare „năvod”, peste ceea ce mai exista în țara noastră, după 1946, 1947 și 1948.

La noi nu a existat, până la *Tezele din aprilie 1964*, o perioadă în care opziția să însemne ceva; au

fost peste 1 000 formațiuni de luptă împotriva regimului, din care aproape 500 armate. Au fost în jur de 100 000 victime.

În 1956 au fost arestate peste 100 000 persoane, apoi lotul al doilea, de 30 000 arestați, din care aproape 15 000 erau membri P.C.R.

Fiecare rezistență își are tradițiile ei.

Dacă am fi avut același regim care a fost în Polonia, am fi ajuns mai repede la acel moment, când „mămăliga a făcut explozie”. Noi, însă, îmbogățisem din belșug pământul țării cu zeci de mii de victime, și nu alese de decrete sau hazard, ci prin faptul că acei oameni, nechemăți de niciun ordin de concentrare, au considerat că libertatea se câștigă numai cu sânge, ceea ce ați făcut și Dumneavoastră, domnilor oaspeți care reprezentați „Solidaritatea”.

Doresc să aduc, în numele institutului, un omagiu muncitorilor care și-au legat trupurile lor de porțile fabricilor, intelectualilor, celor 22 preoți care au murit cu arma în mână, celor peste 1 900 preoți ortodocși închiși și altor mii și zeci de mii de tineri care au murit pentru o țară liberă.

Succesele greviștilor de la „Solidaritatea” erau și succesele românilor, succese pentru că, auzind de acestea, le trăiau în suflet, știind că va veni și vremea când vom avea suficiente forțe. Și a venit 22 Decembrie 1989.

Poate că Dumnezeu a fost mai bun cu Dumneavoastră!

Intervenția dr. Vasile Boroneanț, arheolog, fost deținut politic

Vorbesc ca fost deținut politic, cu ani grei de temniță petrecuți în gulagul românesc.

Îmi este greu ca, în câteva minute, să rezum momentele trăite de noi, aici, în România, atunci când s-a prefigurat, și-n urmă s-a constituit, o opoziție organizată și răspândită în masele de milioane de polonezi, dornici să schimbe un regim străin de aspirațiile sale și impus de o putere străină, mereu ostilă poporului polonez.

Mărturisim acum că admirația noastră, a românilor, față de curajul muncitorilor și aderența totală a intelectualilor polonezi era umbrată de teama, spaima chiar, că, în curând, printr-o intervenție brutală, se vor repeta tragicile zile ale invaziei sovietice ce a pus capăt, în 1968, aceluși moment plin de speranțe pentru toate țările supuse despotismului comunist.

Am avut totuși un moment revelator, o clipă, când ne-am dat seama noi, românii, că „Solidaritatea” nu mai poate fi zdrobită de nici o putere lumească, chiar și de mărirea Uniune Sovietică.

Și, momentul acela, onorată asistență, a fost când am aflat de sudarea tuturor forțelor politice, inclusiv membrii ai stângii, într-un șuvoi uman ce totaliza peste 9 000 000 oameni, nouă milioane de

aderenți la un program ce ținea renașterea Poloniei, materială, dar, în special, spirituală.

Prezența lui Karol Wojtyła, episcop de Cracovia, ales ulterior prelat pontif, sub numele de papa Ioan Paul al II-lea, prin vizita sa în Polonia a marcat atașamentul și susținerea a peste un miliard de creștini catolici față de miracolul ca o țară satelită U.R.S.S. să-și reclame dreptul la libertate, credință și demnitate și să-l obțină.

Aș vrea să închei cu bucuria care ne încearcă în fața prezenței tinerilor la simpozion, ceea ce arată faptul că mesajul pe care „Solidaritatea” și foștii deținuți politici l-au transmis a fost bine receptat. Văd pe acești tineri interesați de istoria poporului român și a celorlalte state, înțelegând prin aceasta că nu trebuie să ne uităm stramoșii și mai ales aspirațiile comune ale umanității.

Ca un ultim cuvânt, vreau să menționez un fapt inedit: prezența unui ambasador, în ziua de 22 Decembrie 1989, în rândurile revoluționarilor români. Acel om a fost reprezentantul Poloniei. Pe această cale îi aduc un omagiu pentru curaj și aderență.

Intervenția prof. dr. Vladimir Iliescu

Regimul communist, la sfârșit, aproape în toate țările, era incompetent. La tratativele din august 1980, la Gdansk, s-a văzut că partidul comunist nu-și cunoștea propria legislație. Formula a fost una marxistă: s-a unit muncitorimea, nu cu țărănimea, care nu juca un rol politic în Polonia, ci cu acea intelectualitate care a preluat ștafeta nobilimii poloneze ca reprezentant al poporului, era o misiune istorică, intelectualitatea având o datorie morală.

Chiar cu mijloace reduse și cu o funcționare defectuoasă a tuturor instituțiilor în România, cred că a fost un succes. Este adevărat că au fost entuziaști – entuziaștii polonezi, care sunt niște romantici de meserie – și mai există romantici și printre români: foștii deținuți politici sau întârziați cronologic.

ISTORIA „SOLIDARITĂȚII” ÎN DATE

Ion Constantin

Iunie 1956: muncitorii din Poznań au ieșit pe străzile orașului pentru a protesta contra guvernului. Manifestația a fost reprimată „cu fermitate” de autorități, fiind ucise 74 persoane.

14 decembrie 1970: la Gdańsk a izbucnit o grevă de amploare, cauzată de scăderea nivelului de trai. Forțele de ordine intervin, fiind înregistrați câteva zeci de morți.

Mai 1976: a apărut programul Înțelegerii Poloneze pentru Independență (PPN), organizație clandestină anticomunistă.

Mai-iunie 1976: la Płock, Radom și Varșovia au avut loc demonstrații de protest ale muncitorilor, soldate cu numeroase arestări și condamnări la închisoare.

23 septembrie 1976: un grup de intelectuali polonezi a format Comitetul de Apărare a Muncitorilor (KOR), având ca scop apărarea muncitorilor, victime ale represiunilor din iunie 1976.

17 octombrie 1978: cardinalul polonez Karol Wojtyła a fost ales papă, sub numele de Ioan Paul al II-lea.

2-10 iunie 1979: papa Ioan Paul al II-lea a făcut primul pelerinaj apostolic în Polonia. Sfântul părinte a adresat încurajarea: „Nu vă fie teamă!”, care a avut un efect mobilizator în rândurile populației poloneze.

1 iulie 1980: autoritățile de la Varșovia au aplicat o nouă scumpire a prețurilor la produsele de primă necesitate. Ca urmare, grevele de lungă durată, începute în februarie la Gdańsk, s-au extins în marile centre muncitorești, ca Varșovia, Poznań, Lublin, Ursus, Świdnik, Grudziądz, Sanok, Tczew și Rzeszów, cuprinzând un număr de aproape 90 000 muncitori din peste 170 întreprinderi.

30 iulie 1980: la Szczecin a fost semnat un acord între comisia guvernamentală, condusă de Kazimierz Barcikowski, și Marian Jurczyk, reprezentând Comitetul de Grevă inter-întreprinderi (MKS), referitor la crearea unui „sindicat autonom”.

14 august 1980: a reizbucnit greva de la Șantierul Naval din Gdańsk, având ca revendicare, între altele, admiterea reprimirii la lucru a lui Lech Wałęsa și Anna Walentinowicz, care fuseseră concediați pentru activități cu caracter protestatar.

Noaptea de **16-17 august 1980**: s-a constituit Comitetul de Grevă inter-întreprinderi, avându-l în frunte pe Lech Wałęsa.

17 august 1980: Comitetul de Grevă a prezentat 21 revendicări-obiective, între care primele și cele mai importante prevedeau permisiunii constituirii, în mod independent de partid și autorități, a unor sindicate profesionale libere.

18 august 1980: au izbucnit greve și la Szczecin, unde s-a organizat un Comitet de Grevă inter-întreprinderi, reprezentând muncitori de la câteva zeci de fabrici și care a întocmit o listă cu 36 revendicări, cele mai multe fiind identice celor formulate de Comitetul de Grevă de la Gdańsk.

21 august 1980: la Gdańsk a fost trimisă o comisie guvernamentală, condusă de viceprim-ministrul Mieczysław Jagielski.

23 august 1980: pe întregul litoral polonez al Mării Baltice a început greva generală.

31 august 1980: Jagielski și Wałęsa au semnat „Acordurile de la Gdansk”, care cuprindeau toate cele 21 revendicări ale greviștilor, începând cu recunoașterea „sindicatelor profesionale independente și autonome”.

Noaptea de **5-6 septembrie 1980**: cea de-a VI-a Plenară a Comitetului Central a P.M.U.P. a hotărât eliberarea lui Edward Gierek din funcția de prim-

secretar al partidului și înlocuirea sa cu Stanisław Kania.

Septembrie 1980: în mod spontan, în întreaga țară au apărut asociații profesionale independente de organizațiile sindicale oficiale. Coordonarea acestora și-au asumat-o Comitetele de Grevă inter-întreprinderi (MKS), care s-au transformat *ad-hoc* în Comitete fondatoare inter-întreprinderi (MKZ). Asemenea comitete au început să se constituie în localitățile unde nu fuseseră semnate înțelegeri cu reprezentanții guvernamentali precum: Varșovia (4-5 septembrie), Ursus (4 septembrie), Łódź (5 septembrie), Lublin (10 septembrie) și Poznań (11 septembrie).

17 septembrie 1980: reprezentanți a peste 20 noi organizații profesionale din întreaga țară s-au întâlnit la Gdańsk pentru a lua o decizie privind constituirea unei uniuni sindicale la nivel național. S-a format, astfel, Sindicatul Liber Independent „Solidaritatea”, a cărei denumire a fost propusă de Karol Modzelewski. Pentru conducerea acestuia a fost ales un Comitet Național, avându-l în frunte pe Lech Wałęsa.

24 septembrie 1980: a fost trimisă o cerere oficială pentru înregistrarea sindicatului independent la Tribunalul provincial din Varșovia. O cerere similară a fost înaintată și de către activiștii din „Solidaritatea rurală”, organizație sindicală în care s-au înscris agricultori și alte categorii de cetățeni din lumea satelor.

23 septembrie 1980: a fost arestat Leszek Moczulski, liderul organizației anticomuniste Confederația pentru Polonia Independentă (KPN), precum și câțiva dintre colaboratorii săi.

10 noiembrie 1980: Tribunalul Suprem al R.P. Polone a aprobat înregistrarea oficială a „Solidarității”.

22 octombrie 1980: ministrul Apărării, gen. Wojciech Jaruzelski a dat ordinul elaborării, de către o echipă specială a Statului Major General, sub comanda șefului acestuia, gen. Florian Siwicki, în înțelegere cu Ministerul Afacerilor Interne, condus de la 8 octombrie de către Mirosław Milewski – a planului de instituire a stării de război.

16 septembrie 1980: sub conducerea prof. Klemens Szaniawski s-a constituit Comitetul Consultativ al Asociațiilor Științifice și de Creație, la care s-au afiliat 17 organizații academice și artistice.

3 decembrie 1980: președintele S.U.A., Jimmy Carter, a adresat liderului sovietic Leonid Brejnev o scrisoare în care cerea să li se dea posibilitatea autorităților și națiunii poloneze să-și rezolve singure dificultățile pe care le au.

22 decembrie 1980: Ministerul Afacerilor Interne al R.P. Polone a aprobat documentul intitulat *Evaluarea situației interne din țară și propuneri de acțiune în resortul Afacerilor Interne.*

Ianuarie 1981: o delegație a „Solidarității”, în frunte cu Lech Wałęsa, s-a deplasat la Roma, unde a fost primită de Papa Ioan Paul al II-lea.

8-9 martie 1981: la Poznań, „Solidaritatea rurală” și „Solidaritatea Agricultorilor” au organizat un congres național reunit, care a hotărât formarea Sindicatului autonom și independent „Solidaritatea” al Agricultorilor particulari. Președinte al noii uniuni a fost ales Jan Kułaj.

18 februarie 1981: la Varșovia a fost semnat un acord între Comitetul Consultativ inter-academic și o delegație guvernamentală condusă de viceprim-ministrul Mieczysław F. Rakowski, prin care Asociația Studenților Independenți (NZS) a fost recunoscută ca organizație sindicală liberă.

9 februarie 1981: la cea de-a VIII-a Plenară a C.C. al P.M.U.P., reprezentantul aripii „dure” din partid, Tadeusz Grabski, a propus ca Józef Pińkowski să fie înlocuit în funcția de prim-ministru de către generalul Wojciech Jaruzelski. La 11 februarie, propunerea a fost aprobată de Seimul R.P. Polone.

16 martie 1981: în Polonia au început manevrele armatelor Tratatului de la Varșovia (cu numele de cod „Alianța '81”), cu participarea substanțială a trupelor sovietice, care a fost de natură să ducă la inflamarea situației politice.

19 martie 1981: la Bydgoszcz au avut loc ciocniri sângeroase, soldate cu lovirea și rănirea a trei lideri regionali ai „Solidarității”, în timpul intervenției în forță a trupelor de miliție pentru înlăturarea protestatarilor din clădirea Consiliului Popular Voievodal.

30 martie 1981: la Varșovia, a fost semnată o înțelegere între Mieczysław Rakowski, din partea guvernului, și Lech Wałęsa, lider al „Solidarității”, pentru „salvarea țării de la catastrofă”.

13 mai 1981: la Roma a avut loc atentatul asupra papei Ioan Paul al II-lea, săvârșit de teroristul turc Ali Agca și a care a stârnit o vie emoție în Polonia.

28 mai 1981: a încetat din viață, după o îndelungată suferință, primatul Bisericii Catolice poloneze, cardinalul Stefan Wyszyński.

14 august 1981: liderul sovietic Leonid Brejnev i-a primit la Kremlin pe Kania și Jaruzelski, care au prezentat în fața conducerii P.C.U.S. situația din R.P. Polonă și încercările de „scoatere a clasei muncitoare de sub influența căpeteniilor «Solidarității»”.

3 august 1981: la Varșovia au avut loc noi ciocniri între organele de represiune și „Solidaritatea”.

5-10 septembrie 1981: la Gdańsk s-a desfășurat prima etapă a Primului Congres Național al „Solidarității”.

13 septembrie 1981: a avut loc ședința extraordinară a Comitetului Apărării Țării (KOK), în cursul căreia au fost anunțate pregătirile făcute pentru declararea legii marțiale într-un interval de 48 ore de la luarea unei decizii politice în această problemă.

26 septembrie – 7 octombrie 1981: la Gdańsk a avut loc cea de-a doua etapă a Primului Congres Național al „Solidarității”, fiind aleasă noua conducere a Uniunii, în frunte cu Lech Wałęsa.

18 octombrie 1981: La reuniunea C.C. al P.M.U.P., gen. Wojciech Jaruzelski a fost ales cu 180 voturi pentru și patru împotriva în funcția de prim-secretar al partidului, preluând, totodată, conducerea guvernului și armatei.

Octombrie-noiembrie 1981: au loc greve în câteva zeci de localități din țară.

Noiembrie 1981: a fugit din țară col. Ryszard Kukliński, care îndeplinise funcții importante în cadrul Statului Major General al armatei poloneze și luase parte la pregătirea planurilor stării de război. El a fost recrutat de CIA, cel mai probabil în perioada când a lucrat la misiunea militară poloneză din Vietnam.

24 noiembrie 1981: gen. Jaruzelski s-a întâlnit cu mareșalul Kulikov și alți comandanți sovietici, analizând stadiul pregătirilor pentru introducerea stării de război.

2 decembrie 1981: trupe speciale ale securității au ocupat sediul Școlii Superioare de Ofițeri de pompieri din Varșovia.

11-12 decembrie 1981: la Gdańsk, Comisia Națională a „Solidarității” a propus organizarea unui referendum asupra problemelor vitale ale țării pentru data de 15 februarie 1982, care însă nu va mai avea loc, din cauza precipitării evenimentelor.

Noaptea de **12-13 decembrie 1981:** Consiliul de Stat al R.P. Polone a hotărât introducerea stării de război. În aceeași noapte, au fost arestați și internați în diverse locuri un număr de 5 000 persoane, iar până la 26 februarie 1982, 6 647 persoane (în total, până la 8 decembrie 1982, au fost reținute 10 131 persoane).

13 decembrie 1981, ora 6.00: postul național de televiziune a transmis declarația gen. Wojciech Jaruzelski, privind introducerea stării de război în R.P. Polonă.

14 decembrie 1981: președintele S.U.A., Ronald Reagan, i-a telefonat papei Ioan Paul al II-lea și l-a asigurat de „îngrijorarea sa profundă în legătură cu situația din Polonia”.

15 decembrie 1981: Consiliul General al Episcopatului Bisericii Romano-Catolice poloneze a dat o declarație prin care cerea respectarea demnității și drepturilor omului, eliberarea persoanelor arestate și

acceptul autorităților ca „Solidaritatea” să-și desfășoare în mod nestingherit activitatea.

16 decembrie 1981: la Mina de cărbuni „Wujek”, unitățile speciale ZOMO au ucis mineri mineri și au rănit alte câteva zeci.

18 decembrie 1981: papa Ioan Paul al II-lea s-a adresat generalului Jaruzelski pentru oprirea violențelor.

11 ianuarie 1982: Consiliul Nord-Atlantic a luat act de starea de război din Polonia și a recomandat statelor membre NATO sancțiuni economice împotriva R.P. Polonă.

26 ianuarie 1981: Seimul a adoptat o lege specială pentru reglementarea juridică a stării de război, confirmând din punct de vedere formal hotărârea luată la 13 decembrie 1981.

30 ianuarie 1982: la Gdańsk a avut lor prima mare demonstrație după introducerea stării de război, fiind urmată de acțiuni similare la Gdynia (1 februarie), Poznań (13 februarie, 22 februarie), Kalisz (24 februarie) și Cracovia (13 aprilie).

22 aprilie 1982: s-a constituit Comisia de Coordonare Provizorie (TKK) a Sindicatului Liber, care a devenit organul de conducere la nivel național a activităților clandestine ale „Solidarității”.

3 mai 1982, la Varșovia și în alte localități s-au desfășurat mari demonstrații, cu ocazia Zilei Constituției Poloniei, în urma cărora au fost arestați numeroși protestatari.

31 august 1982, cu ocazia celei de-a doua aniversări a Acordurilor de la Gdańsk, în 66 localități din 34 voievodate au avut loc acțiuni de protest.

8 octombrie 1982: Seimul a adoptat o nouă lege a sindicatelor care, practic, deposeda „Solidaritatea” de statutul său legal, ceea ce a provocat un nou val de proteste.

11 noiembrie 1982: purtătorul de cuvânt al guvernului, Jerzy Urban, a dat publicității o „scrisoare de împăcare”, adresată generalului Jaruzelski de către liderul „Solidarității”.

12 decembrie 1982: într-un apel televizat și preluat apoi de presa scrisă, gen. Jaruzelski anunța hotărârea luată de WRON ca, începând de la 31 decembrie, să fie suspendată legea marțială. Consiliul de Stat a confirmat această măsură la 19 decembrie 1982.

16-22 iunie 1983: papa Ioan Paul al II-lea face un nou pelerinaj apostolic în Polonia.

22 iulie 1983: autoritățile comuniste au pus capăt stării de război, care fusese deja suspendată, dizolvând WRON și anunțând o amnistie generală.

31 august 1983: la Wrocław, Szczecin și Nowa Huta au avut loc ciocniri de stradă violente între muncitori și trupele speciale ZOMO.

5 octombrie 1983: la Stockholm s-a anunțat acordarea Premiului Nobel pentru pace, pe anul 1983, lui Lech Wałęsa.

1 și 3 mai 1984: cu ocazia Zilei Constituției, la Varșovia, Jastrzębie, Gdańsk, Rzeszów, Szczecin, Częstochowa, Lublin, Nowa Huta și în alte orașe au loc mari demonstrații de protest.

23 mai 1984: Tribunalul Militar din Varșovia l-a condamnat la moarte în contumacie, pentru „trădare de patrie”, pe col. Ryszard Kukliński.

21 iulie 1984: Seimul a adoptat o nouă amnistie politică.

19 octombrie 1984: preotul Jerzy Popiełusko, paroh al bisericii Stanisław Kostka din Varșovia, angajat în lupta pe care o ducea mișcarea „Solidaritatea”, a fost asasinat de funcționari ai Departamentului IV al Ministerului Afacerilor Interne.

5 februarie 1985: a fost arestat militantul emigrației poloneze, Seweryn Blumsztajn, care venise din Franța, unde fusese implicat în eforturile de sprijinire a „Solidarității”.

Martie 1985: Mihail Gorbaciov a fost ales secretar general al P.C.U.S., eveniment cu urmări importante asupra evoluțiilor din Polonia.

11 septembrie 1985: Ministerul Afacerilor Interne a anunțat eliberarea tuturor deținuților politici (225 persoane).

27-29 septembrie 1987: a avut loc vizita în Polonia a vicepreședintelui S.U.A., George Bush, care s-a întâlnit cu mai mulți lideri ai „Solidarității” și opoziției.

8-14 iunie 1987: a avut loc cel de-al treilea pelerinaj al papei Ioan Paul al II-lea în Polonia.

30 noiembrie 1987: a avut loc referendumul privind reformele economice.

Sfârșitul lunii **aprilie** – începutul lunii **mai 1988:** un nou val de greve a izbucnit în mai multe centre urbane din țară.

August 1988: s-a declanșat un nou val de greve în mai multe localități.

25 august 1988: într-un apel televizat, ministrul Afacerilor Interne, gen. Czesław Kiszczak, a propus convorbiri cu „reprezentanți ai diverselor medii sociale”, fără nici-un fel de condiții prealabile și care s-ar putea realiza sub forma unei „mese rotunde”.

31 august 1988: cu ocazia aniversării încheierii „Acordurilor de la Gdańsk”, a avut loc prima întâlnire între Kiszczak și Wałęsa, în prezența episcopului Jerzy Dąbrowski.

15 septembrie 1988: s-a desfășurat o nouă întâlnire Kiszczak-Wałęsa.

19 septembrie 1988: guvernul condus de Zbigniew Messner și-a dat demisia.

27 septembrie 1988: s-a format un nou guvern, condus de Mieczysław Rakowski.

18-19 noiembrie 1988: Wałęsa și Kiszczak s-au întâlnit, din nou, la Wilanów (lângă Varșovia).

30 noiembrie 1988: are loc o dezbatere televizată, cu participarea lui Lech Wałęsa și Alfred Miodowicz, membru al Biroului Politic al C.C. al P.M.U.P.

18 decembrie 1988: un număr de 118 persoane, invitate de Wałęsa, s-au întâlnit la Varșovia, în biserica din str. Żytna, unde au constituit Comitetul Cetățenesc de pe lângă președinția Uniunii „Solidaritatea”.

6 februarie – 5 aprilie 1989: au loc lucrările „mesei rotunde”, cu participarea reprezentanților puterii politice (P.M.U.P., Uniunea Democratică,

Partidul Țărănesc Unit) și cei ai Sindicatului Independent „Solidaritatea”.

17 aprilie 1989: „Solidaritatea” a fost înregistrată, din nou, la Tribunalul din Varșovia.

4 iunie 1989: s-au desfășurat primele alegeri legislative parțial libere din istoria postbelică a Poloniei.

19 iulie 1989: Adunarea Națională a votat alegerea gen. Wojciech Jaruzelski ca președinte al republicii.

24 august 1989: în funcția de prim-ministru a fost numit Tadeusz Mazowiecki – primul premier necomunist într-o țară membră a Pactului de la Varșovia.

29 decembrie 1989: Seimul a adoptat amendamente la Constituția din 1952, în virtutea cărora denumirea oficială a statului a devenit Republica Polonă, definită ca „stat de drept, democratic, în care puterea supremă aparține poporului și este exercitată de către reprezentanții săi, aleși în Seim, Senat, precum și în organele locale autonome”.

19-25 aprilie 1990: s-au desfășurat lucrările celui de-al II-lea Congres al „Solidarității”, care l-a reales ca președinte pe Lech Wałęsa.

9 decembrie 1990: Lech Wałęsa a fost ales președinte al Republicii Polone.

8 iunie 1996: s-a constituit Acțiunea Electorală Solidaritatea (AWS), întrunind majoritatea formațiunilor de dreapta.

Septembrie 1997: alegerile legislative au fost câștigate de Acțiunea Electorală Solidaritatea.

11 noiembrie 1997: a fost investit guvernul condus de Jerzy Buzek, reprezentant al „Solidarității”.

Octombrie 2000: la alegerile prezidențiale, Lech Wałęsa, a înregistrat doar 1% din voturi, în timp ce principalul său rival, Aleksander Kwasniewski, a câștigat un nou mandat, pentru cinci ani.

PORTRETE DE PERSONALITĂȚI ALE MIȘCĂRII „SOLIDARITATEA”

Ion Constantin

Bronisław Geremek

s-a născut la 6 martie 1932, la Varșovia. Este un eminent istoric medievist polonez, de origine evreiască. În perioada 1950-1968, a fost membru al Partidului Muncitoresc Unit Polonez. În 1980, a devenit consilier al liderului „Solidarității”,

Lech Wałęsa, iar, la sfârșitul anilor '80, a avut un rol important în negocierile pe care Sindicatul Liber le-a purtat cu puterea comunistă, în cadrul „Mesei rotunde”. După căderea comunismului, a fost deputat în parlamentul polonez și ministru al Afacerilor Externe (1997-2000). În 2004, a fost ales în Parlamentul European, pe listele Uniunii Libertății, denumită apoi Partidul Democrat. În aprilie 2007, a fost singurul dintre cei 51 eurodeputați polonezi, care a refuzat să se conformeze prevederilor noului proiect de lege inițiat de guvernul condus de Jarosław Kaczyński, privind obligativitatea declarării

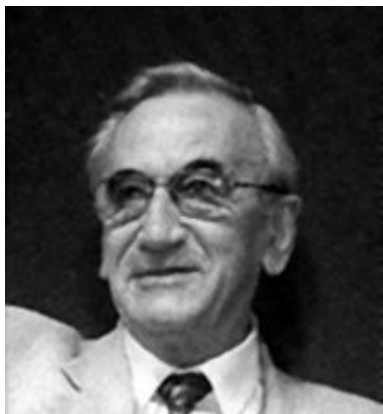
colaborării în trecut cu serviciile secrete comuniste. La 11 mai 2007, Curtea Constituțională a Republicii Polone a respins proiectul de lege al guvernului Kaczyński.

Jacek Kuroń (3 martie 1934, Lvov – 17 iunie 2004, Varșovia) a urmat cursurile de istorie la Universitatea din Varșovia, pe care a absolvit-o în 1957. În 1965, a fost condamnat la trei ani închisoare, pentru că a distribuit clandestin exemplare multiple din *Scrisoarea deschisă către*

Partidul Muncitoresc Unit Polonez, redactată împreună cu Karol Modzelewski și în care era criticată ideologia comunistă. Eliberat în 1967, el a fost din nou arestat în anul următor, pentru implicarea în acțiunile de protest din martie 1968. A fost membru fondator al Comitetului pentru Apărarea Muncitorilor (KOR), creat în 1976, și apoi consilier politic al lui Lech Wałęsa, în timpul primei experiențe legale a „Solidarității” (1980-1981). În acea perioadă, el a subliniat importanța gradualismului și a respins apelurile la o rebeliune devastatoare împotriva vechiului regim. La puțin timp după apariția „Solidarității”, în august 1980, *J. Kuroń* a scris un eseu intitulat *Ce urmează?*, în care compara situația

din Polonia cu mersul trenurilor: „Un program al trenurilor în care fiecărui al zecelea tren i s-a permis să opereze independent, condus printr-un acord între mecanicul de locomotivă și pasageri, fie va impune o schimbare a principiului care guvernează funcționarea căilor ferate, fie va duce la o serie de catastrofe” (Apud Jacek Kuroń, *Învingând totalitarismul*, în vol. *Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitor*, coord. Vladimir Tismăneanu, Polirom, Iași, 1999, p. 216). Pentru mai bine de două decenii, ideile lui *Jacek Kuroń* au jucat un rol imens în maturizarea opoziției anticomuniste poloneze. După 1989, el a ocupat poziții politice importante și a continuat să propună analize pătrunzătoare ale prezentului, cât și ale trecutului.

Tadeusz Mazowiecki

s-a născut la 18 aprilie 1927, la Płock. A urmat cursurile de drept la Universitatea din Varșovia. După război, a activat în mișcarea catolică „Pax”, până în anul 1955, când a fost exclus, ca urmare a organizării unui grup de opoziție internă în

cadrul acesteia. În perioada 1953-1955, a fost redactor-șef al publicației „Wrocławski Tygodnik Katolicki” (WTK), iar în anul 1957, unul din membrii fondatori ai clubului intelectualității catolice. Un an mai târziu,

Mazowiecki a fondat publicația lunară „Więź” („Legături”), la care a lucrat apoi ca redactor-șef. Între 1961 și 1972 a fost deputat în Parlamentul R.P. Polone, unde a reprezentat grupul catolic „Znak” („Semn”). În această calitate, a luat apărarea acțiunilor de protest studențești, ce au avut loc în martie 1968, pe fondul evenimentelor din Cehoslovacia. După incidentele din 1970, a susținut constituirea unei comisii care să cerceteze pe cei responsabili de moartea zecilor de persoane ucise în cursul acțiunilor de protest. De la jumătatea anilor '70, a participat tot mai decis la acțiunile opoziției anticomuniste din Polonia, fiind membru al grupului de intelectuali care a înființat Comitetul de Apărare a Muncitorilor (KOR), în anul 1976. Din anul 1980, a devenit membru al grupului de experți ai liderului „Solidarității”, Lech Wałęsa, iar în anul următor – redactor-șef al săptămânalului Sindicatului Liber polonez. Ca urmare a măsurilor aplicate de autorități prin introducerea legii marțiale, la 13 decembrie 1981 a fost arestat, împreună cu alți militanți ai mișcării „Solidaritatea”, închis la Strzebielnik, Jaworz și, în final, la Darłówek, de unde a fost eliberat pe 23 decembrie 1982. Din 1987, s-a aflat aproape un an de zile în străinătate, având contacte și discuții cu reprezentanți ai unor uniuni sindicale. A fost unul din principalii artizani ai discuțiilor din cadrul „Mesei rotunde”, care s-au soldat cu înțelegerea realizată între puterea comunistă și opoziție, creându-se astfel condițiile pentru organizarea primelor alegeri libere, la 4 iunie 1989. Ca urmare a rezultatului alegerilor și a negocierilor purtate între autoritățile comuniste și opoziție, la 24 august 1989, Tadeusz

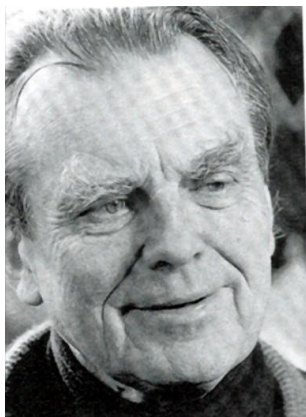
Mazowiecki a devenit primul premier necomunist într-o țară membră a Pactului de la Varșovia. Pe timpul cât s-a aflat în fruntea guvernului, au fost adoptate „legile Balcerowicz”, care au constituit axul reformei poloneze pentru tranziția la economia de piață. După 1990, s-a accentuat conflictul dintre Lech Wałęsa și Tadeusz Mazowiecki, având la bază competiția ce se profila între cei doi pentru ocuparea funcției de președinte al Poloniei. În acest context, Tadeusz Mazowiecki a devenit unul din fondatorii partidului Uniunea Democratică, denumită apoi Uniunea Libertății, iar mai târziu Partidul Democrat.

Adam Michnik s-a născut la 17 octombrie 1946, la Varșovia. A urmat cursurile de istorie la Universitatea din Varșovia, fiind însă exmatriculat în urma participării la activități cu caracter anticomunist. După 1970, i s-a permis să-și continue studiile, obținând licența în istorie la Universitatea „Adam Mickiewicz” din Poznań. În anii 1976-1977, a locuit la Paris, iar după reîntoarcerea în țară a devenit unul din membrii de bază ai KOR și consilier al lui Lech Wałęsa. În opinia sa, „Solidaritatea” a fost o „mișcare de oameni dezarmați, mișcarea unui popor care, în ciuda represiunii totalitare, și-a redescoperit identitatea, a rupt barierele neputinței și

spaimii și și-a reconstruit legăturile interioare”. În eseul său, *Scrisori din închisoare (Letters from Prison)*, traducere de Maya Latynski, Los Angeles și Berkley, CA: University of California Press, 1985), *Michnik* discută soarta revoluției după prezumtiva victorie a forțelor anticomuniste și dilemele etice generate de întoarcerea la putere a fostelor partide comuniste. Opunându-se atât fundamentalistilor din tabăra revoluționară, cât și celor din tabăra ex-comunistă, *Michnik* sugerează că restaurațiile sunt consecințele inevitabile ale refuzului de a dezlănțui teroarea. Cu alte cuvinte, jocul democratic este suficient de permisiv pentru ca ex-comuniștii să se poată folosi de acesta pentru a obține victorii electorale și a se reîntoarce la poziții guvernamentale. *Michnik* face apel la o atitudine răbdătoare și tolerantă față de restaurație. El se opune logicii excluderii și avertizează împotriva tentațiilor neo-iacobine ale revoluționarilor radicali, pentru care nimic nu este de ajuns, în afara unei anihilări politice complete a foștilor comuniști. El a criticat orice formă de „fundamentalism anticomunist” (pe care îl numește „anticomunism cu față bolșevică”), afirmând adesea că „nu vrem să distrugem zidurile închisorilor pentru a construi alte închisori!” și a susținut că strategia Poloniei postcomuniste trebuie să fie orientată mai degrabă spre viitor decât spre trecut. (Apud Adam Michnik, *Restaurația de catifea*, în vol. *Revoluțiile din 1989. Între trecut și viitor*, coord. Vladimir Tismăneanu, Iași, Polirom, 1999, p. 262). După căderea comunismului, *Michnik* a ales o carieră în jurnalism și a devenit redactor-șef al celui mai popular ziar din Polonia, „Gazeta Wyborcza”, unde publică frecvent articole

semnate cu numele real sau pseudonimele „Andrzej Zagozda” sau „Andrzej Jagodziński”. În repetate rânduri, el a susținut că e necesar să se pună capăt dorinței belicoase de epurare a vechilor elite, ca nu cumva noua ordine să fie infestată de un spirit vindicativ și nedrept. În multe privințe, opiniile sale, ca și cele ale lui Jacek Kuroń, sunt în consonanță cu argumentele dezvoltate nu de puține ori de Václav Havel, în scrierile sale de după 1989.

Czesław Miłosz (1911-2004) este unul dintre cei mai mari poeți de limbă polonă, născut la Szetejne, pe teritoriul de azi al Lituaniei.

Absolvent al Facultății de Drept din Vilnius, beneficiar al unor burse de studii literare la Paris, laureat al Premiului Uniunii Scriitorilor din Vilnius pentru poezie, în 1934. La Varșovia, ia parte

ca scriitor la mișcarea de rezistență împotriva naziștilor. La începutul anilor '60, este profesor de literatură polonă și literaturi slave la University of California din Berkeley. Aflat în exil, în anul 1980, *Czesław Miłosz* a primit Premiul Nobel pentru literatură, izbânda sa simbolizând, totodată, lupta cu puterea comunistă pentru unitatea culturii emigrației cu aceea din țară. Poezia sa *Cât mai prostiți pe omul simplu?* (*Który skrzywdziłeś człowieka prostego?*) era

citită și percepută ca o chintesență a genezei „Solidarității”. De aceea, în timpul vizitei efectuate în Polonia, între 5 și 19 iunie 1980, Miłosz a fost primit cu mult entuziasm la Varșovia, Gdańsk, Cracovia și Lublin, unde a și primit titlul de *doctor honoris causa* al Universității Catolice din această localitate. În limba română i s-au publicat volumele: *Gândire captivă* (la Humanitas, în 1999), *Cucerirea puterii*; apoi romanul *Valea Issei* (Editura Univers, 2000), și cel de versuri *Tratat poetic*; eseu autobiografic *Europa natală* (Editura Univers, 1999).

Karol Modzelewski s-a născut în 1937. Este un strălucit istoric medievalist și activist civic, autor, în 1964, împreună cu Jacek Kuroń, al *Scrisorii deschise către Partidul Muncitoresc Unit Polonez*, în care sistemul birocratic socialist este supus unei critici dure. A petrecut, în total, nouă ani în închisorile comuniste. După 1989, el s-a numărat printre cei care au criticat pe față sprijinul „Solidarității” pentru strategia neoliberală a „terapii de șoc”, asociată cu numele lui Leszek Balcerowicz, vicepremier în guvernul Mazowiecki. Este, de asemenea, un critic fervent al realităților poloneze de azi. Într-un articol intitulat *Această Polonie care mă neliniștește*, publicat în „Le Nouvel Observateur”, nr.

2191 (2-8 noiembrie 2006), Modzelewski apreciază că, în momentul de față, „asistăm, în Polonia, la un fenomen de profundă descumpănire populară în fața transformărilor regimului, după prăbușirea comunismului... Într-un anume sens, «Solidarność» a fost un miracol politic, căci mișcarea aceasta a reprezentat încarnarea visului de uniune dintre popor și elite” – „Observator cultural”, an VIII, serie nouă, nr. 114 (371), 10-16 mai 2007.

Jerzy Popiełusko (1947 – 19 octombrie 1984) s-a născut în satul Okopy, într-o familie de oameni simpli. După terminarea liceului, în anul 1965, a urmat cursurile Institutului Teologic din Varșovia, fiind hirotonisit ca preot la 28 mai 1972. A slujit în mai multe biserici, iar din mai 1980, era paroh al Bisericii Stanisław

Kostka. Ca preot rezident a ținut slujbe pentru personalul medical, iar din august 1980, a început să predice pentru muncitori. După proclamarea legii marțiale (decembrie 1981), a organizat mai multe acțiuni caritabile, participând și la procese, iar începând din februarie 1982, a ținut 28 slujbe lunare, descoperind, în Biblie și în scrierile bisericești, dimensiunea morală a vremurilor dificile prin care trecea Polonia. La 19 octombrie 1984, preotul *Jerzy Popiełusko*, paroh al bisericii Stanisław Kostka din

Varșovia, angajat în lupta pe care o ducea mișcarea „Solidaritatea”, a fost asasinat de ofițeri ai Departamentului IV al Ministerului Afacerilor Interne. Asasinatul a provocat șoc și consternare în rândul a milioane de oameni din țară, dar și din străinătate, pentru care preotul *Popiehusko* era un adevărat simbol al curajului în apărarea celor mai înalte valori: iubire, libertate și solidaritate. Cu șase luni înainte de a fi ucis – după cum a spus ulterior o prietenă a preotului, Ligia Urmiaz-Grabowska – *Popiehusko* și-a dat seama că s-ar putea să i se întâmple ceva rău. Se simțea încercuit tot mai mult de securitate, dar, în pofida încercărilor unor prieteni de a-l face să se ascundă, preotul afirma că nu-i poate lăsa singuri pe cei care au nevoie de el. În prezent, este în curs procesul de beatificare a lui *Jerzy Popiehusko*.

Lech Wałęsa s-a născut la 29 septembrie 1943, în localitatea Popowo. După ce a obținut diploma de mecanic-auto, a lucrat timp de doi ani, respectiv până în 1967, ca electrician la Șantierul Naval de la Gdansk. În 1969 s-a căsătorit cu Danuta Golos. Au opt copii. Catholic fervent, curajos și cu o puternică

personalitate, s-a remarcat încă din anii '70 pentru spiritul său de dreptate și hotărârea de a lupta

împotriva regimului comunist opresiv. Din cauza propagandei sale sindicaliste, în 1976 a fost concediat de la șantierul naval, fiind nevoit să-și asigure traiul din slujbe temporare. În 1978 a început să organizeze, împreună cu alți activiști, sindicatele libere non-comuniste. S-a aflat permanent în vizorul organelor de represiune comuniste și a fost arestat în mai multe rânduri. Capacitatea organizatorică și talentul înnăscut de lider l-au propulsat pe *Lech Wałęsa* în fruntea mișcării care a culminat cu formarea Sindicatului Liber „Solidaritatea”, în august 1980, devenind și președintele acestuia. După instituirea stării de război, la 13 decembrie 1981, a fost închis în mai multe rânduri, de autoritățile comuniste. La 23 iunie 1983 a fost vizitat de papa Ioan Paul al II-lea în locația de pe Valea Chochołowska, din Munții Tatra, unde *Lech Wałęsa* avea domiciliu obligatoriu. În octombrie 1983, i s-a decernat Premiul Nobel pentru pace, ceea ce a contribuit mult la creșterea prestigiului său pe plan internațional și, totodată, la încurajarea mișcării anticomuniste din Polonia. În condițiile în care i s-a refuzat dreptul de a se deplasa din țară pentru a primi premiul, a fost reprezentat la solemnitățile de la Stockholm de soția și fiul său. A avut un rol esențial în transformările de sistem din Polonia, dar și din întreaga Europă central-răsăriteană, aflându-se la conducerea grevelor (1988) care au determinat puterea comunistă să înceapă convorbirile „Mesei rotunde”, din februarie-aprilie 1989, având ca rezultat reintrarea în legalitate a „Solidarității” și inițierea tranziției pașnice a țării la societatea democratică. După prăbușirea regimului comunist, a devenit președintele Republicii Polone (1990). La următoarele alegeri

prezidențiale, din 1995, ca și la cele din 2000, nu a mai reușit să fie ales, fiind învins de contra-candidatul ex-comunist Aleksander Kwaśniewski. Este președintele Fundației „Lech Wałęsa” și laureat al numeroase foruri și instituții politice și culturale din diverse țări. A vizitat țara noastră, la 17 octombrie 2005, ca invitat la Forumul *Liderii Europei de mâine*, desfășurat la București, precum și pe 18 decembrie 2006, cu ocazia prezentării în Parlamentul României a raportului prezidențial de condamnare a comunismului.

ABREVIERI

ACNSAS – Arhiva Consiliului Național pentru
Studierea Arhivelor Securității

AMAE – Arhivele Diplomatice ale României

ANIC – Direcția Arhivelor Naționale Istorice
Centrale

ANSV – Arhivele Județene Suceava

MAI – Ministerul Afacerilor Interne

EDITOR

Felician Duică s-a născut la 20 septembrie 1974, la Braşov. Licenţiat, specializarea Istorie contemporană universală, Facultatea de Istorie, Universitatea Creştină “Dimitrie Cantemir”, Bucureşti, 1998; masterat în Ştiinţe Politice, Şcoala Naţională de Ştiinţe Politice şi Administrative, 2005; doctorand, Universitatea din Craiova. A publicat studii privind istoria partidelor politice, relaţii internaţionale contemporane. Asistent cercetare la Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2004-2005. Colaborator la “Arhivele Totalitarismului” şi “Dosarele Istoriei”. În prezent este consilier parlamentar la Camera Deputaţilor, Parlamentul României.

CUPRINS

CUVÂNT ÎNAINTE.....	5
NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI	6
CONFERINȚA INTERNAȚIONALĂ „SOLIDARITATEA” – 25 DE ANI. ISTORIE ȘI ACTUALITATE. CRONICĂ	7
„SOLIDARITATEA” – 25 DE ANI. ISTORIE ȘI ACTUALITATE.....	19
Cuvântul acad. Gheorghe Vlăduțescu, Vicepreședinte al Academiei Române	22
Cuvântul Excelenței sale, dl Jacek Palizewski, Ambasadorul Republicii Polone la București	24
Cuvântul prof. dr. Radu Ciuceanu, directorul Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului	26
Cuvântul prof. dr. Jerzy Holzer, Institutul de Științe Politice, Academia Polonă de Științe.....	29
Cuvântul acad. Florin Constantiniu, membru al Consiliului Științific al Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului.....	30
Cuvântul dr. George G. Potra, director executiv al Fundației Europene Titulescu.....	33
„SOLIDARITATEA” POLONEZĂ ȘI MAREA PREFACERE EUROPEANĂ DE LA SFÂRȘITUL SECOLULUI XX.....	38
Premisele apariției „Solidarității”	40
Ideologia și caracterul social al „Solidarității”	44

Prima „Solidaritate”, 17 septembrie 1980	50
A doua etapă din perioada legală a „Solidarității”	53
Introducerea legii marțiale. Arestarea liderilor „Solidarității”	61
Intervenția prof. dr. Vladimir Iliescu, membru al Consiliului Științific al Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului.....	66
Intervenția prof. dr. Andrzej Friszke, Institutul de Studii Politice, Academia Polonă de Științe.....	68
Anii '80 – alegerile.....	70
SOLIDARITATEA '25 SAU DESPRE O NOUĂ LECȚIE ÎN ISTORIA UNIVERSALĂ.....	72
Anexă	80
Amintirile generalului (r) Constantin Olteanu, fost ministru al Apărării Naționale	87
Intervenția acad. Florin Constantiniu	90
Intervenția ambasadorului Gheorghe Năstăsescu	94
„Solidaritatea”, Polonia și echilibrul european	94
Intervenția prof. dr. Vladimir Iliescu.....	96
RELAȚIILE ROMÂNNO-POLONE, SEPTEMBRIE 1940 – IANUARIE 1941	97
THE POLES IN HISTORICAL BUKOVINA DURING THE COMMUNIST PERIOD, 1944-1989.....	103
UN ROMÂN SE ALĂTURĂ „SOLIDARITĂȚII”. „CAZUL IULIUS FILIP”.....	126
Anexa I.....	133
Anexa II.....	135

ASPECTE PRIVIND RELAȚIILE ROMÂNNO-POLONE ÎN PERIOADA ANILOR '80	137
Intervenția dr. Vasile Buga, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului	148
Intervenția prof. dr. Constantin Geambașu, Facultatea de Limbi și literaturi străine, Universitatea din București	150
Intervenția prof. dr. Radu Ciuceanu	154
Intervenția dr. Vasile Boroneanț, arheolog, fost deținut politic	156
Intervenția prof. dr. Vladimir Iliescu	158
ISTORIA „SOLIDARITĂȚII” ÎN DATE	159
PORTRETE DE PERSONALITĂȚI ALE MIȘCĂRII „SOLIDARITATEA”	175
Bronisław Geremek	175
Tadeusz Mazowiecki	177
Adam Michnik	179
Czesław Miłosz (1911-2004)	181
Karol Modzelewski	182
Jerzy Popiełuszko	183
Lech Wałęsa	184
ABREVIERI	187
EDITOR	188
CUPRINS	189

PUBLICAȚII ÎN COLECȚIILE INST

Colecția «Documente»

- Florian Tănăsescu (coord.) • *Ideologie și structuri comuniste în România*, vol. I. 1917 – 1918, 1995
- Ioan Scurtu (coord.) • *Totalitarismul de dreapta în România. Origini, manifestări, evoluție*, vol. I. 1919 – 1927, 1996
- Radu Ciuceanu (coord.), Ioan Chiper, Florin Constantiniu, Vitalie Vărațic • *Misiunile lui A. I. Vișinski în România. Din istoria relațiilor româno-sovietice 1944 – 1946. Documente secrete*, 1997
- Florian Tănăsescu (coord.) • *Ideologie și structuri comuniste în România*, vol. II. 9 decembrie 1918 – 31 decembrie 1919, 1997
- Adrian Brișcă, Radu Ciuceanu • *Rezistența armată din Bucovina*, vol. I. 1944 – 1950, 1998
- Radu Ciuceanu, Octavian Roske, Cristian Troncotă • *Începuturile Mișcării de rezistență în România*, vol. I. 11 aprilie 1945 – 31 mai 1946, 1998
- Dan Cătănuș, Octavian Roske • *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică*, vol. I. 1949 – 1953, 2000
- Dan Cătănuș, Octavian Roske • *Colectivizarea agriculturii în România. Represiunea*, vol. I. 1949 – 1953, 2004
- Ioan Scurtu (coord.), Cristian Troncotă, Natalia Tampa, Dana Beldiman • *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. II. 25 iunie 1927 – 2 ianuarie 1931, 2000
- Florica Dobre, Alesandru Duțu • *Distrușterea elitei militare sub regimul ocupației sovietice în România*, vol. I. 1944 – 1946, 2000
- Adrian Brișcă • *Rezistența armată din Bucovina*, vol. II. 1950 – 1952, 2000
- Florica Dobre, Alesandru Duțu • *Distrușterea elitei militare sub regimul ocupației sovietice în România*, vol. II. 1947 – 1964, 2001

- Vitalie Vărațic • *Preliminarii ale raptului Basarabiei și nordului Bucovinei, 1938 – 1940*, I.N.S.T. – Libra, 2000
- Adrian Brișcă • *Rezistența armată din Bucovina*, vol. II. 1950-1952, 2000
- Dan Cătănuș • *Cadrilaterul. Ideologie cominternistă și iredentism bulgar*, 2001
- Radu Ciuceanu, Octavian Roske, Cristian Troncotă • *Începuturile Mișcării de rezistență în România*, vol. II. 1 iunie – 18 noiembrie 1946, 2001
- Florian Tănăsescu (coord.) • *Ideologie și structuri comuniste în România*, vol. III. 1 ianuarie 1920 – 3 februarie 1921, 2001
- Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu • *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist*, vol. I. 1945 – 1958, 2001
- Radu Ciuceanu • *Regimul penitenciar din România 1940 – 1962*, 2001
- Radu Ciuceanu • *Mișcarea Națională de Rezistență din Oltenia*, vol. I. 1947 – 1949, 2001
- Ioan Scurtu (coord.), Dana Beldiman, Natalia Tampa, Corneliu Beldiman, Tiberiu Tănase, Cristian Troncotă • *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. III. 5 ianuarie 1931 – 7 iunie 1934, 2002
- Cristina Păiușan, Radu Ciuceanu • *The Romanian Orthodox Church under the Communist Regime*, vol. I. 1945 – 1958, 2003
- Ioan Scurtu (coord.), Corneliu Beldiman, Natalia Tampa, Tiberiu Tănase, Cristian Troncotă, Puiu Dumitru Bordeiu • *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. IV. 7 iulie 1934 – 30 martie 1938, 2003
- Mioara Anton, Ioan Chiper • *Instaurarea regimului Ceaușescu. Continuitate și ruptură în relațiile româno-sovietice*, I.N.S.T. – I.R.S.I., 2003
- Radu Ciuceanu, Corneliu Mihail Lungu (coord.), Florin Constantiniu (responsabil volum), Sever Catalan • *Stenogramele*

ședințelor conducerii P.C.R. 23 septembrie 1944 – 26 martie 1945, I.N.S.T. – A.N.R., 2003

■ Radu Ciuceanu • *Mișcarea Națională de Rezistență din Oltenia*, vol. II. 1949 – 1952, 2003

■ Adrian Brișcă • *Rezistența armată din Banat*, vol. I. 1945 – 1949, 2004

■ Marian Cojoc • *Rezistența armată din Dobrogea, 1945 – 1960*, 2004

■ Dan Cătănuș • *Între Beijing și Moscova. România și conflictul sovieto-chinez*, vol. I. 1957 – 1965, 2004

■ Cristian Troncotă, Alin Spânu • *Documente S.S.I. privind spațiul sovietic, 22 august 1939 – 23 august 1944*, 2004

■ Radu Ciuceanu • *Mișcarea Națională de Rezistență din Oltenia*, vol. III. 1953-1980, 2004

■ Radu Ciuceanu • *Jurnalul unui om liniștit, Nume de cod: Artistul*, 2005

■ Camelia Ivan Duică • *Rezistența anticomunistă din Maramureș. Gruparea Popșa, 1948 – 1949*, 2005

■ Adrian Brișcă • *Jurnalul unui partizan: Vasile Motrescu și Rezistența armată din Bucovina*, 2005

■ Cristian Troncotă, Florin Pintilie, Alin Spânu • *Documente S.S.I. despre poziția și activitățile politice din România în perioada regimului autoritar. 6 septembrie 1940 – 23 august 1944*, 2005

■ Constantin Buchet • *Social-democrația încarcerată. Evoluții politice interne și reacții internaționale, 1946 – 1957*, 2005

■ Dana Honciuc Beldiman • *Statul Național Legionar. Septembrie 1940 – ianuarie 1941. Cadrul legislativ*, 2005

■ Dan Cătănuș, Octavian Roske • *Colectivizarea agriculturii în România. Dimensiunea politică*, vol. II. 1953 – 1956, 2005

■ Ioan Scurtu (coord.), Corneliu Beldiman, Tiberiu Tănase, Badea-Florin Pintilie, Puiu Dumitru Bordeiu • *Ideologie și formațiuni de*

dreapta în România, vol. V. Martie 1938 – 6 septembrie 1940, 2006

■ Adrian Brișcă • *Rezistența armată din Bucovina*, vol. III. 1952-1958, 2006

■ Cristian Troncotă, Alin Spânu, Florin Pintilie • *Documente S.S.I. despre poziția și activitățile grupurilor politice din România. 6 septembrie 1940 – 23 august 1944*, vol. II, 2006

■ Radu Ciuceanu • *Jurnalul unui om liniștit. Nume de cod: Cucu*, vol. II, 1970-1989, 2006

■ Radu Ciuceanu • *Mișcarea Națională de Rezistență din Oltenia*, vol. IV. 1945-1976, 2007

Colecția «Studii»

■ Petre Țurlea • *8 Noiembrie 1945*, 2000

■ Dumitru Șandru • *Reforma agrară din 1945 în România*, 2000

■ Dana Beldiman • *Armata și Mișcarea Legionară 1927 – 1947*, 2002

■ Cristian Troncotă • *Istoria Securității regimului comunist din România, 1948 – 1964*, 2003

■ Dan Cătănuș, Vasile Buga (coord.) • *Lagărul comunist sub imperiul destalinizării. 1956*, 2006

■ Florin Abraham • *Transformarea României: 1989-2006. Rolul factorilor externi*, 2006

■ Liu Yong • *Sino-Romanian Relations: 1950's-1960's*, 2006

■ Corneliu Beldiman, Dana Honciuc • *„Ostaș credincios Țării și Regelui”. Aspecte ale relațiilor dintre Armată și Mișcarea Legionară în perioada 1927-1947*, I.N.S.T. – Editura Pro Universitaria, București, 2007

Colecția «Dicționare»

- Alesandru Duțu, Florica Dobre • *Eroi români pe Frontul de Răsărit 1941 – 1944*, vol. I, 1995
- Paul Caravia (coord.), Virgiliu Constantinescu, Ștefan Iloaic • *Mărturisitorii de după gratii. Slujitori ai Bisericii din temnițele comuniste*, 1995
- Paul Caravia (coord.), Virgiliu Constantinescu, Flori Stănescu • *Biserica înțemnițată. România 1944 – 1989*, 1998
- Paul Caravia (coord.), Virgiliu Constantinescu, Flori Stănescu • *The Imprisoned Church. Romania 1944 – 1989*, 1999
- Octavian Roske (coord.) • *Mecanisme represive în România 1945 – 1989. Dicționar biografic*, vol. I. A – C, 2001
- Octavian Roske (coord.) • *Mecanisme represive în România 1945 – 1989. Dicționar biografic*, vol. II. D – G, 2003
- Octavian Roske (coord.) • *Mecanisme represive în România 1945 – 1989. Dicționar biografic*, vol. III. H – L, 2004
- Octavian Roske (coord.) • *Mecanisme represive în România 1945 – 1989. Dicționar biografic*, vol. IV. M, 2005
- Octavian Roske (coord.) • *Mecanisme represive în România 1945 – 1989. Dicționar biografic*, vol. V. N – O, 2006
- Octavian Roske (coord.) • *Mecanisme represive în România 1945 – 1989. Dicționar biografic*, vol. VI. P, 2007

Colecția «Memorii»

- Radu Ciuceanu • *Memorii*, vol. II. *Potcoava fără noroc*, 1994
- Gheorghe Jurebie • *Memorii*, vol. I. *Pe frontierele identității*, 1995
- Lucian Plapșa • *Memorii*, vol. I. *Soarele de la nord*, 1996
- Constantin Pantazi • *Cu Mareșalul până la moarte. Memorii*, 1999

- Andrei Bontaș • *Cronica pierdută a unui om regăsit*, 2001
- Radu Ciuceanu • *Memorii*, vol. III. *Pecetea diavolului*, 2002
- Lucian Plapșa • *Memorii*, vol. II. *Popas în iad*, 2004
- Mihai Timaru • *Memorial din cotul Carpaților...*, 2005
- Mihai Marcu • *Cincinalul unui primar comunist (1975 – 1979)*, 2005
- Șerban Milcoveanu, *Vârf de lance. Secolul XX. Depoziții de martor al epocii și relatări de participant la evenimente*, 2006

Colecția «Dezbateri»

- Dan Cătănuș (coord.) • *România și „Primăvara de la Praga”*, 2005
- Ana-Maria Cătănuș (coord.) • *Sfârșitul perioadei liberale a regimului Ceaușescu: Minirevoluția culturală din 1971*, 2005

Colecția «Sinteze»

- Vasile Buga • *Apusul unui imperiu. URSS în epoca Gorbaciov, 1985-1991*, 2007
- Ion Constantin • *Polonia în epoca „Solidarității”, 1980-1989*, 2007

În afara colecțiilor

- Florin Constantiniu, Dalila-Lucia Aramă, Dan Cătănuș (coord.) • *Un destin și o viață. Omagiu profesorului Radu Ciuceanu la 75 de ani*, 2003
- Florin Constantiniu, Dalila-Lucia Aramă, Dan Cătănuș (coord.) • *Un destin și o viață. Omagiu profesorului Radu Ciuceanu la 75 de ani*, Ediția a doua revăzută și adăugită, 2004

Aspect de la deschiderea lucrărilor Conferinței internaționale „Solidaritatea” – 25 de ani. istorie și actualitate:
prof. dr. Ioan Scurtu, dr. George G. Potra, prof. dr. Radu Ciuceanu, prof. dr. Vladimir Iliescu,
acad. Florin Constantiniu, acad. Gheorghe Vlăduțescu, Anca Stroescu, prof. dr. Jerzy Holzer,
prof. dr. Andrzej Friszke, Antonina Șchiopu și Excelența Sa, Dl Jacek Paliszewski, ambasadorul Republicii Polonia.

Dr. Daniel Hrenciuc, , prof. dr. Radu Ciuceanu, prof. dr. Vladimir Iliescu, Roland Chojnacki,
dr. George G. Potra, dr. Georgeta Filitti, dr. Ion Constantin

Acad. Gheorghe Vlăduțescu rostind cuvântul
de deschidere a conferinței

Excelența Sa, Dl Jacek Paliszewski, ambasadorul Republicii Polonia,
rostind cuvântul de deschidere a conferinței

Prof. dr. Jerzy Holzer, rostind cuvântul de deschidere a conferinței

Acad. Florin Constantiniu, rostind cuvântul de deschidere a conferinței

Prof. dr. Vladimir Iliescu în timpul conferinței

Excelența Sa, Dl Jacek Paliszewski prof. dr. Radu Ciuceanu, Roland Chojnacki
la recepția oferită de INST cu prilejul deschiderii lucrărilor conferinței